

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Annabel Einola

LÄHISUHTE MÕISTE SISUSTAMINE KARS § 121 LG 2 P 2 TÄHENDUSES

Magistritöö

Juhendaja
prof Jaan Ginter

Tartu

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KARS § 121 LG 2 P 2 OBJEKTIIVNE KOOSSEIS KUI LÄHISUHTES TOIMEPANDUD VÄGIVALLAAKT	6
1.1. Lähisuhtevägivalla olemus ja ulatus.....	6
1.2. Lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses.....	11
1.3. Lähisuhte mõiste ja lähisuhtevägivallaga kaasnevate mõistete sisustamine välisriikide õigusaktides.....	21
1.3.1. Ühendkuningriik	22
1.3.2. Hispaania.....	24
1.3.3. Läti.....	26
2. PÄRNU MAAKOHTU KOHTUMAJADE JA TARTU MAAKOHTU KOHTUMAJADE KOHTUPRAKTIKA NING LÄHISUHTEVÄGIVALLAGA TEGELEVATE SPETSIALISTIDE KÜSITLUSE ANALÜÜS	29
2.1. Pärnu Maakohtu kohtumajade ja Tartu Maakohtu kohtumajade 2021. ja 2022. aasta kohtulahendite analüüs.....	29
2.1.1. Andmete kogumise meetodika	29
2.1.2. Kohtupraktika analüüs.....	31
2.2. Lähisuhtevägivallaga tegelevatele kohtunikele, prokuröridele ja ohvriabitöötajale suunatud küsitluse vastuste analüüs.....	43
2.2.1. Andmete kogumise meetodika	43
2.2.2. Küsitlusele laekunud vastuste analüüs	45
2.2.2.1. Lähisuhtevägivald, probleemi olulisus ja lähisuhtevägivallaga kaasnevad mõisted.....	45
2.2.2.2. Riigikohtu seisukoht lähisuhte mõiste sisustamise osas	52
2.2.2.3. Istanbuli konventsioon, eriseadused ja erisäte, uus ohvriabi seadus.....	59
KOKKUVÕTE	68
DEFINITION OF THE CONCEPT OF CLOSE RELATIONSHIP WITHIN THE MEANING OF SECTION 121(2)(2) OF THE PENAL CODE	73
KASUTATUD KIRJANDUS	77
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	79
KASUTATUD VÄLISRIIGI ÕIGUSAKTID	79
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	80
LISAD	81
Lisa 1. Küsimustik spetsialistidele	81

SISSEJUHATUS

25. oktoobri 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, ehk Euroopa Parlamendi ja Nõukogu ohvrite kaitse direktiiv (edaspidi ohvrikaitse direktiiv) sätestab põhjenduspunktis 18: „Vägivald lähisuhetes on tõsine ja tihti varjatud sotsiaalne probleem, mis võib põhjustada tagajärgedega süstemaatilisi psühholoogilisi ja füüsilisi traumasid, sest kurjategija on isik, keda ohver peaks saama usaldada.“ Lähisuhetes toime pandud vägivald hõlmab nii füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist kui ka majanduslikku vägivalda ning võib põhjustada füüsilist, vaimset või emotsionaalset kahju või majanduslikku kahju. Lähisuhetes toime pandud vägivalda ohvrid võivad vajada erilisi kaitsemeetmeid, kuivõrd lähisuhetes toime pandud vägivald mõjutab naisi ebaproportsionaalselt ning olukord võib olla raskem, kui naine on kurjategijast sõltuv majanduslikult, sotsiaalselt või elamisõigusega seoses.¹

Käesoleva magistritöö teema on aktuaalne, sest kuigi lähisuhtevägivallast räägitakse palju ning töötatakse välja erinevaid riskihindamisi, ennetusmeetmeid ja arengukavasid, on probleem jätkuv ja ei ole taandunud. Perevägivaldakuriteod moodustasid 2022. aasta seisuga kõigest kuritegudest 13% ning kuigi 2022. aastal registreeriti kokku 3244 perevägivaldajuhtumit, mis võrreldes 2021. aastaga oli 14% vähem², on seda siiski palju, kuivõrd keegi ei tea, palju tegelikult pannakse toime lähisuhetes vägivalda ja palju neist jõuab kohtuväliste menetlejateni.

Käesoleva magistritöö objektiks on lähisuhte mõiste selge ja konkreetne määratlus. Kirjutamine antud teemal põhineb asjaolul, et kuna lähisuhte mõiste sisustamine on õiguspraktikas vaieldav ning kehtiv Riigikohtupraktika lõppenud kooselude suhtes ei pruugi olla kooskõlas naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seaduse (edaspidi Istanbuli konventsioon) artikkel 3 punktis b³

¹ 25. oktoobri 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – L 315/57.

² Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/> (22.02.2023).

³ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II, 26.09.2017, 1.

määratletud perevägivalda definitsiooniga ja ohvrikaitse direktiivi põhjenduspunktiga 18⁴, siis antud tööga soovib töö autor üldistada kehtivat õiguspraktikat ning aidata sisustada selgelt, mida saab lugeda lähisuhteks ja mida mitte, ning kuidas peaks käsitlema lõppenud kooseludes toime pandud vägivallajuhtumeid. Lähisuhte selge ja konkreetne definitsioon aitaks muuhulgas ära hoida ümberkvalifitseerimise vajaduse. Selles seisneks uurimise (praktiline) kasu (ja võimalik kasutusala) ehk kui kogu Eestis oleks üheselt mõistetav praktika lähisuhte mõiste osas, siis juhtumite kvalifitseerimine lähisuhtevägivallaks või tavaliseks kehaliseks väärkohtlemiseks oleks edaspidi lihtsam, selgem ja vähem küsimusi tekitav. Uurimistöös käsitletakse karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 121 lg 2 p 2⁵ alusel kvalifitseeritud kriminaalasju. Teema aktuaalsus seondub jätkuva vajadusega tagada, et Eesti õiguspraktika lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise juhtumites oleks selge, läbipaistev ja rahvusvaheliste aktidega kooskõlas.

Töö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kuidas on Pärnu maakonna ja Tartu maakonna kohtud ja kohtueelsed asutused argumenteerinud lähisuhte olemasolu ja selle puudumist KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses.

Samuti otsib töö autor vastust küsimusele, kas ja kui sageli on Pärnu Maakohus ja Tartu Maakohus aastatel 2021-2022, s.o peale Riigikohtu kriminaalkolleegiumi poolt lahendi nr 1-19-3377, kus sisustati lähisuhte mõiste, tegemist lugenud lähisuhtevägivallaks ka lõppenud kooseludes olnud vägivalda.

Töö hüpoteesiks on: lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses on õiguspraktikas vaieldav ja pole ühtselt omaks võetud viisi lähisuhte olemasolu mõistmiseks.

Töö hüpoteesi kontrollimiseks analüüsis töö autor prokuratuuri infosüsteemist 2021.-2022. aastal Pärnu ja Tartu maakonnas registreeritud KarS § 121 lg 2 p 2 kuritegude menetlusi, Riigi Teatajas avaldatud 2021.-2022. aasta Pärnu Maakohtu ja Tartu Maakohtu kohtulahendeid ning viis läbi küsitluse lähisuhtevägivalda juhtumitega tegelevate spetsialistide (ohvriabitöötaja, prokuröride ja kohtunike) seas. Küsitluse eesmärgiks oli välja selgitada, milline on erinevate spetsialistide arvamus lähisuhtevägivalda, lähisuhte mõiste sisustamise ja kehtiva Riigikohtu

⁴ Ohvrikaitse direktiiv.

⁵ Karistusseadustik. – RT I, 06.08.2022, 27.

praktika osas, kas ja kuidas nähakse Riigikohtu lahendi vastuolu Istanbuli konventsioonis määratletuga ja lähisuhtevägivalla ohvrite kahjustamist, milliseid aspekte hõlmab spetsialistide arvates „lähisuhe“ ja „emotsionaalne side“ ning kas ja miks 1. aprillist 2023 jõustunud uue ohvriabiseaduse (edaspidi OAS) aitaks KarS § 121 lg 2 p 2 sätet sisustada ühetaolisemalt või kas ja miks aitaks spetsiifilise perevägivalla seaduse vastuvõtmine või perevägivalla eraldi koosseisu lisamine erisätte näol Eesti seadustesse praktikutel sisustada KarS § 121 lg 2 p-i 2.

Uurimismeetoditest kasutab autor töös eelkõige spetsialistide küsitlemist ja õiguskirjanduse, õigusaktide ja kohtulahendite analüüsi. Vajalike lähteandmete saamiseks autor kasutab prokuratuuri infosüsteemi (PRIS), analüüsib õigusalast kirjandust, sh õigusalast väliskirjandust, kohtulahendeid, õigusakte, seadustike kommentaare, eelnõusid, seletuskirju, uuringuid, statistilisi kokkuvõtteid ja muud asjakohast teoreetilist materjali, viib läbi küsitluse lähisuhtevägivalla asjadega tegelevate spetsialistide seas (ohvriabitöötaja, kohtunikud ja prokurörid) ning analüüsib Pärnu ja Tartu maakonna 2021.–2022. aasta lähisuhtevägivalla kriminaalasjade menetlusi. Küsitluse tulemusi analüüsib töö autor eraldiseisvalt. Hiljem tõlgendab ja analüüsib autor uurimistulemusi. Kohtulahendite analüüsiosa puhul on tegemist kvantitatiivse uurimusega ning küsitluste analüüsiosa näol on tegemist kvalitatiivse uurimusega, kuna koostatud küsitlus eeldas pikemaid ja arutlevaid vastuseid ning töö autor ei küsitlenud massi, vaid saatis küsitlused laiali kindlatele ametnikele.

Töö on jaotatud kahte peatükki. Esimene peatükk on teoreetiline ning käsitleb lähisuhtevägivalda nii üldiselt kui ka spetsiifiliselt KarS § 121 lg 2 p 2 kuritegusid ja annab ülevaate tähtsamatest kohtulahenditest, kus on olnud vaidlusi lähisuhte mõiste sisustamise üle KarS § 121 lg 2 p 2 alusel kvalifitseeritud kriminaalasjades. Samuti annab töö autor ülevaate väliriikidest: keda ja mis argumentidele toetudes loetakse lähisuhtevägivalla subjektideks ning kuidas on nende riikide õigusaktides defineeritud erinevaid lähisuhtevägivallaga seotud mõisteid (sh lähisuhet). Teises peatükis uurib autor, millisel alusel on 2021.–2022. aasta Pärnu Maakohtu ja Tartu Maakohtu Riigi Teatajas avaldatud KarS § 121 lg 2 p 2 kriminaalasjade kohtulahendites sisustatud lähisuhet ja jaatatud lähisuhte olemasolu. Viimases osas käsitletakse lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevate spetsialistide arvamust lähisuhtevägivalla, lähisuhte mõiste ja Riigikohtu kehtiva seisukoha suhtes lõppenud kooselude lähisuhtena mittetunnustamise osas.

1. KARS § 121 LG 2 P 2 OBJEKTIVNE KOOSSEIS KUI LÄHISUHTES TOIMEPANDUD VÄGIVALLAAKT

Käesolev peatükk annab ülevaate lähisuhtevägivallast kui ühest vägivaldaliigist üldiselt. Kajastatakse lähisuhtevägivalla olemust, ulatust ja erinevust teistest vägivalla liikidest. Lisaks annab peatükk ülevaate lähisuhte mõiste sisustamisest nii erialases kirjanduses kui ka KarS § 121 lg 2 p 2 kuriteo erinevate kohtuastmete lahendites.

Eestis puudub perevägivalla spetsiifiline seadus, mida oleks hädasti vaja, sest karistusseadustiku normid ei ole efektiivsed, kuivõrd need ei arvesta lähisuhtevägivalla spetsiifikat ega võimalda ära hoida süstemaatilist ja korduvat vägivalda. Kuna meil puudub vastav iseseisev spetsiifiline seadus, võib selline Eesti seadusandlik puudujääk olla üheks põhjuseks, miks meil tegeletakse Eestis peamiselt vägivalla tagajärgedega, mitte niivõrd ennetamisega.⁶

On leitud, et üks isik käitub teise isiku suhtes vägivaldselt selleks, et omada ja kehtestada teise isiku üle võimu ja kontrolli, ning vägivaldse käitumise eesmärk on teise inimese käitumise, suhete ja tegevuste kontrollimine üldiselt, mitte ainult tüli aluseks oleva probleemi puhul. Perevägivalla puhul on ühel inimesel soov tekitada teisele inimesele tahtlikult emotsionaalselt või füüsilist kahju, sh alandada, hirmutada, ähvardada või teha füüsiliselt haiget. Kokkuvõtlikult saab seega öelda, et perevägivald on korduv ja süstemaatiline teise pereliikme allutamine enda tahtele ning vägivallatseja teeb seda tahtlikult.⁷

1.1. Lähisuhtevägivalla olemus ja ulatus

Perevägivalla (ka lähisuhtevägivalla) mõiste on defineeritud naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioonis (edaspidi Istanbuli konventsioon). Selle konventsiooni artikkel 3 p-s b on määratletud: „*Perevägivald* – igasugused

⁶ Pettai, I., Kaugia, S., Narits, R. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. – Riigikogu Toimetised nr 38/2017, lk 194, 199. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (14.11.2022).

⁷ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Uurimisaruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 5. (2011) – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidele_ve_ebi.pdf (08.01.2023).

füüsilise, seksuaalse, psüühilise ja majandusliku vägivalda aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas.“⁸ Selle järgi saab mõista, et lähisuhtevägivald on väga lai mõiste, kätkehes endas igasugust vaimset, füüsilist, seksuaalset või majanduslikku vägivalda inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega lähisuhtes, sh suguluses. Lähisuhtevägivalda määratluse jaoks ei ole oluline, mis soost, kui vana, mis rahvusest või mis rassist inimene on või milline on tema seksuaalne sättumus.⁹

Tänavu, s.t 1. aprillil 2023 jõustus uus OAS, mille § 4 lg 5 näeb ette perevägivalda mõiste definitsiooni: „Perevägivalda ohver käesoleva seaduse tähenduses on isik, kes on kogunud füüsilise, seksuaalse, psüühilise või majandusliku vägivalda akte perekonnas või kooselus või endise või praeguse abikaasa või partneri poolt, sõltumata sellest, kas vägivaldaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas.“ Definitsioon erineb Istanbuli konventsioonist väga vähe, pigem on tegemist peaaegu samade mõiste määratlustega. OAS-s on lisatud lisaks sõnale „perekond“ veel sõna „kooselu“.¹⁰

OAS eelnõu seletuskirjas on toodud välja terminite sätestamise §-s 4 vajalikkuse põhjus. Kuna ohvriabi ja ohvrit puudutavad mõisted ei ole teistes seadustes selliselt määratletud, siis õigusselguse eesmärgil on need sisustatud. Kehtivas seaduses on küll defineeritud üksikud sihtrühmad, kuid neid (s.t inimkaubanduse ohver, naistevastase vägivalda ohver ja terrorikuriteo ohver) on täpsustatud uues, jõustunud OAS-s. Spetsiifilisemalt perevägivalda ohvri määratlus asub OAS § 4 lg-s 5 ning see on kooskõlas Istanbuli konventsiooni ja ohvrite kaitse direktiiviga. Eelmine OAS perevägivalda ohvri mõistet ei sisustanud, kuid käesolev OAS toob välja, et perevägivald hõlmab endas praeguse/endise abikaasa/elukaaslase vastu suunatud vägivalda, laste peresisest väärkohtlemist, vägivalda (vana)vanemate suhtes ja õdede-vendade omavahelist vägivalda. Lisaks on rõhutatud, et vägivaldajuhtum võib aset leida igal pool – nii ohvri või

⁸ Istanbuli konventsioon.

⁹ Lähisuhtevägivald. (20.2.2023) – Sotsiaalkindlustusamet. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/lahisuhtevagivald> (22.02.2023).

¹⁰ Ohvriabi seaduse eelnõu. 702 SE III. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/60f3902f-47aa-43c5-b28f-88101027e454/Ohvriabi+seadus> (22.02.2023).

vägivalla toimepanija kodus kui ka väljaspool neid, s.t tänaval, külas olles või mujal.¹¹ Seega ei ole vajadust ega ei ole ka õigustatud panna vägivalla mõiste sõltuvusse sündmuse toimumise kohast, kuivõrd töö autori arvates selline käsitlus moonutaks ekslikult lähisuhtevägivalla olemust ning takistaks ja pärsiks lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemist. Kui vägivallajuhtum oleks vaid siis LSV, kui see on toime pandud ohvri või vägivallatseja kodus, annaks see eksliku ja halva signaali ühiskonnale, nagu oleks lähisuhtevägivald vaid isikute omavaheline kodune, perekondlik asi ja probleem, mitte ühiskondlik probleem tervikuna. Selles osas on tundnud muret ka majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee, et Eestis käsitataks perevägivalda perekondliku küsimusena.¹²

Kuigi OAS ei määratle otseselt lähisuhte mõistet kui sellist, aitavad perevägivalla ja perevägivalla ohvri mõistete sisustamine koos karistusseadustiku kommentaaridega autori meelest paremini jaatada või eitada lähisuhte olemasolu konkreetses lähisuhtevägivalla kriminaalajades. Küsimust, kas OAS § 4 lg 5 aitab paremini sisustada praktikutel KarS § 121 lg 2 p-i 2, on analüüsitud teises peatükis LSV-ga tegelevate spetsialistide poolt küsitluses avaldatud mõtete ja arvamuse põhjal edaspidi. Seega kokkuvõttes hõlmab perevägivald endas praeguse/endise abikaasa/elukaaslase vastu suunatud vägivalda (paarisuhtevägivald), laste väärkohtlemist, (vana)vanemate vastu suunatud vägivalda ja õdede-vendade omavahelist vägivalda.¹³

Samuti vajab märkimist, et Euroopa Parlamendi ja Nõukogu ohvrite kaitse direktiivi põhjenduspunktis 18 on sätestatud: „Kui vägivald ilmneb lähisuhtes, paneb vägivallateo toime isik, kes on ohvri praegune või endine abikaasa, partner või muu pereliige, sõltumata sellest, kas kurjategija on või on olnud ohvriga samas leibkonnas.“¹⁴ Antud direktiivi, mille Eesti on ratifitseerinud aastal 2017, käsitlus sisustab lähisuhte mõistet, lugedes lähisuhte alla ka juhtumid, kui isikute abielu või kooselu on lõppenud.

¹¹ Ohvriabi seaduse eelnõu 702 SE seletuskiri, lk 11-13. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/60f3902f-47aa-43c5-b28f-88101027e454/Ohvriabi+seadus> (22.02.2023).

¹² Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee. Lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta, lk 5 (8.3.2019).

¹³ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J., lk 4 (08.01.2023).

¹⁴ Ohvrikaitse direktiiv.

Perevägivald on olnud üsna stabiilne. Samuti on viimasel kolmel aastal, s.t 2020–2022, registreeritud perevägivaldakuuritegude arv olnud langustrendis.¹⁵ Siiski moodustavad perevägivaldakuuriteod kõikidest vägivaldakuuritegudest 2021. aastal 50% ja kõikidest kuritegudest 14%¹⁶ ning 2022. aastal vastavalt 46% ja 13%¹⁷. Kõiki registreeritud perevägivaldakuuriteo juhtumeid oli 2021. aastal kokku 3760, mis võrreldes 2020. aastaga on 6% vähem,¹⁸ 2022. aastal 3244 juhtumit, mis võrreldes 2021. aastaga oli lausa 14% vähem. Seevastu perevägivaldaga seotud tapmiste ja mõrvade (koos katsetega) arv kasvas kolme võrra – 7 juhtumit.¹⁹ Tasub märkimist, et sellele eelneval aastal oli selliste tapmiste arv langenud viimaste aastate madalamaile tasemele – 3 juhtumit, 2020. aastal seevastu 10 juhtumit.²⁰ Kokku registreeriti 2021. aastal vägivaldakuuritegusid 7547²¹ ning 2022. aastal 7076.²² Kuritegusid kokku registreeriti 2021. aastal 25982, mis on 0,6% rohkem kui aastal 2020,²³ ning 2022. aastal 25663, mis on omakorda 1,2% vähem kui 2021. aastal.²⁴ Siiski juhib töö autor tähelepanu, et tegemist on registreeritud kuritegudega ning seetõttu ei anna täielikku ülevaadet selle kohta, kui palju tegelikult lähisuhtes vägivalda toime pannakse ja kas juhtunute arv on aastatega tõusnud, langenud või jäänud samale tasemele.²⁵ Näiteks on avaldatud arvamust, et koroonakriisi karantiiniaeg võis soodustada lähisuhtevägivalda, kuivõrd inimesed viibisid rohkem kodus üksteisega, samuti töötus, finantsiline ebakindlus ja teadmatus andsid tõuke alkoholi ja psühhotroopsete ainete tarvitamisele. Eeltoodu soodustas pingete tekkimist ning nende

¹⁵ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

¹⁶ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/perevagivald_ja_ahistamine_page.html (22.02.2023).

¹⁷ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

¹⁸ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

¹⁹ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

²⁰ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

²¹ Justiitsministeerium. Vägivallakuuriteod. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/vagivallakuuriteod_page.html (22.02.2023).

²² Justiitsministeerium. Vägivallakuuriteod. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/vagivallakuuriteod/> (22.02.2023).

²³ Justiitsministeerium. Kuritegevuse ülevaade. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/> (22.02.2023).

²⁴ Justiitsministeerium. Kuritegevuse ülevaade. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/> (22.02.2023).

²⁵ Kuna lähisuhtevägivald vastu võitlemise osas tehakse aktiivset tööd ja koostööd, siis pigem võiks arvata, et ohvrite valmisolek ohvrustumisest teatada on pigem paranenud ning seega ka latentsus on tõenäoliselt vähenenud (töö autori kommentaar).

väljaelamist ja maandamist vägivalla kasutamisega lähedaste isikute suhtes.²⁶ Laura Palm leidis oma magistritöös, et kuivõrd mujal maailmas oli näha koduvägivalla juhtumite suuremat kasvu (nt tõusis koduvägivalla juhtumite arv võrreldes sama perioodiga eelmistel aastatel USA-s 8,1%, Belgias 50% ja Rumeenias 233% võrra), siis Eestis tõusis 2020. aastal koroonakriisi ajal lähisuhtevägivalla juhtumite arv 3%, kuid menetluste arv vähenes võrreldes 2019. aastaga 7%.²⁷ Seega, kuivõrd tegemist ei ole ulatusliku tõusu ega langusega, ei saa ka väita, et Eestis oleks koroonakriisist ja -karantiinist tingituna olnud lähisuhtevägivalda või perevägivalda soodustav mõju samaväärne, kui lähtuvalt eeltoodud analüüsist tulenevalt oli seda mujal maailmas.

Spetsiifilisemalt perevägivallaga seotud vägivallakuritegudest moodustus kehaline väärkohtlemine perevägivallakuriteona, s.t kvalifitseerituna KarS § 121 lg 2 p 2 järgi, 2021. aastal 83%²⁸ ja 2022. aastal 86%²⁹, ning kehaline väärkohtlemine erinevatest isikuvastastest kuritegudest 2021. aastal 56%³⁰ ja 2022. aastal 52%³¹. Perevägivallakuritegudest moodustas 2021. aastal paarisuhtevägivald ehk praeguste või endiste abikaasade või elukaaslaste vahel toime pandud vägivallajuhtumid 66%. (Kasu)ema või -isa olid perevägivalla toimepanijaks 20%-l, (kasu)tütär või -poeg 6%-l, muu hõimlane või sugulane 5%-l ning (kasu)õde või -vend 3%-l juhtumitest.³² 2022. aastal olid samad arvud vastavalt 66% (praegune või endine abikaasa või elukaaslane), 19% ((kasu)ema või -isa), 7% ((kasu)tütär või -poeg), 4% (muu sugulane või hõimlane) ja 3% ((kasu)õde või -vend).³³ Märkimist väärrib ka asjaolu, et ligi 27%-l (2021. aastal)³⁴ ja 26% (2022. aastal)³⁵ perevägivallakuritegude juhtumite puhul olid lapsed ohvriks või pealtnägijaks.

²⁶ Piquero, A. R., Jennings, W. G., Jemison, E., Kaukinen, C., Knaul, F. M. Domestic violence during the COVID-19 pandemic - Evidence from a systematic review and meta-analysis. (9.3.2021) – <https://www.sciencedirect.com/ScienceDirect>. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004723522100026X?via%3Dihub>, (12.01.2023).

²⁷ Palm, L. Koroonakriisist tingitud eriolukorra mõju lähisuhtevägivallale Tartu Maakohtu 2019. - 2020. aasta kohtulahendite näitel. Magistritöö. Juhendaja Silvia Kaugia. Tartu: Tartu Ülikool 2021. Arvutivõrgus: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/72707>.

²⁸ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

²⁹ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

³⁰ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

³¹ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

³² Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

³³ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

³⁴ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021...

³⁵ Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

Kuigi karistusõiguslikult ei ole Eestis vägivalda pealt näinud lapsed kannatanuteks, on teiste pereliikmete vahelise vägivalda pealt nägemine või kuulmine samamoodi last kahjustav kui otsene vägivald lapse suhtes, mistõttu tuleb pidada perevägivalda tunnustajaks olemist ka lapse väärkohtlemiseks.³⁶ Seega isegi, kui otsesõnu lapse suhtes vägivalda ei kasutata, on ta ohver, kuivõrd vägivalda pealtnägemine – eriti lapsele – on psüühiliselt traumeeriv kogu eluks. Eestis vägivalda pealtnägijaid kannatanuks menetluslikus võtmes (nt lähenemiskeelu seadmisel paarisuhtevägivalda puhul) aga ei tunnustata. Lisaks on küll registreeritud perevägivaldategude arv olnud veidi languses, ei ole see langus märkimisväärne. Pigem on jäänud perevägivalda toimepanemise juhtumite ulatus selle registreerimise järgi samaks igal aastal.

1.2. Lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses

KarS § 121 käsitleb kehalist väärkohtlemist, mille rünnatav õigushüve on inimese tervis, mis hõlmab nii kehalist kui ka vaimset heaolu ehk kaitseobjektiks on nii füüsiline tervis kui tervilik ja häireteta toimiv organism kui ka vaimne tervis, kuivõrd kehaliste tervisehäiretega kaasnevad tihti ka negatiivsed emotsioonid (meeleolu langus, kurnatus, hirm jne). Koosseisu objektiivne külg hõlmab endas kahte alternatiivset tegu: tervise kahjustamist kui ka valu tekitavat kehalist väärkohtlemist (RKKK 1-17-105/35, p 11), mille koosseisulised tagajärjed on vastavalt tervisekahjustus ja valu.³⁷ Näitena on kommentaarides toodud välja, et nt järjekorras trügimine, kreemitordi näkkusurumine, veega pritsimine jms ei subsumeeru aga kommenteeritava sätte järgi, sest põhjustavad vaid ebamugavustunnet ja negatiivseid emotsioone.³⁸ Süüteo koosseis ei eelda tingimata kehalise puutumatus rikkumist, ka psüühilise mõjutamisega saab tekitada tervisekahjustuse, nt võib ehmatuse põhjustada närvitalitusest tingitud kõnehäire või tellingutel töötava isiku tasakaalukaotuse ja kukkumise, pidev hirmutamine ja jälitamine võib süvendada neurootilist foobiat jne.³⁹

Lõige 2 sätestab kehalise väärkohtlemise enamohtliku koosseisu. Selle üheks alternatiivseks kvalifitseerivaks tunnuseks on lähi- või sõltuvussuhtes toimepandud kehaline väärkohtlemine,

³⁶ Justiitsministeerium. Laste väärkohtlemine peres. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres> (22.01.2023).

³⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2021, § 121 komm. 1., 2.

³⁸ Sootak, J., Pikamäe, P., § 121/4.2.1.

³⁹ Sootak, J., Pikamäe, P., § 121/3.1.

s.o vastav kvalifitseering iseloomustab kahte spetsiifilist ja alternatiivset teobjekti – toimepanijaga lähisuhtes või sõltuvuses oleva isiku. Toimepanija poolt vaadates on lähi- ja sõltuvussuhte näol tegemist vastutust raskendava erilise isikutunnusega KarS § 24 lg 3 mõttes.⁴⁰ Lähisuhtes (ja ka sõltuvussuhtes) toime pandud väärkohtlemise kvalifitseeriva tunnuse lisamine 1. jaanuar 2015. aastal jõustunud karistuseadustiku muudatuse eelnõus kannab endas märgilist tähendust lähisuhtevägivalda kontekstis. Selle eesmärgiks on karmistada suhtumist ja reageerimist lähisuhtevägivalda korral, nähes ette maksimaalse karistumäärana kuni viieaastase vanglakaristuse.⁴¹

Seletuskirjas on välja toodud sagedased lähisuhtevägivalda iseloomustavad tunnused – varjatus ja korduvus.⁴² On teadatuntud fakt, et enamik pere- ja lähisuhtevägivallategusid jääb nelja seina vahele. Just seetõttu on ka seadusandja mõte olnud kehalise väärkohtlemise koosseisule kvalifitseeriva tunnuse lisamisega näidata, et perevägivalda- ja lähisuhtevägivallajuhtumite karmimalt kohtlemine on väärtuspõhine lähenemine. Kuigi Eestile on tehtud mitmeid etteheiteid, et Eesti seadusandluses puudub perevägivallaseadus⁴³, on Eesti seadusandlik võim leidnud, et lähisuhtes toime pandud vägivallategu kui kehalise väärkohtlemise paragrahvi kvalifitseering on justkui kompromiss sellele, et ei koostata eraldi paragrahvi perevägivalda jaoks, nagu rahvusvahelised soovitusel ette näevad, ning lähi- ja sõltuvussuhte ettenägemine eraldi tunnusena eraldi punktis võimaldab selliste juhtumite kohta lisaks eraldi statistikat pidada.⁴⁴

Töö autori hinnangul ei ole selline lähenemine põhjendatult läbimõeldud „kompromissiks“ kui selliseks, kuivõrd lähisuhtevägivald on väga keeruline vägivaldaliik oma väga spetsiifiliste tunnuste poolest. Seda temaatikat on kajastatud ka spetsialistide poolt. Enamik arenenud riike peab efektiivse õiguskaitse suurimaks takistuseks just spetsiaalse LSV seaduse puudumist ning riigid, kus vastav spetsiaalne seadus puudub, leiavad, et üldised karistusõiguslikud sätted kaitsevad kannatanuid ka lähisuhtevägivalda eest, mistõttu spetsiaalse seaduse järele vajadus ka

⁴⁰ Sootak, J., Pikamäe, P., § 121/9.3.1.

⁴¹ Vabariigi Valitsus. „Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri, lk 51, 176-177. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (20.01.2023).

⁴² *Ibidem* (20.01.2023).

⁴³ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee, lk 5.

⁴⁴ Vabariigi Valitsus. „Karistusseadustiku ja sellega...“ (20.01.2023).

puudub. Samas on näidanud praktika, et ainult karistusseadustiku normid ei ole efektiivsed, sest need ei arvesta lähisuhtevägivalla spetsiifikat, milleks on sugulussidemed ohvri ja kannatanu vahel (kes elavad ühel või samal elamisoinnal), ning üldised karistusõiguslikud normid ei võimalda ka ära hoida süstemaatilist ja korduvvägivalda. Karistamine piirdub üldiselt kriminaalse hukkamõistu, lepitamismenetluse (mis on 01.04.2023 jõustunud OAS § 62 ja § 63 p-de 4-9 järgi nimetatud ümber vahendusmenetluseks⁴⁵), tingimisi karistuse, trahvi ja väga vähestel juhtudel ka lühiajalise vanglakaristusega. On leitud, et sellistes riikides ohvrite efektiivse vägivalla eest kaitsmise ja vägivallatsejate enda poolt sooritatud kuriteo eest vastutama panemise võimalused piiratud, mistõttu on suur tõenäosus, et nõrga õigusbaasi tõttu, mis ohvrit ei toeta, jätkub vägivald ka edaspidi. Samuti leiti refereeritud artiklis, et perevägivalla seaduseta riigid reageerivad peamiselt juba toimunud vägivallale, mistõttu ka ennetus praktiliselt puudub.⁴⁶

Lisaks on ÜRO soovitanud vastu võtta eraldi seadusandlikud aktid, leides, et üldistest seadustest ei piisa juhtumite osas, mis puudutavad lähisuhetes toimunud vägivalda. ÜRO eksperdid on toonud välja omapoolsed argumendid ja soovitused perevägivaldale spetsialiseerunud seadusandluse väljatöötamiseks. Näiteks on leitud, et üldised kriminaalkuriteod (kallaletung, pekmine, raskete kehaliste vigastuste tekitamine) ei suuda arvesse võtta kõiki perevägivalla keerulisi ja spetsiifilisi aspekte. Sealhulgas avaldub perevägivald väga erinevates vormides, mitte ainult füüsilise vägivalla näol. Perevägivald võib olla samuti ka seksuaalne vägivald, jälitamine, hirmutamine, majandusliku toetuse äravõtmine, vägivallaga ähvardamine, emotsionaalne või psühholoogiline vägivald või vara kahjustamine. Seetõttu võimaldab eraldi perevägivalla seaduse vastuvõtmine nii käsitleda terviklikumalt perevägivallaga seonduvat spetsiifikat kui ka ennetada perevägivalda. Muuhulgas leiavad ÜRO eksperdid, et üldkuritegusid vaadetakse reeglina kui ühekordseid akte, kuid perevägivald esineb väga harva ühekordse juhtumina, s.t reeglina on just vastupidi – perevägivald muutub korduvaks julmaks kohtlemiseks, kus võib aset leida erinevaid vägivallavorme: füüsiline, psühholoogiline, seksuaalne vägivald. Samuti möönavad ÜRO eksperdid, et üldist kriminaalkuritegevust

⁴⁵ Ohvriabi seadus. – RT I, 06.01.2023, 1.

⁴⁶ Pettai, I., Narits, R., Kaugia, S. Perevägivalla juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – Juridica nr 2015/9/, lk 648, 654-657. – https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_9_perev_givalla_juriidilise_regulatsiooni_hetkeseis_ja_perspektiiv_eesti_iguspraktikute_k_sitlu&pdf=1 (06.04.2023).

reguleerivaid akte saab reeglina kasutada alles siis, kui füüsiline vägivald on juba toimunud, kuigi analüüsid näitavad, et karistus kallaletungi ja peksmise eest ei ole piisav, et hoida vägivallatsejaid raskemate kuritegude sooritamise eest.⁴⁷

Töö autori meelest ei ole lähisuhtevägivalla seaduse vastuvõtmine tingimata hädavajalik, vaid vaja oleks luua KarS-is vägivallakuritegude kõrvale täiendav jaotis (nt 3. jaotis „Vägivallakuriteod lähisuhetes“ või 3. jaotis „Vägivallakuriteod peresuhetes“) või vähemalt eraldi perevägivalla paragrahv, kuivõrd lähisuhtevägivald on nii spetsiifiline vägivallaliik ning üldised vägivallakoosseisud ei suuda arvesse võtta kõiki lähisuhtevägivallale omaseid keerukaid ja spetsiifilisi tunnuseid (varjatus, süstemaatilisus, korduvus, emotsionaalne ja traumeeriv mõju, teineteisest sõltuvus). Samuti tuleb arvestada ühiskonnas levinud suhtumisega, põhjustega, miks ohvrid tihti abi ei otsi või ei julge otsida, lähisuhtevägivalla ja selle menetlemise tagajärgedega ning asjaoluga, et lähisuhtevägivald tihti mõjutab lisaks otsesele kannatanule teisi nii ohvri kui ka vägivallatseja lähedasi, eelkõige lapsi. Eriseaduse vastuvõtmise üle argumenteerides tuleb hinnata ja arvesse võtta kõiki aspekte, mh seda, et ilmselt Eesti ei hakkaks kuritegusid väljaspool KarS-i reguleerima ning eelkõige seda, mida vastav lähisuhtevägivalla seadus endast ka kujutab, millised reeglid peaksid antud seaduses olema kehtestatud. Töö autori hinnangul erinevate lähisuhtevägivalda puudutavate olukordade (mh erinevate vägivallaliikide) defineerimine koos reeglitega, mida ühe või teise situatsiooni puhul tuleb ette võtta, on liialt riskantne. Üledefineerimisel ja –reguleerimisel võib tihti hakata aset leidma olukordi, kus üks või teine situatsioon ühegi määratluse alla ei mahu. Sellistel juhtudel, kui olukorrad on n-ö kinni defineeritud, ei saa ei kohtuvälised menetlejad ega kohtunikud kasutada oma mõtlemis-, analüüsi- ja empaatiavõimet ning kokkuvõtteks võib jääda suur osa ohvreid vajaliku abi ja toetuseta, mis on ohvreid kahjustav. Samuti leiab töö autor, et preventsiiooni teemat ei ole mõistlik seaduses reguleerida, kuivõrd võib olla samuti oht üle reguleerida, mis võib pärssida ennetusvahendite kasutamist ja vähendada efektiivset ennetustegevust. Seetõttu oleks mõistlik reguleerida preventsiiooni mujal, sh erinevates strateegiates. Samuti tuleb arvesse võtta vägivallatseja individuaalsete käitumismustrite spetsiifikat, mis teeb lähisuhtevägivalla

⁴⁷ UN Women. Handbook for legislation on violence against women. New York: UN Women 2012. – https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/12/UNW_Legislation-Handbook%20pdf.pdf (22.04.2023).

juhtumitega tegelemise keerukaks ja aeganõudvaks, ning seetõttu ka vaid olemasolev karistusõiguslik üldsäte KarS § 121 lg 2 p 2 näol seda arvesse võtta ei suuda.

Töö autor mõonab, et enamik lähisuhtevägivallaasju lõppeb kohtueelses menetluses kriminaalmenetluse lõpetamisega kas avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur koos vastavate kohustuste määramisega KrMS § 202 alusel või kuriteoga tekitatud kahju heastamise tõttu vahendusmenetluse teel KrMS § 203¹ ja § 203² alusel oportuuniteediga⁴⁸. Kohtusse jõudnud lähisuhtevägivallaasjadest saavad isikud üldiselt karistatud tingimisi (sh käitumiskontrollile allutamise) KarS § 73 või § 74 ja § 75⁴⁹ alusel. Töö autor ei lasku täpsemalt erinevate karistusliikide või kohustuste efektiivsusesse, kui võrd see ei ole töö sisusse puutuv, kuid nendib, et isikule reaalse vanglakaristuse mõistmine ei aita kaasa sellele, et isik oma taunitavast käitumisest ka realselt aru saaks, end muudaks ja hoiduks lähisuhtevägivalla toimepanemisest edaspidi. Samuti ei aita vangistuse määramine kaasa lähisuhtevägivalla ennetamisele, lähisuhtevägivalla tagajärgedega tegelemisele ja nendest õppimisele ametnike seas ning sellele, et ohvrid saaksid vajalikku ja efektiivset kaitset, abi ja tuge nii selles osas, et isikud lähisuhtevägivalla all kannatanuteks kas üldse või enam ei satuks, kui ka selles osas, kuidas isikud saaksid peale vägivallaohvriks langemist oma eluga edasi liikuda, end edaspidi rahulikult ja turvaliselt tunda ning objektiivselt toetuda riigi tegevusele ja usaldada riiki kannatanute kaitsmise osas.

Praegusel hetkel näevad erinevad õiguskaitseasutuste ametnikud (sh asutustesiseselt) lähisuhtevägivalla definitsiooni erinevalt ning seetõttu erinev sisustamine tingib töö autori meelest menetluste venimise ja kulutab igas mõttes rohkem kasutult ressursi, mida saaks hoopis kasutada tõendite otsimiseks ja uurimiseks, mitte lähisuhtevägivalla olemasolu üle argumenteerimiseks ja tekkida võivate kaebuste lahendamiseks. Lisaks oleks ka ohvritel selgem pilt enne, kui nad avaldust esitavad, kas tegemist on neid puudutavate juhtumite puhul asjaga, mis kvalifitseerub lähisuhtevägivallaks või mitte. Töö autori hinnangul võib eraldi karistusseadustikku lähisuhtevägivalla paragrahvi või KarS-s vägivallakuritegude kõrvale täiendava vägivallakuritegusid lähisuhetes või peresuhetes hõlmava jaotise loomisel olla positiivne mõju ka mõistete ühetaolisemaks mõistmiseks, kuid samas mõonab, et erinev

⁴⁸ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 11.03.2023, 24.

⁴⁹ Karistusseadustik.

sisustamine ei tulene eraldi paragrahvi puudumisest. Kuigi on soovitatud Eestil vastu võtta perevägivalla seadus, siis töö autori meelest võiks KarS-i luua vägivallakuritegude kõrvale täiendav vägivallakuritegusid lähisuhetes või peresuhetes hõlmav jaotis või vähemalt eraldi paragrahv.

Seletuskirjas on sisustatud lähisuhte mõistet kui „kahe või rohkema inimese vahelist pere-, sugulus-, põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhet, sõltumata sellest, kas suhte osapooled jagavad elukohta“. Lähisuhtele on iseloomulik hoolitsus, usaldus, turvalisus, emotsionaalne tugi ning omavaheline tundeseotus, sh pere-, sõprus-, paari- ja armastussuhted, kusjuures füüsilise läheduse olemasolu ei ole sealjuures oluline.⁵⁰ Kuivõrd lähisuhte võib, aga ei pea sisaldama füüsilist lähedust, ei pruugi lähisuhte jaatamisel piisata üksnes pere-, sugulus-, põlvnevus- vms suhte kui fakti tuvastamisest.⁵¹ Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma 09.03.2020 lahendis leidnud, et suhte vormiliste tunnuste tuvastamisest olulisem on inimeste vahelise sisulise ühiselulise sideme olemasolu. Viimane võib, kuid ei pruugi alati hõlmata ka laste kasvatamist, ühist majapidamist jmt. Riigikohus on samas lahendis rõhutanud, et oluline on „tegelik sotsiaalne ja enamasti ka emotsionaalne side isikute vahel, mis tugineb nt vastutuse jagamisele, üksteisele toetumisele ning usaldusele“. Lähisuhte loob ja kindlustab suhtepoolte sotsiaalset turvatunnet ning ainult seetõttu on Riigikohtu kriminaalkolleegiumi arvates õigustatud ja põhjendatud sellisele suhtele „täiendava karistusõigusliku kaitse andmine, kehtestades raskema sanktsiooni“. Samas lahendis on Riigikohtu kriminaalkolleegium leidnud, et varasema abielu või varasema kooselu fakt ei võimalda teha järeldust iseenesest *per se* (lad k), et tegu tuleb lähisuhte olemasolu jaatades kvalifitseerida KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Riigikohtu seisukoht on, et tuleb järeldada hoopis vastupidi: „Kui abielu või kooselu on tegelikkuses/tegelikult lõppenud, tuleks lähtuda eeldusest, et lõppenud on ka lähisuhte.“⁵²

Kuivõrd selles lahendis mõõnis Riigikohus, et mõningatel juhtudel võib lähisuhte jätkuda ka pärast lahkuminekut, kuid see tuleb igal üksikjuhtumil tuvastada eraldi, võttes arvesse konkreetseid asjaolusid,⁵³ siis kaks ja pool aastat, s.o 21.10.2022, hiljem tehtud lahendis leidis Riigikohus, et kuigi süüdistatav ja kannatanu olid abielus, ei olnud nende suhted enam

⁵⁰ Vabariigi Valitsus. „Karistusseadustiku ja sellega...“, lk 51 (20.01.2023).

⁵¹ Sootak, J., Pikamäe, P., § 121/9.3.2.

⁵² RKKKo 1-19-3377/32 p-d 10 ja 11.

⁵³ *Ibidem*.

hinnatavad lähisuhtena karistusseadustiku tähenduses, kuivõrd nad elasid küll ühes majapidamises, kuid ööbisid erinevates hoonetes ning nende vahel puudus emotsionaalne side, teineteisele toetumine ja teineteise usaldus, vaid nende vahel olid pidevad tülid, süüdistused ja usaldamatus. Riigikohus leidis, et kuigi kannatanu soovis ühepoolset abielu jätkumist ja keeldus talust välja kolimast, siis see ei anna tihedama suhte jaatamiseks alust. Riigikohtu järgi ei saa „lähisuhet defineerida lähtuvalt ühe suhtepoolse arusaamadest ajast, kui teine pool suhtest ja kooselust järjekindlalt väljuda püüab“. Seetõttu leidis Riigikohus, et süüdistatava suurenenud talumiskohustusest tema privaatsfääri rikkumisel ega lubatud hädakaitsetegevuse ulatusele seatud piirangutest ei saa rääkida.⁵⁴ Samuti on Riigikohus toonud välja, et ühiste laste ja ühisvara olemasolu omavahelise seotuse mõttes ei pruugi olla lähisuhte jaatamiseks alati piisav.⁵⁵

Professor Adital Ben Ari on Iisraelis Haifa Ülikooli sotsiaalhoolekande ja sotsiaaltöö terviseteaduste kooli teaduskonna professor. Ben Ari uurib muutusi, mis toimuvad tänapäeva perekondades ja perestruktuurides, sh samasooliste partnerite peredes. Samuti uurib ta peresid, kus on mitu erinevat kultuuri, ja tänapäeva perede vaimset tervist.⁵⁶ Ta on kirjutanud mitmeid teadusartikleid. Ühes artiklis on Ben-Ari märkinud, et lähedust suhetes on määratletud mitmetel, sh vastuolulistel, viisidel. Näiteks on lähedust määratletud läbi füüsilise, psühholoogilise ja ka emotsionaalse läheduse. Tihti on uuringutes mõõdetud ainult suhte, sh abielude, lähedust, mitte kaugust, kuid kaaluda tuleb nii tajutud kui ka soovitud läheduse ja kauguse uurimist, nagu ka Ben-Ari soovitab, et iga paar loob oma suhtes ainulaadse läheduse ja distantse raamistikku. Ben-Ari seab oma artiklis kahtluse alla üldlevinud arusaama, et need kaks konstruktsiooni – lähedus ja kaugus – on ühes nn jadas vastandpooled, vaid need näilised vastandid võivad olla tegelikkuses ühendatud ühiseks konstruktsiooniks. Tihti pannakse need kaks konstruktsiooni eri skaalale just selles mõttes, et kui isikute vahel on füüsiline või ka vaimne distantse ehk nad on üksteisest „kaugel“, siis puudub ka isikutevaheline lähedus ning vastupidi – kui isikute vahel puudub füüsiline või vaimne kaugus, siis on seega olemas ka nende vahel lähedus. Ben-Ari järgi aga nii kategooriliselt lähedust võtta ei saa. Ben-Ari leiab, et kuivõrd läheduse definitsioone on kirjanduses palju, sisaldavad paljud aktsepteeritud

⁵⁴ RKKKo 1-21-3307 p 28.

⁵⁵ RKKK 1-19-3377/32 p 12.

⁵⁶ Prof. Adital Ben Ari – Head of the Center. – The Center for Research and Study of the Family. <https://family.haifa.ac.il/en/center-staff/8-adital-ben-ari> (22.04.2023).

definiitsioonid kindlaid ühiseid teemasid, nagu intiimsus, usaldus ja seotuse tunne.⁵⁷ Ben-Ari „läheduse“ hindamise käsitlust kajastab ka karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, mistõttu on võimalik KarS-i tõlgendamisel sellest kontseptsioonist ka lähtuda. Ben-Ari järgi on lähedust hinnatud füüsilis-ruumilise, psühholoogilise ja emotsionaalse aspektide ning lähedust mõjutavate käitumisstrateegiatega järgi. Läheduse defineerimisel on olulised kaks määra – nii tavalise kahe inimese vaheline vastastikune seos kui ka partnerite omavaheline vastutus.⁵⁸ Oluline on Ben-Ari käsitlus just seetõttu, et osata märgata ja hinnata, kas kahe isiku vahel ka tõepoolest on olemas see emotsionaalne side, millele ka Riigikohus viitab, ehk kas isikud on omavahel lähedases suhtes ja nende vahel on olemas lähedus, või ollakse ja elatakse koos vaid faktiliselt. Töö autori arvates võib Ben-Ari poolt läheduse ja kauguse ühildamine anda mõista seda, et isegi kui isikud ei ela koos n-ö ühe katuse all, ei võta füüsiline kaugus ära isikutevahelist emotsionaalset sidet. Seda on välja toodud ka kohtuvõimu tasandil, et lähisuhte jaatamiseks ei pea isikud omama ühist elukohta ning vastupidi – omakorda vaid fakt, et isikud koos samas kohas elavad, ei anna ainuüksi alust lähisuhte jaatamiseks.

Viidates eeltoodud Riigikohtu 2020. aasta lahendile, on Tartu Ringkonnakohus analüüsinud 12.11.2020 lahendis lähisuhet elukaaslaste vahel.⁵⁹ Viru Maakohus jaatas samas asjas lähisuhte olemasolu⁶⁰, kuid süüdistatava kaitsja hinnangul on maakohus eksinud püsiva kooselu mõiste tõlgendamisel ja püsiva kooselu faktilisel tuvastamisel, kuivõrd püsivat kooselu kinnitavad objektiivsed asjaolud, nagu ühine eluase, majanduslik koostöö, ühised lapsed, n-ö peretuttavad ja tulevikku suunatud plaanid, süüdistatava ja kannatanu suhtluses puuduvad.⁶¹

Ringkonnakohus jõudis siiski seisukohale, et isikute vahel oli püsiv, kooselulist laadi suhe, kuivõrd isikud elasid ja ööbisid koos enamik ajast, kui süüdistatav välismaal tööl ei olnud, ning magasid ühes voodis. Ringkonnakohus tõi välja, et kuivõrd kannatanu hoidis enda isiklikke asju süüdistatava korteris, saab rääkida ka sellest, et isikud elasid koos ja omasid püsivat suhet. See, kui üks isik ei veeda kõiki öid teise isiku juures, ei tähenda, et inimeste vahel puuduks püsiv

⁵⁷ Ben-Ari, A. Rethinking Closeness and Distance in Intimate Relationships: Are They Really Two Opposites? (22.8.2011) – SAGE journals. *Journal of Family Issues* 33(3), lk 391–412. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X11415357> (11.04.2023).

⁵⁸ Vabariigi Valitsus. Karistusseadustiku ja sellega..., lk 51 (20.01.2023).

⁵⁹ TrtRnKo 1-19-4151.

⁶⁰ VMKo 1-19-415.

⁶¹ TrtRnKo 1-19-4151 p-d 23 ja 24.

kooselu, sest kooselu ei sõltu sellest, kas osapooled jagavad ühist elukohta või mitte. Samuti oli olemas teatud laadi emotsionaalne side inimeste vahel, kuna süüdistatav, teadmata, kus ja kellega kannatanu on, helistas kannatamatult ja paaniliselt n-ö armukadeduse hoos kannatanule, et teda telefoni teel kätte saada. Samuti on isikute kooselu ja „suhtes olemist“ tunnistanud mitmed tunnistajad. Sellest tulenevalt leidis ringkonnakohus, et kuigi osapoolte vahel puudus n-ö traditsioonilist laadi kooselu, s.t puudusid ühised lapsed ja tulevikku suunatud plaanid, ei saa vaid selle põhjal välistada nendevahelist püsivat kooselu, sest inimeste vahelised lähisuhted on igal konkreetsel juhul erinevad.⁶²

Ringkonnakohus möönis erinevalt Viru Maakohtust, et püsiv kooselu ei saa olla vaid „poolte enda hinnata ja nende sisetunde küsimus“, vaid oluline on ka see, kuidas kahe isiku vaheline suhtlus tundub n-ö objektiivsele kõrvalvaatajale. Antud juhul on tunnistajad kinnitanud, et nende arvates olid osapooled kooselulises suhtes. Seetõttu leidis kohus, et kuivõrd isikute vahel oli emotsionaalne side, nad jagasid enamik ajast ühist eluaset ja voodit, sealhulgas hoidis kannatanu oma isiklike asju süüdistatava korteris, nad veetsid aega koos ühiste tuttavatega, tutvudes üksteise kaudu teiste inimestega, saab objektiivselt hinnates jaatada nendevahelist lähisuhet. Samuti on tuvastatud, et kannatanul on põhjendatud hirm süüdistatava ees ning kuna süüdistatav oli hea manipulaator, kannatanu kartis teda ja oli samal ajal temasse ka armunud, läks kannatanu ta juurde n-ö tagasi, kuigi süüdistatav oli tema peal vägivalda kasutanud ja teda ähvardanud. Ka see kinnitab nendevahelise lähisuhte olemasolu ja emotsionaalset sidet isikute vahel.⁶³ Samas asjas lähisuhte olemasolu hindamisel leidis Viru Maakohus 30.03.2020. aasta lahendis, et süüdistatav oli kursis faktidega, mida teavad reeglina kooselavad isikut, nt auto kaskokindlustuse olemasolu ja kehtivusaega ning et kannatanu on selline naisterahvas, kes ei jäägi rasedaks. Kohus leidis, et sellist delikaatset infot jagatakse vaid lähedastele isikutele, mitte lihtsalt tuttavatele.⁶⁴

Tartu Maakohus on 09.02.2022. aasta kohtulahendis leidnud, et kuivõrd isikud on vägivallaakti toimumise hetkeks elanud koos arvestatavalt pikka aega, neil on laps, kannatanu on politseiametnikule kurtnud, kuidas süüdistatav ootab temalt kogu aeg arвете maksmist ja tema (s.o süüdistatava) eest hoolitsemist, süüdistuse esitatud teatud ajaperioodil oli kannatanul

⁶² TrtRnKo 1-19-4151 p-d 53-57.

⁶³ TrtRnKo 1-19-4151 p-d 57, 62.

⁶⁴ VMKo 1-19-415, lk 15.

süüdistatava nimeks telefonis „musi“ ja samal ajal saadetud SMS-is tundis süüdistatav muret selle üle, kas kannatanu on talle saadetud lilled kätte saanud, saab lugeda, et isikud olid lähisuhtes.⁶⁵

Harju Maakohus on 20.11.2020. aasta kohtulahendis jaatanud lähisuhte olemasolu läbi isikute majandusliku ja isikliku tiheda seotuse. Nimelt leidis kohus, et viimased on olemas tulenevalt asjaoludest, s.t süüdistatav ja kannatanu on elanud jätkuvalt koos (mõnekuise vahepausiga) üle kahe aasta, nende vahel on olnud lähedased suhted, neil on ühine alaealine laps ja nad on ka ühiselt võtnud pangast eluasemelaenu.⁶⁶ Tartu Maakohus on 21.04.2022. aasta kohtulahendis leidnud lähisuhte olemasolu kinnitavate asjaoludena selle, et kannatanu ja süüdistatav on elanud kuni vägivalla toimumise momendini koos 2 aastat ja kasvatavad sealjuures ühist last.⁶⁷ Kuivõrd tuleb mõnda, et Riigikohtu lahendi valguses ei ole ainuüksi ühis(t)e lapse/laste kasvatamine ja ühise elukoha omamine määrav lähisuhte jaatamiseks, siis selles lahendis ei olnud kumbki pool vaidlustanud lähisuhte olemasolu või puudumist.⁶⁸

Tartu Maakohus on 11.04.2022. aasta lahendis samuti sisustanud lähisuhte mõistet läbi Riigikohtu seisukohtade ja enda seisukohtade. Antud kriminaalasjas üritas süüdistatav selgitada kohtule, et lähisuhte puudus, kuid tema kaitsja avaldas, et ikkagi lähisuhte oli, kuivõrd seadusandja järgi on lähisuhtes olevateks isikuteks abikaasad, elukaaslased, vanemad ja lapsed.⁶⁹ Tartu Ringkonnakohus 20.09.2022. aastal samas kriminaalasjas tehtud lahendist tulenes ka täpsustus, et kannatanuks oli süüdistatava isa. Tartu Maakohus jaatas samas asjas lähisuhet järgmistel põhjendustel: vastavalt sellele, et kannatanu on süüdistatava isa, kellega menetletava sündmuse toimumise ajal kui ka käesolevalt jagatakse elukohta, s.t omatakse ühiselulist sidet ühisel elamispinnal elamise läbi, ning kellega, kuigi süüdistatav väga oma eraelulisi suhteid kommenteerida ei soovinud, on süüdistatava sõnul suhted normaalsed, jaatas lähisuhte olemasolu.⁷⁰ Kaitsja oli apellatsioonil palunud kohtul mh hinnata, kas tegemist on lähisuhtes toime pandud teoga, kuivõrd süüdistatav vaidlustas seda, kas isa on ikka tema lähedane isik, ka maakohtu kohtuistungil avaldas süüdistatav, et tal on isaga jahedad suhted ja

⁶⁵ TMKo 1-21-2690 p 18.

⁶⁶ HMKo 1-20-6063, lk 12.

⁶⁷ TMKo 1-22-297 p 37.

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ TMKo 1-21-3683 p 4.

⁷⁰ TrtRnKo 1-21-3683 p 5.

nad ei ole emotsionaalselt kuigivõrd seotud ning seetõttu ei ole tegemist perekonnasuhetega ja seega lähedase suhtes toimepandud teoga. Kannatanu väitis, et poeg kuulub tema perekonda ja suheldakse, süüdistatav aga, et bioloogiliselt on kannatanu küll tema isa, kuid suhteid pole ega kannatanut lähedaseks inimeseks pea. Süüdistatav elab Hiiumaal ning käib ja ööbib vahetevahel elukohas (XXX) Tartus.⁷¹ Ringkonnakohus jaatas lähisuhet antud kriminaalasjas, uurides lisaks veel seda, kas lisaks põlvnemisele (isa-poeg) süüdistatava ja kannatanu vahel oli veel suhteid, mis annab aluse jaatada lähisuhte olemasolu, sest sündmuse toimumise ajal oli kannatanul ja süüdistataval ühine elamispind ning nende vahel üksteisest hoolivad ja emotsionaalsed suhted, kuigi sündmusele järgnenult suhted halvenesid.⁷²

Seega nendes kohtulahendites, kus tekkis vaidlus seoses lähisuhte olemasoluga, toetus kohus oma põhjendustes Riigikohtu märgilises lahendis väljatoodud lähisuhte tunnuste analüüsimisele. Kuigi neid lahendeid, kus vaidlus lähisuhte üle oli, leidis vähe, põhistati ja hinnati enamikes lahendites põhjalikult lähisuhte tunnuseid (eelkõige emotsionaalset sidet). Samas leidis ka lahendeid, kus põhistused olid üsna napolisõnalised ja abstraktsed.

1.3. Lähisuhte mõiste ja lähisuhtevägivallaga kaasnevate mõistete sisustamine välisriikide õigusaktides

Käesolev alapeatükk analüüsib erinevaid välisriike, kas ja kuidas on nende riikide seadustes defineeritud „lähisuhet“ ning lähisuhtevägivallaga lähedalt seotud mõisteid. Lisaks uuritakse, kas on võetud vastu eraldi perevägivalla seadus, mis sisustab lähisuhte mõiste täpse määratluse, ning kui spetsiifilist seadust vastu võetud ei ole, siis kas ja kuidas käsitletakse nende riikide karistusõiguses kas perevägivalda iseseisva süüteona või perevägivalla käigus toimepandud tegusid vägivallategusid käsitlevate üldsätete alusel. Töö autor valis võrdlusriikideks Ühendkuningriigi, Hispaania ja Läti. Ühendkuningriigi valis töö autor seetõttu, et seal on olemas eraldi perevägivalla seadus, ning Hispaania põhjusel, et seal on vastu võetud spetsiifilised seadused, mis on keskendunud perevägivallale (sh mõistetele). On leitud, et spetsiaalsed seadused on aidanud vähendada perevägivallajuhtumite arvu efektiivsema ennetuse tõttu ja

⁷¹ *Ibidem*, p 11.

⁷² TrtRnKo 1-21-3683 p-d 17, 19-21.

saatnud avalikkusele selge sõnumi, et lähisuhtes toimepandud vägivald on tõsine delikt. Samuti on tänu eriseadustele suurenenud kannatanute arv, kes on aina rohkem julgenud õiguskaitseorganite poole pöörduda, neilt abi küsida ja kes ka vajalikku toetust on saanud.⁷³ Läti valis töö autor seetõttu, et kuivõrd selles riigis spetsiifiline perevägivalla seadus puudub sarnaselt Eestile, siis soovis töö autor näha, kas „lähisuhte“ mõiste käsitlemise ning endiste abikaasade ja elukaaslaste vahel toimunud lähisuhtevägivalla juhtumitega tegemise osas on samuti olemas sarnasus Eestis käsitletuga ja tegeletuga.

1.3.1. Ühendkuningriik

Ühendkuningriigis on võetud vastu eraldi perevägivallaseadus, mis kannab nime „Perevägivalla, kuritegevuse ja ohvri seadus“ (ingl Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004“ ning mis kehtib aastast 2004 ja mida kohaldatakse nii Inglismaal, Walesi kui ka Põhja-Iirimaal s, kõiki paragrahve siiski ei kohaldata Põhja-Iirimaal ja Põhja-Iirimaal jaoks on ka eraldi paragrahvid.⁷⁴ Šotimaal kehtib perevägivallaseaduse mõttes teine seadus, mis kannab nime „Kuritarvitav käitumine ja seksuaalne kahju“ (ingl Abusive Behaviour and Sexual Harm (Scotland) Act 2016) ja mis kehtib aastast 2016.⁷⁵

Muuhulgas tunnistati uue 2004. aasta perevägivallaseadusega kehtetuks 1996. aasta perekonnaseaduse (ingl Family Law Act 1996), mida kohaldatakse Inglismaal ja Walesis, § 41, säte, mis kohustas kohtul vabaabielude või endiste kooselukaaslaste suhte olemuse hindamisel arvesse võtma seda, et nad pole olnud abielus.⁷⁶ Seega sisuliselt pärast muudatust ei ole automaatset sisulist vahet abielul ja kooselul suhte iseloomu määratlemisel.⁷⁷

⁷³ Pettai, I., Narits, R., Kaugia, S. Kaugia., lk 648, 654-657.

⁷⁴ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 (15.11.2004). – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/28?view=extent> (25.02.2023).

⁷⁵ Abusive Behaviour and Sexual Harm (Scotland) Act 2016 (28.04.2016). – <https://www.legislation.gov.uk/asp/2016/22?view=extent> (25.02.2023).

⁷⁶ Family Law Act 1996 (04.03.1996). – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/1997-10-01?view=extent>

⁷⁷ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004.

Põhja-Iirimaa ja Šotimaa on eraldi perekonnaseadused ingliskeelsete nimedega „Family Law Act (Northern Ireland) 2001“⁷⁸ ja „Family Law (Scotland) Act 2006“⁷⁹. Šotimaa perekonnaseaduses on defineeritud kooselu ja elukaaslase mõisted § 25 lg-s 1. Selle järgi tähendab „elukaaslane“ liiget paaris, mis koosneb kas mehest ja naisest, kes elavad (või elasid) koos, nagu nad oleksid abikaasad (p a), või kahest samast soost isikust, kes elavad (või elasid) koos, nagu nad oleksid tsiviilpartnerid (p b). Seejuures sama paragrahvi lg 2 p-de a-c alusel võtab kohus otsustamisel, kas isik „A“ on teise isiku „B“ elukaaslane, arvesse nii perioodi pikkust, mille jooksul A ja B on koos elanud (või elasid koos) (p a), nende suhte olemust sel perioodil (p b) ning varakokkulepete laadi ja ulatust, mis on kehtinud või kehtis sel perioodil (p c).⁸⁰ Põhja-Iirimaa perekonnaseadus ei määratle mõistete definitsioone. Mõlemad perekonnaseadused, s.t nii Šotimaa kui ka Põhja-Iirimaa oma, ei ole nii põhjalikud ja mahukad kui Inglismaa ja Walesi perekonnaseadus. Mis puutub Inglismaa ja Walesi perekonnaseadusesse, siis üks olulisemaid muudatusi oli samasooliste paaride kaasamine 1996. aasta perekonnaseaduse 4. osasse. Vastava seaduse § 62 lg 1 p-s a asendatakse sõnad peale sõna „elukaaslased“ järgmiselt: kaks isikut, kes kuigi ei ole abielus, kuid elavad koos nagu abikaasad või (kui nad on samast soost) samaväärses suhtes.⁸¹

1996. aasta perekonnaseaduse 4. osa § 62 defineerib mõisteid nagu „elukaaslased“, „asjaomane laps“ ja „seotud isikud“. Lg 1 p-des a ja b on sätestatud, et elukaaslased on kaks isikut, kes ei ole abielus ega ole teineteise tsiviilpartnerid, ja ei hõlma neid, kes on hiljem abiellunud või saanud üksteise tsiviilpartneriteks. Lg 3 p-d a-g sätestavad juhud, mil üks isik on teise isikuga seotud. Siia alla lähevad olukorrad, kus isikud on või on olnud üksteisega abielus (p a) või sh üksteise tsiviilpartnerid (p aa); nad on elukaaslased või endised elukaaslased (p b), nad elavad või on elanud samas leibkonnas muul juhul, kui ainult seetõttu, et üks neist on teise isiku töötaja, üürnik, öömajaline, koduabiline (p c); nad on sugulased (p d); nad on leppinud kokku, et abielluvad (olenemata, kas lepe on lõpetatud või mitte) (p e), sh neil on või on olnud üksteisega intiimne (lähedane) isiklik suhe, mis on või oli märkimisväärse kestusega (p ea), nad on sõlminud tsiviilpartnerluslepingu (olenemata, kas leping on lõpetatud või mitte) (p eza); nad on

⁷⁸ Family Law Act (Northern Ireland) 2001 (17.03.2001). – <https://www.legislation.gov.uk/ni/2001/12?view=extent> (25.02.2023).

⁷⁹ Family Law (Scotland) Act 2006 (20.01.2006). – <https://www.legislation.gov.uk/asp/2006/2?view=extent> (25.02.2023).

⁸⁰ Family Law (Scotland) Act 2006.

⁸¹ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004.

seotud ükskõik millise lapsega, kui mõlemad isikud kuuluvad 4. alajaotise/lõike alla (p f); nad on sama perekonnamenetluse osapooled, v.a käesoleva osa kohased menetlused (p g).⁸² Üks olulisemaid muudatusi, mida perevägivallaseadusega ette nähakse, on 1996. aasta perekonnaseaduse 4. osa laiendamine mittevabaabielus elavatele paaridele. Eelkõige perekonnaseaduse § 62 lg 3 p 3 järel lisati p ea, mis sätestab: „Neil on või on olnud intiimne (lähedane) isiklik suhe, mis on või oli märkimisväärse kestusega.“⁸³

Lähisuhtet kui sellist eeltoodud seadus ei määratle küll täpselt, kuid seadused on pakkunud välja erinevaid kooseluvorme, millistes elavate isikute vahelised vägivallajuhtumid lähevad kõik perevägivallajuhtumite alla. Võrreldes Eesti seadusandlusega on Ühendkuningriigi määratlus väga lai ja hõlmab pea kõiki erinevaid olukordi, kus isikud on mingisuguseski lähedases suhtes või seotud üksteisega läbi erinevate faktorite. Samas vajab märkimist, et suur tähendus on Šotimaa ning Inglismaa ja Walesi perekonnaseaduse puhul see, et eeltoodud faktorid, sh isikute kooselamise perioodi pikkus ning suhte olemus, isikute lähedane ja finantsiline seotus on olulise tähendusega. Inglismaa ja Walesi perekonnaseaduse puhul küll peab kohus arvestama neid mitte elukaaslasteks hindamise puhul, vaid siis, kui kaalutakse, kas isikud on omavahel seotud või mitte. Siin saab siiski tuua paralleeli Eesti Riigikohtu seisukohaga, eelkõige Šotimaa perekonnaseaduse puhul, et lähisuhte olemasolu või selle puudumise hindamiseks tuleb analüüsida „tegelikku sotsiaalset ja enamasti ka emotsionaalset sidet isikute vahel, mis tugineb nt vastutuse jagamisele, üksteisele toetumisele ning usaldusele“. Inglismaa ja Walesi perekonnaseadus selliseid kitsendusi arvessevõtmisel elukaaslasteks nimetamise puhul ette ei näe. Ühendkuningriikide puhul käib lähisuhtevägivalla alla ka endiste abikaasade või elukaaslaste vastu suunatud vägivald.

1.3.2. Hispaania

Hispaanias kehtib 2004. aastast soopõhise vägivalla eest kaitsev seadus, mille alusel lähenetakse lähisuhtevägivallale multidistsiplinaarselt ja integreeritult. Hispaanias on olemas 2 eriseadust: „Soolise vägivalla vastaste kaitsemeetmete alusseadus“ (ingl Organic Law 1/2004 of 28

⁸² Family Law Act 1996.

⁸³ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004.

December, on Integrated Protection Measures against Gender Violence) ja „Naiste ja meeste vahelise tegeliku võrdõiguslikkuse aluseadus“ (ingl Organic Law 3/2007 of 22 March, for the Effective Equality Between Women and Men).⁸⁴

Soolise vägivalla seaduse artikkel 1 sätestab, et seaduse eesmärk on võidelda naistevastase vägivalla vastu, mis väljendub diskrimineerimis, ebavõrdsuses ja sugude vahel valitsevates võimusuhetes ning kus vägivallaakti toimepanijaks on naiste praegune või endine abikaasa või mees, kellega naised säilitavad või on säilitanud sarnased kiindumussuhted olenemata, kas nad on või olid kooselus või mitte (lg 1). Käesolevas seaduses käsitletav sooline vägivald hõlmab kõiki füüsilise ja psühholoogilise vägivallategusid, sh seksuaalvabaduse vastu suunatud süütegusid, ähvardamist, sundimist ja omavolilist vabaduse võtmist (lg 3).⁸⁵ Artikkel 58 lõike 5 p-s a ja artikkel 44 lõike 1 p-s a on lisaks praegustele ja endistele abikaasadele ja elukaaslastele ning mittevabaabielus olijatele määratud käesoleva seaduse kohaldamist ka järeלטulijatele, isikud, kes elavad vägivallatsejast mehega koos, tema vanemliku võimu või eestkoste või asendushoolduse all.⁸⁶

Võrdõiguslikkuse seadus ei defineeri vägivalla mõisteid ja subjekte. Hispaanias „pervägivald“ iseseisev karistusõiguslik norm ei ole, kuid see sisaldub Hispaania kriminaalkoodeksis sätestatud erinevate vägivallakuritegude üldkoosseisu elemendina, nt kuriteokoosseisude § 148 lg-tes 4 ja 5, §-des 153, 171 ja 172. Nendes sätestatakse juhud, kui ohver on või on olnud tema (mehe, ingl his) abikaasa või naine, kellega teda (meest, ingl he) seob samalaadne emotsionaalne side, isegi kui nad ei ole vabaabielus, või eriti kaitsetu isik, kes elab kurjategijaga koos.⁸⁷ Hispaania õigusaktid on suunatud eelkõige naistevastase vägivalla võitlemise vastu ning

⁸⁴ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). Report submitted by Spain pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report) (19.2.2019), lk 2. – <https://rm.coe.int/state-report-from-spain/16809313e0> (25.02.2023).

⁸⁵ Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (29.12.2004). – <https://evaw-global-database.unwomen.org/-/media/files/un%20women/vaw/full%20text/europe/constitutional%20act%201%202004%20of%2028%20december%20on%20integrated%20protection%20measures%20against%20gender%20violence/spain%20%20organic%20act%20on%20integrated%20measures%20against%20genderbased%20violence%202004%20eng.pdf?vs=4719> (25.02.2023).

⁸⁶ Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (25.02.2023).

⁸⁷ Ministerio de Justicia. Criminal Code (28.4.2015). – https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (25.02.2023).

vägivalla toimepanijatena käsitletakse mehi. Kuivõrd eelkõige on mainitud ohvritena naisi, siis ka lapsi, isikuid, kes on „mehe“ võimu, eestkoste jms all, eriliselt haavatavad inimesed, kes elavad kurjategijaga koos jne. Hispaania seadustes ei kajastata samasooliste isikute vahelist vägivalda ega meeste vastu suunatud vägivalda. Hispaania puhul käib lähisuhtevägivalla alla ka endiste abikaasade või elukaaslaste vastu suunatud vägivald.

1.3.3. Läti

Lätis ei ole vastu võetud eraldi perevägivalla seadust, kuid Lätis kehtiv kriminaalseadus pakub osade koosseisude kvalifikatsiooni ja üldise karistust raskendavate asjaolude all teo toimepanemise isiku suhtes, kellega süüdlane on lähisuhtes, nimetades ka konkreetseid lähisuhte alused, keda nende sätetega kaitstakse.⁸⁸ Siiski on leitud, et Lätis ei ole võimalik ka perevägivalda hetkel teistest õigusrikkumistest eraldada, kuivõrd ei ole võimalik saada infot Läti kriminaalõiguse ja haldusrikkumiste seadustike alusel erinevate rikkumiste kohta, ei tule saadud teabest alati välja seos perevägivallaga.⁸⁹

Naise või alaealise vastu suunatud perevägivallajuhtumi puhul võetakse isik kriminaalvastutusele vastavalt Läti kriminaalkoodeksi eri paragrahvidele, arvestades sh kuriteo toimepanemise viisi, selle tagajärgi ja muid tunnuseid. Kõige sagedamini algatatakse kriminaalmenetlus erinevate raskusastmete, nii raskete, keskmiste kui ka kergete, tahtlike kehavigastuste tekitamise eest kriminaalseaduse artiklite 125-130 alusel. Sealhulgas on tekitatud kehavigastus(t)e raskusastmete kindlakstegemine kohtuekspertiisi ülesanne.⁹⁰ Raskeim kuritegu, mis naise vastu toime on võimalik panna, on mõrv, mille eest näeb vastutuse ette mitu kriminaalseaduse paragrahvi. Sealhulgas näeb kriminaalseaduse § 116 ette vastutuse mõrva eest, mis on toime pandud isiklike suhete tõttu (mh armukadedus, viha, kättemaks jne) vaidluse, kakluse ja muude sarnaste juhtumite ajal ilma kriminaalseaduse §-des 117-122 märgitud raskendavate või kergendavate asjaoludeta. Näiteks sätestab kriminaalseaduse § 117

⁸⁸ Criminal Law. (4.8.1998). – <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-criminal-law> (23.04.2023).

⁸⁹ Latvia – Intimate Partner Violence. – EIGE – European Institute for Gender Equality. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/regulatory-and-legal-framework/legal-definitions-in-the-eu/latvia-intimate-partner-violence> (23.04.2023).

⁹⁰ *Ibidem*.

raskendava asjaoluna vägistamise ohvriks langenud naise, kelle rasedusest oli kurjategija teadlik, tapmise.⁹¹

Raskendavaks asjaoluks on Läti kriminaalseaduse § 48 lg 1 p-i 15 järgi see, kui vägivalla või vägivallaga ähvardamisega seotud kuritegu või moraali ja seksuaalse puutumatus vastane tegu pandi toime isiku vastu, kellega kuriteo toimepanija on seotud esimese või teise sugulusastme läbi, või praeguse või endise abikaasa vastu või isiku vastu, kellega kuriteo toimepanija on või on olnud püsivas lähisuhtes, või isiku vastu, kellega kuriteo toimepanijal on ühine (üksik)majapidamine. Lisaks on kriminaalseaduse § 48 lg-s 2 sätestatud, et võttes arvesse kuriteo olemust, võib mitte arvestada käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud asjaolusid raskendavaks. Lg 3 kohaselt ei või karistuse määramisel käsitada raskendavate asjaoludena neid asjaolusid, mida käesolev seadus ette ei näe. Samuti on lg-s 4 toodud välja see, et raskendavaks asjaoluks § 48 lg 1 tähenduses ei saa lugeda asjaolu, mis on käesolevas seaduses sätestatud kuritekoosseisu elemendiks. Näiteks on § 48 lg 1 p-s 15 sätestatud raskendav asjaolu kvalifitseerivaks tunnuseks tahtlike raskete kehavigastuste tekitamise koosseisus (kriminaalseaduse § 125 lg 2 p 9), tahtlike keskmiste kehavigastuste tekitamise koosseisus (kriminaalseaduse § 126 lg 2 p 7) ning tahtlike kergete kehavigastuste tekitamise koosseisus (kriminaalseaduse § 130 lg 2 p 6).⁹² Läti on üpris selgelt oma kriminaalseaduse erilõigetega määratlenud seda mida nad raskendava lähisuhte all mõtlevad ehk kuidas lähisuhet tuleks defineerida – seda küll mitte küll läbi perevägivalla või lähisuhtevägivalla mõiste, kuid läbi lähisuhte aluste, s.t milliseid isikuid lähisuhtevägivalla juhtumite puhul eriliselt kaitstakse. Läti puhul käib lähisuhtevägivalla alla ka endiste abikaasade või elukaaslaste (s.t püsivas lähisuhtes olnud isikute) vastu suunatud vägivald.

Seega on Läti seadusandlus üsna sarnane Eesti omaga. Erisus on selles, et Lätis on erinevate kehavigastuste raskusastmete alusel loodud eraldiseisvad kuritekoosseisud. Ka Eestis on erineb karistuse määr sõltuvalt kehavigastuste tekitamise raskusastmest (sh kas tegemist on raskete kehavigastuste või lihtsalt kehavigastuste tekitamisega). Karistuse määr on erinevate vigastuste raskusastmete puhul Läti kriminaalseaduses küll erinev, kuid lähisuhte aluse osas käesoleva magistratöö raames see tähtsust ei oma, kuivõrd kõigis mainitud kolmes koosseisus on

⁹¹ Criminal Law.

⁹² *Ibidem*.

kvalifitseeriva tunnusena lisatud ka sugulusastmega seotus, praegune või varasem abielu, püsiv lähisuhe ja ühine majapidamine. Selles osas on Läti kriminaalseaduses käsitletu enam-vähem sarnane Eesti karistusseadustikuga, kuivõrd meie KarS § 121 lg 2 p 2 näeb ette kvalifitseeringu lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise. Erisus on siiski selles, et meil varasem abielu ja kooselu tuleb kõne alla vaid raskendava asjaoluna KarS § 58 p 4 alusel (süüteo toimepanemise isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes)⁹³, kuid KarS § 121 lg 2 p-i 2 ehk eraldi lõike puhul kvalifitseeriva asjaoluna Riigikohtu järgi pigem endiseid abikaasasid ja elukaalasi lähisuhte alusena arvesse mitmetes situatsioonides arvesse ei võetaks. Üldjoontes on lähisuhte käsitus küll sama, kuid Läti kriminaalseaduse raskendav asjaolu on aga sätestatud laiemalt, nähes ette raskema vastutuse juhul, kui tegu on toime pandud isiku vastu, kes on süüdlasega seotud esimese või teise sugulusastme läbi, kes on süüdlase praegune või endine abikaasa, kellega süüdlasel on või on olnud püsiv lähisuhe või kellega süüdlasel on ühine majapidamine. Eesti raskendav asjaolu näeb aga vaid teenistuslikku või majanduslikku sõltuvust, süüdlase endist või praegust pereliiget, süüdlasega kooselamist või perekondlikku sõltuvust, defineerimata „pereliikme“ mõistet. Läti kriminaalseaduse säte näeb lähisuhet nii erinevate sugulussidemete kui ka täpsemalt abikaasade (nii praeguste kui ka endiste) ja isikute vahel, kellel on või on olnud püsiv lähisuhte või kellel on ühine majapidamine. Samuti ei näe Eesti kehalise väärkohtlemise koosseisu kvalifitseering erinevalt Läti kriminaalseaduse koosseisude kvalifitseeringust ette täpset määratlust, mis see lähisuhe on ja mis selle alla täpsemalt ka käib. Kuivõrd perevägivald ja lähisuhtevägivald mõistete samasisulise osas puudub üksmeel ning leitakse, et lähisuhtes olevad isikud ei pruugi olla pereliikmed, võib ka Eestis olla see (erinevalt Lätist mingisugunegi lähisuhte on defineeritud) üheks probleemiks lähisuhtevägivald juhtumitega tegelemisel ja nende lahendamisel.

⁹³ Karistusseadustik.

2. PÄRNU MAAKOHTU KOHTUMAJADE JA TARTU MAAKOHTU KOHTUMAJADE KOHTUPRAKTIKA NING LÄHISUHTEVÄGIVALLAGA TEGELEVATE SPETSIALISTIDE KÜSITLUSE ANALÜÜS

Antud peatükk koosneb kahest eraldiseisvast analüüsist. Esimene alapeatükk puudutab kohtulahendite analüüsi. Tegemist on kohtupraktika statistilise ja empiirilise analüüsiga, kus kajastatakse kahe maakohu – Pärnu ja Tartu – lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise lahendite uurimisel saadud andmeid. Teises alapeatükis analüüsitakse lähisuhtevägivallaga tegelevate spetsialistide, s.o kohtunike, prokuröride ja ohvriabitöötaja(te), küsitlusest saadud vastuseid lähisuhtevägivalla, lähisuhte mõiste ja lõppenud kooselu käsitluse teemal.

2.1. Pärnu Maakohtu kohtumajade ja Tartu Maakohtu kohtumajade 2021. ja 2022. aasta kohtulahendite analüüs

2.1.1. Andmete kogumise meetoodika

Pärnu Maakohtu ja Tartu Maakohtu kohtulahendite analüüs põhineb Riigi Teatajas avaldatud lahenditel. Pärnu Maakohtu valis töö autor seetõttu, et elab ja töötab ise Pärnus, ning Tartu Maakohu seetõttu, et õpib Tartus. Kahe maakohu valik tulenes asjaolust, et kuivõrd on tegemist eri piirkondadega, mis mõlemad hõlmavad omakorda väga erinevaid ja omanäolisi maakondi, soovis töö autor näha, kas, kui palju ja kuidas erineb vastavate maakohute ja omakorda mõlema maakohu eri kohtumajade kohtupraktika lähisuhtevägivalla asjades ning kas ja milliseid argumente kasutades on jaatatud lähisuhte olemasolu või selle puudumist.

Töö autor kasutas kohtulahendite otsimiseks ja nende analüüsimiseks Riigi Teataja internetilehte. Jaotise „kohtuteave“ alajaotise „kohtulahendite otsing“ alt otsis KarS § 121 lg 2 p 2 kohtulahendeid otsis kriminaalkohtumenetluste alt, sest seal saab otsida sobiva karistusseadustiku paragrahvi, lõike ja punkti järgi menetlusi. Töö autor teostas kokku neli otsingut menetluse alguse kuupäeva (kaks ajaperioodi 01.01.2022–31.12.2022 või 01.01.2021–31.12.2021), kohtu (Pärnu Maakohus või Tartu Maakohus) ja lahendi liigiga (kohtuotsus). Otsingufraasideks kasutas töö autor karistusseadustiku paragrahvi all „121“, karistusseadustiku

lõike all „2“ ja karistusseadustiku punkti all „2“. Ainult kohtuotsused valis autor eesmärgiga kajastada kohtu seisukohti ning juhul, kui lühi- või üldmenetlustes muudab kohus kuriteo kvalifikatsiooni või teeb õigeksmõistva otsuse, on töö autoril võimalik otsida mujalt täiendavalt.

Pärnu Maakohtu kohtumajade lahendeid aastal 2022 tuli kokku 73 ja aastal 2021 68, aga Tartu Maakohtu kohtumajade lahendeid vastavalt 65 ja 97. Seega kokku töötas töö autor läbi 303 lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise kohtulahendit. Töö autor tegi enda jaoks Exceli tabeli, kuhu lisas iga parameetri juurde iga konkreetse kohtulahendi kohta teabe. Parameetriteks on: kohtueelse kriminaalasja number, kohtulahendi number, resolutsioon (s.t süüdi- või õigeksmõistev otsus koos mõistetud karistuse liikide ja määraga), lähisuhte jaatamise alus (s.t kas kannatanuks oli praegune või endine abikaasa või elukaaslane, (kasu)laps, (kasu)lapselaps, (kasu)vanem, (kasu)vanavanem või mõni muu õigussuhe), kohtumaja, prokurör/kohtunik, süüdistus (üldised asjaolud), menetlusliik, kas ja kuidas lähisuhet sisustati kohtu poolt, kas tegemist oli lõppenud kooseluga, kohtulahendi tegemise aasta ning viimasena – kas on vaja otsida informatsiooni kohtulahendite kohta juurde.

Kuivõrd lähisuhtevägivalla asjad on väga isiklikud ja traumeerivad, oli väga paljudes kohtulahendites peidetud lähisuhte jaatamise alus ehk vastav tekstiosa lähisuhte aluse ja selle põhjenduste osas oli asendatud täh(ted)ega X. Samas vajab märkimist, et kannatanu(te) initsiaalid olid enamikel juhtudel olemas (s.t mitte peidetud täh(ted)ega X). Samuti leidus kohtulahendeid, kus oli avaldatud vaid resolutiivosa (kinnised istungid). Seega töö autor, omades vastavat luba, otsustas statistilisel eesmärgil otsida juurde prokuratuuri infosüsteemist vastavate kohtulahendite, kus lähisuhte alus ja/või süüdistuse osa puudus, kohta, et lisada need analüüsi vastavasse ossa. Kuivõrd selline teave ei ole avalikult kättesaadav, siis konfidentsiaalsuse tagamiseks, kuid objektiivse ja põhjaneva analüüsi esitamiseks säilitab töö autor konkreetsete avalikes kohtulahendites avaldamata ja peidetud andmed enda valduses olevas Exceli tabelis ning esitab käesolevas magistritöös vaid statistiliselt ja üldistatult kujul ilma viideteta kriminaalasja numbritele.

2.1.2. Kohtupraktika analüüs

Esmalt vajab märkimist asjaolu, et mitte üheski Pärnu Maakohtu ega Tartu Maakohtu 2021. ja 2022. aasta kohtulahendites ei kvalifitseerinud kohus alust ümber ehk kohtu põhjendused ja resolutsioon kattusid prokuratuuri süüdistuses esitatud põhjenduste ja asjaoludega. Kuivõrd kokkuleppemenetluses kohtul iseseisvat ümberkvalifitseerimise õigust ei ole, vaid ta saadab kokkuleppe tagasi või jätkab menetlust üldises korras (KrMS § 245¹ lg 1 p-d 2-4), ning samuti saab süüdistatav kokkuleppemenetluses tehtud otsust edasi kaevata teise astmesse vaid erandjuhtudel (KrMS § 318 lg 4), ei leidnud töö autor ka prokuratuuri infosüsteemist otsides, et kokkuleppemenetluses tehtud maakohtu otsuseid oleks edasi kaevatud, kuid lühi- ja üldmenetluse kriminaalasjades oli mõnel juhul esitatud ka nii apellatsioon- kui ka kassatsioonkaebus.

Enamik apellatsioone ja kassatsioone puudutas karistuse määra või oli esitatud muid määruskaebuseid (nt ennetähtaegse vabastamise kohta), kuid leidis paar üksikut juhtu, kus sooviti vaidlustada lähisuhte olemasolu (või tugines kõrgema astme kohus sellele ise ilma, et vaidlustaja oleks sellele ise tuginenud). Ühes lahendis ei analüüsinud ei Pärnu Maakohus, Tallinna Ringkonnakohus ega ka Lääne Ringkonnaprokuratuur lähisuhte alust ja olemasolu ning samuti ei vaidlustanud seda süüdistatava kaitsja, kuid Riigikohus korraldas suulise istungi, kus hindas lähisuhet. Maakohus oli eelnevalt isiku õigeks mõistnud nii KarS § 121 lg 2 p 2 kui ka KarS § 120 lg 1 alusel. Prokuratuur apelleeris ning ringkonnakohus leidis, et ähvardamine on küll tõendatud, kuid kehaline väärkohtlemine, mis on toime pandud lähisuhtes, ei ole. Nii kaitsja kui ka prokuratuur esitasid kassatsioonkaebuse, kus Riigikohus tühistas ringkonnakohtu otsuse ning mõistis isiku õigeks ikkagi ka ähvardamise osas. Samuti leidis Riigikohus oma põhjenduste: „Privaatsuse määr, mille rikkumise korral on isikul õigus end kaitsta, sõltub konkreetsetest asjaoludest. Sekkumine, mida lugeda privaatsfääri intensiivseks rikkumiseks, on lähisuhtes kindlasti teistsuguse ulatusega kui nt võõraste inimeste puhul (vt ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 17. märtsi 2022. a otsus nr 1-20-9563/54, p 13). Erinev on sellistel puhkudel ka nn talumiskohustuse ulatus ning võimaliku lubatud hädakaitsetegevuse intensiivsus. See johtub ühiskonnas üldiselt omaksvõetud eetilistest arusaamadest ja asjaolust, et peresuhted sisaldavad endas nii tavapärasest hoolivamat suhtumist pere teistesse liikmetesse kui ka suuremat valmisolekut teatud peresiseste piirangute talumiseks (vt Riigikohtu

kriminaalkolleegiumi 25. mai 2004. a otsus nr 3-1-1-38-04, p 10).“ Riigikohtu kriminaalkolleegium leidis, et süüdistatava ja kannatanu suhted ei olnud 2021. a jaanuaris enam hinnatavad lähisuhtena karistusseadustiku tähenduses. Riigikohus möönis, et isikud elasid küll ühes majapidamises, kuid ööbisid erinevates hoonetes, ning käesoleval juhul ei saa rääkida nendevahelisest emotsionaalsest sidemest, teineteisele toetumisest ja usaldusest, vaid vastupidi – elu kulges pidevate tülide, süüdistuste ja usaldamatuse foonil. Riigikohus tõi välja uue lähenemisenurga: „Asjaolu, et soovis ühepoolselt abielu jätkumist ning keeldus talust välja kolimast, tihedama suhte jaatamiseks alust ei anna. Lähisuhet ei saa defineerida lähtuvalt ühe suhtepoole arusaamadest ajal, kui teine pool suhtest ja kooselust järjekindlalt väljuda püüab. Seega ei saa rääkida süüdistatava suurenenud talumiskohustusest tema privaatsfääri rikkumisel ega lubatud hädakaitsetegevuse ulatusele seatud piirangutest.“⁹⁴

Teises lahendis palus kaitsja Tartu Ringkonnakohtul hinnata, kas kannatanu ehk süüdistatava isa näol on ikka tegemist süüdistatava lähedase isikuga, kuivõrd süüdistatav avaldas kohtuistungil, et tal on isaga jahedad suhted, nad ei ole emotsionaalselt kuigivõrd seotud, tema arvates ei ole tegu perekonnasuhetega ja seega lähedase suhtes toime pandud teoga. Maakohus jaatas lähisuhet, kuivõrd kannatanu näol on tegemist süüdistatava isaga, kellega menetletava sündmuse toimumise ajal kui ka käesolevalt jagatakse elukohta, ehk siis omatakse ühiselulist sidet ühisel elamispinnal elamise läbi, ning kellega, kuigi süüdistatav väga oma eraelulisi suhteid kommenteerida ei soovinud, on süüdistatava sõnul suhted normaalsed. Ringkonnakohus leidis samuti, et lähisuhe on olemas, kuna asjas omab aga tähtsust see, millised olid süüdistatava ja kannatanu suhted vägivallaakti toimumise ajal: „Vaatomata sellele järgnenud suhete halvenemisele, saab ringkonnakohtu hinnangul olemasolevate tõendite alusel siiski jaatada seda, et sündmuse toimumise ajal olid lisaks ühisele elamispinnale kannatanu ja süüdistatava vahel üksteisest hoolivad emotsionaalsed suhted. Varem ei olnud süüdistatav kunagi olnud isa suhtes vägivaldne.“⁹⁵

Kolmandas asjas nõustus samuti ringkonnakohus maakohtuga, et tegemist on lähisuhtega, kuigi süüdistatava ja kannatanu omavahelised suhted olid keerulised: „Nad olid koos alates 2007.

⁹⁴ RKKKo 1-21-3307, p-d 26-28.

⁹⁵ TrtRnKo 1-21-3683, p-d 5, 11, 21.

aastast kuni 2019. aastal toimunud kehalise väärkohtlemise episoodini. Koos hakkasid nad väidetavalt elama ühiste laste tõttu, kes hetkel on vanuses 4, 8, 10 ja 13 eluaastat ning elavad asendusperedes. Mehepoolne vägivald algas kannatanu sõnul pärast poisi sündi ning selle vägivaldsuse tõttu olid neil hiljem ka erinevad elukohad. Kannatanu ise hindab kooselu lõpuna 2019. aasta juhtumit, mil süüdistatav talle tänaval kallale tuli. Samas aga nähtub toimikust, et erinevad elukohad on neil juba ammu. ... Kohtuistungil märkis kannatanu, et ta ei saanud juba algusest peale süüdistatavat usaldada, sest viimane uuris pidevalt tema järgi. Samas aga kinnitab ta, et mingil määral üksteist armastati. Omavahel saadetud SMS-id võimaldavad samuti asuda seisukohale, et vähemalt mingit sorti paari- ja armastussuhe süüdistatava ja kannatanu vahel veel alles hiljuti oli.”⁹⁶

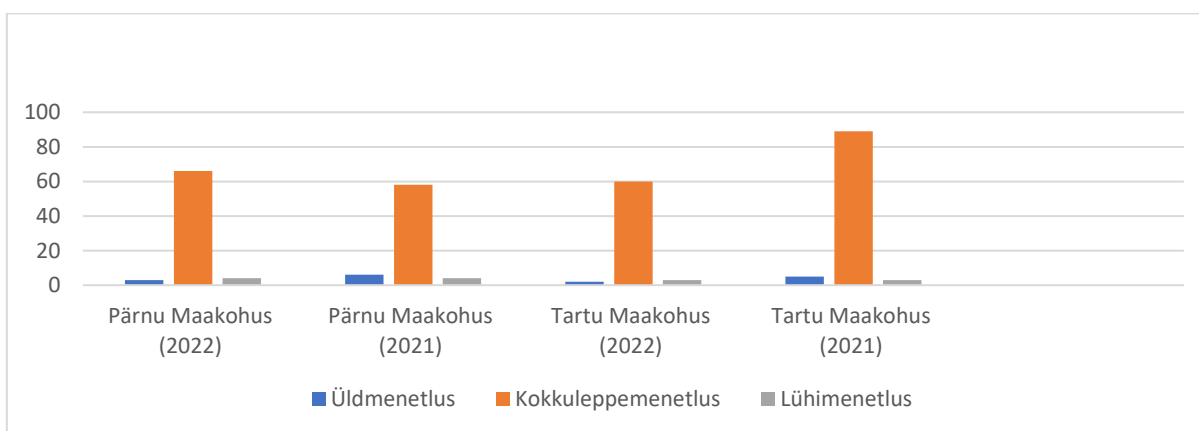
Neljandas kriminaalasjas tugines süüdistatav asjaolule, et ta ei ole kannatanuga abielus, vaid nad on lihtsalt sõbrad. Süüdistatav tunnistas, et enne vangi minekut elasid nad kannatanuga praktiliselt koos, samuti jätkus suhtlus peale vanglast tulekut, isik käis kannatanu juures ka 2021. aastal majapidamistöid tegemas, ööbis kannatanuga ühes voodis, kuid puudus seksuaalne kontakt. Kannatanu märkis, et nad pole süüdistatavaga 2-3 aastat enam koos elanud, vaid isik käib tal külas. Samuti ei osanud kannatanu öelda, kas süüdistatav on tema elukaaslane või mitte, kuid peab ise teda ikka elukaaslaseks. Maakohus leidis, et isikute vahel on sotsiaalne ja emotsionaalne side, tuginedes lisaks kannatanu ja süüdistatava ütlustele ka järgnevale: „Süüdistatav ja kannatanu on endised elukaalased, kuid on suhelnud tihedalt ka peale süüdistatava mujale elama asumist ja viimase vangistusest vabanemist. ... Lähisuhe ei pea sisaldama alati seksuaalset lähedust, vaid võib seisneda ka sõprusuhtes, mille sisuks on hoolitsus ja emotsionaalne tugi üksteisele. Tasu töö tegemise eest süüdistatav ei saa, kuid kannatanu pakub talle süüa. Kohus on seisukohal, et kuna süüdistatav ja kannatanu on endiselt lähedased, üksteist toetavad ning hoolitsevad üksteise eest ka peale kooselu lõppemist, on nende vahel tegemist lähisuhtega.“⁹⁷

Kohtulahendite analüüsist selgus, et kõige enam kasutatavaks menetlusliigiks oli kokkuleppemenetlus: Pärnu Maakohtus 2022. aastal tehti kokkuleppemenetluses 66 otsust (neist 5 kiirmenetluses), 2021. aastal 53 otsust (neist 4 kiirmenetluses), Tartu Maakohtus 2022. aastal

⁹⁶ TrtRnKo 1-21-2690, p-d 3.5. ja 13.

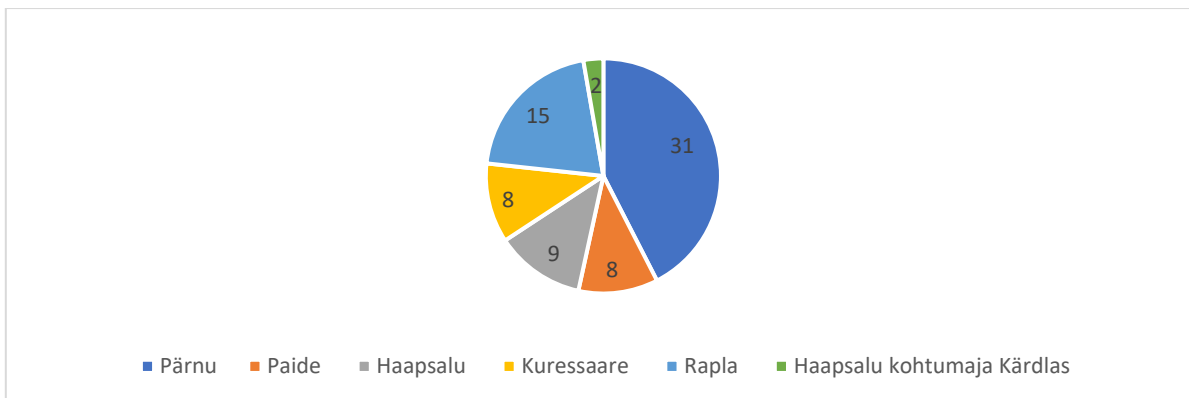
⁹⁷ TMKo 1-21-7910, lk 6-7.

60 otsust (neist 0 kiirmenetluses) ja 2021. aastal 86 otsust (neist 4 kiirmenetluses). Üldmenetluses lahendati kriminaalasju Pärnu Maakohtus 3 (2022. aastal) ja 6 (2021. aastal) ning Tartu Maakohtus 2 (2022. aastal) ja 5 (2021. aastal). Lühimenetlust kasutati kõige vähem: Pärnu Maakohtus lahendati lühimenetluses 4 (2022. aastal) ja 4, sh 1 kiirmenetluses lühimenetluse sätete järgi, (2021. aastal) kriminaalasja ning Tartu Maakohtus 3 (2022. aastal) ja 3 (2021. aastal) kriminaalasja. Käskmenetluses ei olnud ühtegi asja. Töö autori hinnangul võib olla selle mittekasutatavus tingitud lähtuvalt KrMS § 251 lg-st 1 selles, et prokurör ei pidanud võimalikuks kohaldada põhikaristusena rahalist karistust või ei olnud teise astme kuriteos tõendamisasjad selged või lisaks KarS § 121 lg 2 p-le 2 oli isikule süüdistus esitatud ka esimese astme kuritegude toimepanemise eest.

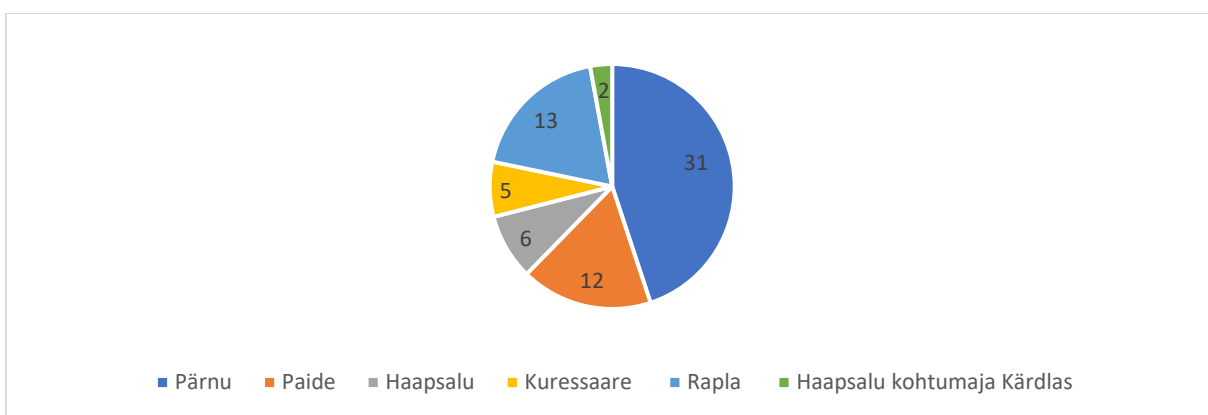

Joonis 1. Menetlusliigi kasutatavus lähtuvalt Pärnu Maakohtust ja Tartu Maakohtust 2022. ja 2021. aastal

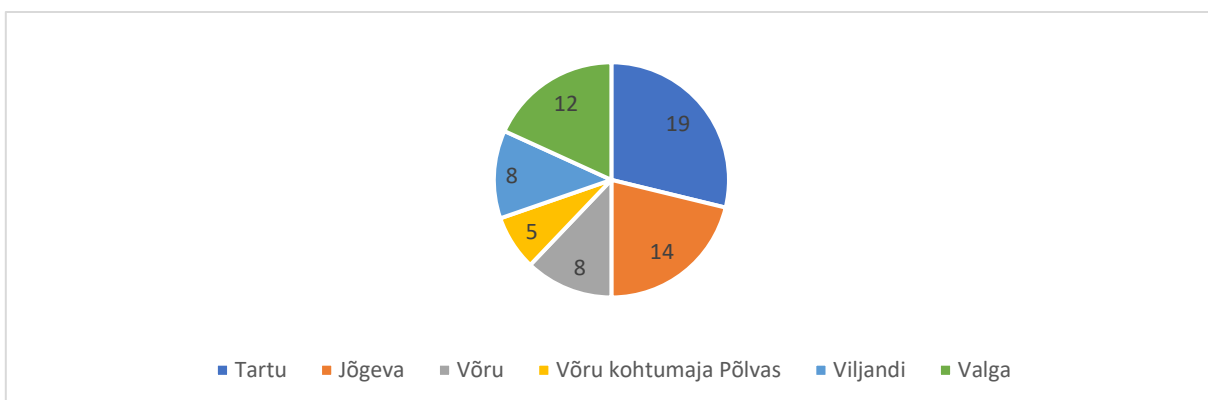
Lähtuvalt mõlema maakohtu erinevatest kohtumajadest olid kõige rohkem kohtuasju lahendanud kohtumajadeks 2022. ja 2021. aastal Pärnu kohtumaja ja Tartu kohtumaja – nii 2022. kui ka 2021. aastal tehti Pärnu kohtumajas mõlemal aastal 31 otsust (kokku 62 otsust) ning Tartu kohtumajas vastavalt 28 ja 46 otsust (kokku 74 otsust). Nii Pärnu kui ka Tartu kohtumajas oli näha, et ühel aastal tegi üks kohtumaja rohkem otsuseid ning teisel aastal jällegi teine kohtumaja rohkem. Näiteks kui Paide kohtumaja tegi 2022. aastal 8 otsust ja 2021. aastal 12 otsust, siis Kuressaare kohtumaja tegi 2022. aastal 8 otsust ja 2021. aastal 5 otsust. Tartu Maakohtu kohtumajade lahendatud kohtuasjade arvu erinevus nii suur ei olnud kahe aasta lõikes, kui oli Pärnu Maakohtu kohtumajadel. Näiteks Jõgeva kohtumaja tegi 2022. aastal 14 ja 2021. aastal 16 otsust, kuid Võru kohtumaja tegi 2022. aastal 8 ja 2021. aastal 7 otsust.

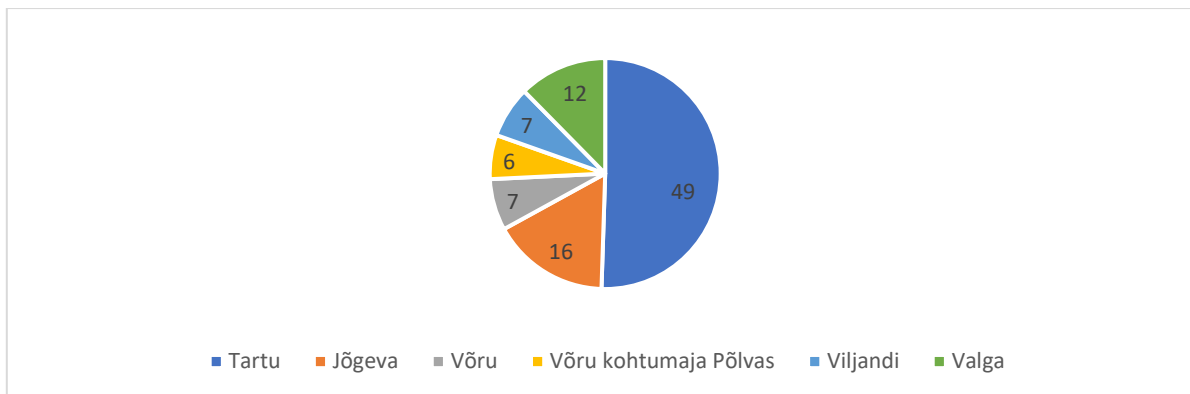
Joonis 2. Pärnu Maakohtu eri kohtumajade poolt 2022. aasta KarS § 121 lg 2 p 2 kriminaalasjades tehtud otsused

Joonis 3. Pärnu Maakohtu eri kohtumajade poolt 2021. aasta KarS § 121 lg 2 p 2 kriminaalasjades tehtud otsused

Joonis 4. Tartu Maakohtu eri kohtumajade poolt 2022. aasta KarS § 121 lg 2 p 2 kriminaalasjades tehtud otsused

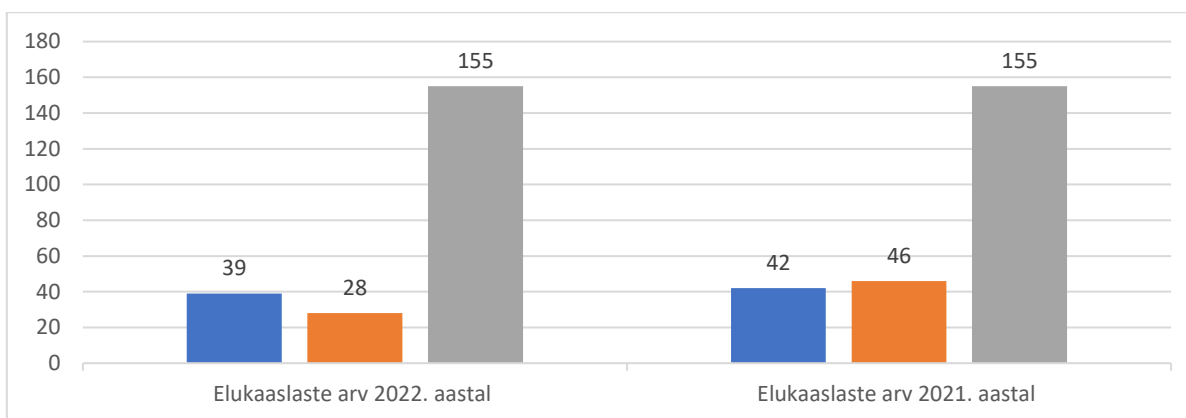
Joonis 5. Tartu Maakohtu eri kohtumajade poolt 2021. aasta KarS § 121 lg 2 p 2 kriminaalasjades tehtud otsused

Huvitava avastusena tuli töö autorile see, et Pärnu Maakohtus mõisteti 2022. aastal õigeks 2 isikut ja 2021. aastal 1 isik, kuid Tartu Maakohtus tehti kõigi kohtualuste suhtes süüdimõistev otsus. Nende kolme isiku õigeksmõistev otsus tulenes sellest, et ei suudetud ära tõendada isikutele episoodides etteheidetud tegude toimepanemine. Kuna osade süüdistuste puhul oli välja toodud ka asjaolu, et tegu pandi toime lapse või laste juuresolekul, siis toob töö autor välja ka selle tähelepaneku. Pärnu Maakohtu 2022. aasta lahendites oli LSV pandud toime lapse või laste juuresolekul ehk laps oli kaudseks ohvriks neljal juhul ja 2021. aasta lahendites seitsmel juhul ning Tartu Maakohtus vastavalt 2022. aastal kahel ja 2021. aastal kolmel juhul. Kuigi lapsed võisid olla kaudseteks ohvriteks rohkematel juhtudel, siis arvestades seda, palju lapsi koges lähisuhtes toimepandud vägivalda ning vägivalla, eriti lähedaste vahelise vägivalla, pealtnägemine jätab negatiivseid jälgi, tekitab traumasid ja mõjutab inimest terve tema ülejäänud elu, mistõttu langeb suurema tõenäosusega inimene, kes on oma lapsepõlves kogunud või pealt näinud (lähisuhte)vägivalda, ise tulevikus LSV või muu vägivalla ohvriks. Laste vastu suunatud vägivalla osakaalu analüüsitakse järgnevalt lähisuhte aluse analüüsi osas.

Järgnevalt tõi töö autor välja kõik KarS § 121 lg 2 p 2 käesoleva magistritöö raames analüüsitud kohtulahendites esinenud lähisuhte alused. Lähisuhte alus on side vägivallatseja ja ohvri vahel. Lähisuhte alusena tõi töö autor Exceli tabelis välja, millise sugulus- või kooselulise sidemega oli tegemist kannatanu puhul teo toimepanija suhtes, s.t kas tegemist oli abikaasaga, elukaaslasega, endise abikaasa või elukaaslasega, õe-vennaga, lapsega, kasulapsega, vanemaga (ema-isa), vanavanemaga (vanaema-vanaisa). Joonistena esitleb töö autor kõige enam esinenud lähisuhte aluste jagunemist maakohtute ja aastate lõikes.

Kuivõrd oli ka süüdistusi, kus esimestes episoodides pani isik vägivalla toime oma elukaaslase või abikaasa vastu ja lõpuepisoodi(de)s oli sama kannatanu ja sama vägivallatseja näol tegemist endiste elukaaslastega ja endiste abikaasadega, siis arvestas nad töö autor analüüsi lähisuhte aluse mõttes ikkagi elukaaslase või abikaasa vastu toime pandud vägivallaks, kuivõrd esmase vägivallakontakti ehk episoodi ajal olid nad kooselupartnerid. Samuti oli üks juhtum, kus esimeses episoodis oli tegemist elukaaslastega, kuid teises episoodis abikaasadega, s.t kahe episoodi vahelisel ajal olid isikud abiellunud. Ka selle juhtumi puhul arvestas töö autor nad analüüsi mõttes elukaaslasteks, kuna esmane vägivald toimus siis, kui nad abielus veel ei olnud. Süüdistustes, kus vägivald oli suunatud vaid endiste elukaaslaste või abikaasade vastu, arvestas töö autor neid eraldi elukaaslaste ja abikaasade vahelisest vägivallast, kuivõrd soovis näha, kas ja kuidas on põhjendatud endiste elukaaslaste ja abikaasade vahelist vägivalda lähisuhtes toimepanduks.

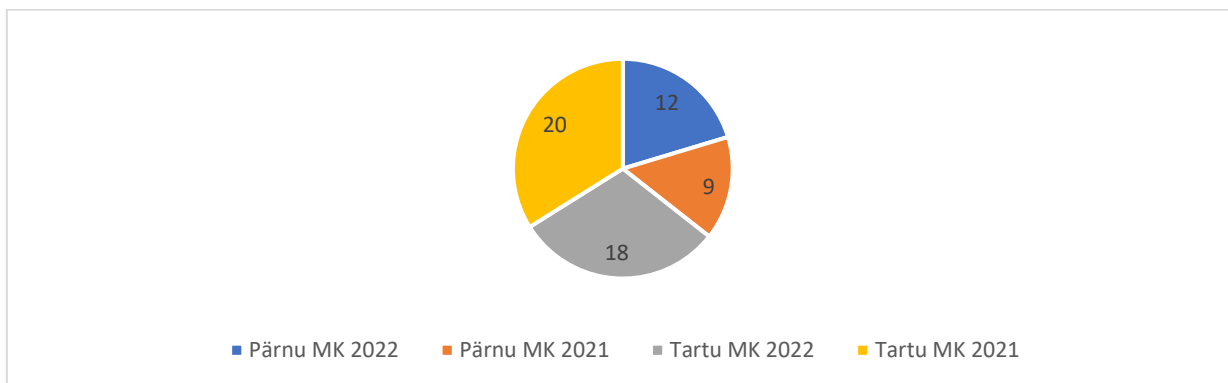
Kõige enam esinevaks lähisuhte aluseks oli elukaaslane kannatanuna. Põhjus on selles, et paarisuhtevägivald moodustab iga aasta registreeritud perevägivallategudest suurima osa.⁹⁸ Pärnu Maakohtu tööpiirkonnas olid lähisuhtevägivalla ohvriteks 2022. aastal 39 elukaaslast ja 2021. aastal 42 elukaaslast ning Tartu Maakohtu tööpiirkonnas olid ohvriteks 2022. aastal 28 elukaaslast ja 2021. aastal 46 elukaaslast (sh oli mitmes lahendis sama isik pannud vägivallateo toime eri ajaperioodil erinevate elukaaslaste vastu).

Joonis 6. Elukaaslaste arv kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes aastatel 2022 ja 2021 lähtuvalt Pärnu Maakohtust, Tartu Maakohtust ja mõlemast maakohtust kokku

⁹⁸ Jusiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022...

Teiseks natuke vähem esinevamaks lähisuhte aluseks olid abikaasad. Kuigi elukaaslased ja abikaasad ühiselulise sideme mõttes ei ole erinevad, s.t mõlemal juhul on suhtes oluline tegelik sotsiaalne ja emotsionaalne side, siis töö autori arvates oli huvitav välja tuua kahe kooselulise vormi erinevused arvu tasandil lähisuhtevägivalla ohvritena. Pärnu Maakohtu tööpiirkonnas olid abikaasade näol kannatanuteks 2022. aastal 12 ja 2021. aastal 9 ohvrit ning Tartu Maakohtu piirkonnas olid kannatanuteks 2022. aastal 18 ja 2021. aastal 20 ohvrit.

Joonis 7. Abikaasade arv kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes lähtuvalt Pärnu Maakohtust ja Tartu Maakohtust aastatel 2022 ja 2021

Kuigi ilma abieluta kooselavaid paare, s.o vabaabielupaaride perekondi, on vähem kui abielus olevaid paare, s.o abielupaaride perekondi⁹⁹, oli üllatav, et vähem esineb abikaasade vahelist vägivalda, kui seda on elukaaslaste vahel (vrld Joonis 6 ja Joonis 7).

Kokkuvõttes pannakse elukaaslaste ja abikaasade vastu toime kõige enam vägivallategusid. Lisaks tuleb arvestada, et leidus ka kriminaalasju, kus isikule oli etteheidetud lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise tegu/teod, kus vägivald oli suunatud vaid endise elukaaslase ja abikaasa vastu. Kuivõrd Riigikohtu märgiline lahend, mis on ka käesoleva magistratöö üheks inspiratsiooniallikaks, tehti 2020. aastal, oli huvitav näha, kuidas on põhjendatud prokuratuuri ja kohtute poolt lähisuhte olemasolu endiste elukaaslaste ja abikaasade vahel toimunud vägivallaepisoodides. Riigikohtu järgi ei saa eeldada, et kuigi kooselu on lõppenud, on lähisuhte ikka alles. Riigikohus nendib, et igas kriminaalasjas tuleb lähisuhte olemasolu või puudumine eraldi tuvastada ehk see oleneb üksikjuhtumi asjaoludest.

⁹⁹ Statistikaamet. Leibkonnad ja perekonnad. Rahvastiku jaotumine leibkondadesse ja perekondadesse. (2021). - <https://rahvaloendus.ee/>. Eesti loeb 2021. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/leibkonnad-ja-perekonnad> (24.03.2023).

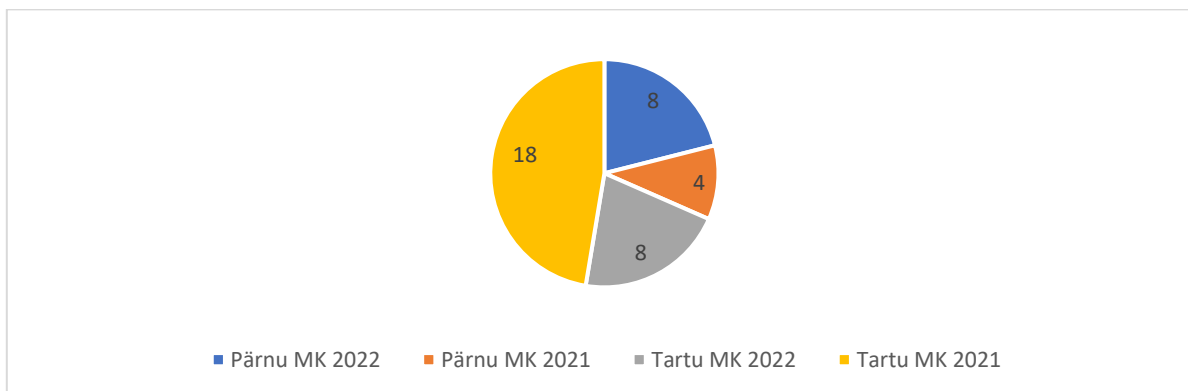
Seega on pandud prokuratuurile ja kohtule seda suurem tõendamiskohustus. Töö autor leidis, et Pärnu Maakohtus on süüdi mõistetud 2022. aastal kaks isikut, keda süüdistati endise elukaaslase või abikaasa kehalises väärkohtlemises lähisuhtes (1 juhtum endise abikaasa ja 1 juhtum endise elukaaslase vastu). Üks juhtum oli üldmenetluse asi ja teine kokkuleppemenetluse asi. Üldmenetluse asjas selgitas kohus oma põhjendustes, miks saab käesoleval juhul jaatada lähisuhet, ning kokkuleppemenetluse asjas oli prokuratuuri poolt esitatud süüdistuses toodud välja, et isikud elasid koos, kuid muid lähisuhte omaseid tunnuseid süüdistustes analüüsitud ei olnud. 2021. aastal tunnistati Pärnu Maakohtus süüdi seitse isikut oma endise elukaaslase või abikaasa kehalises väärkohtlemises, mis on toime pandud lähisuhtes. Neist üks juhtum oli üldmenetluse asi, üks oli kiirmenetluse asi kokkuleppemenetluse sätteid kohaldades ning viis olid tavalised kokkuleppemenetluse asjad. Vaid üldmenetluse asjas oli põhistatud lähisuhte olemasolu. Süüdistuses leidis prokuratuur, et süüdistataval on endiselt säilinud kannatanuga emotsionaalne ja sotsiaalne side, kuna lahkumine on olnud värske, elatakse veel samas majas ja jagatakse ka elamisega seotud kulusid ning samuti oli süüdistataval peale selle lootus veel suhe parandada, s.t tema hinnangul oldi kannatanuga endiselt elukaaslased. Kohus leidis, et saab lugeda süüdistatava ja kannatanu ütlustega tõendatuks, et süüdistatav pani kehalise väärkohtlemise toime lähisuhtes, ning mõlema ütluste põhjal on tuvastatav, et nad olid pikaajalised elukaaslased, teo toimepanemise ajal elasid nad jätkuvalt ühises kodus ja korraldasid ühiselt majapidamist. Samuti nähtub süüdistatava ütlustest, et nad olid süüdistatava hinnangul kannatanuga sel ajal veel elukaaslased. Lisaks märkis kohus, et asjaolud, et kannatanu oli võtnud vastu otsuse kooselu lõpetada ning ühine kodu oli müügis, ei anna alust asuda seisukohale, et lähisuhe oli KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes lõppenud.¹⁰⁰ Kokkuleppemenetluses (sh kiirmenetluses) sõlmitud asjades lähisuhte olemasolu ei põhistatud.

Tartu Maakohtus mõisteti 2022. aastal süüdi neli isikut, keda süüdistati endise elukaaslase või abikaasa kehalises väärkohtlemises lähisuhtes (1 juhtum endise abikaasa ja 3 juhtumit endise elukaaslase vastu). Neist kõik juhtumid olid kokkuleppemenetluses ja vaid ühes asjas põhistati lähisuhte olemasolu järgmiselt: süüdistatav elas endise elukaaslase (naise) korteris ja süüdistatav on süüdistatava ja kannatanu ühiste laste isa. Muid lähisuhte omaseid tunnuseid süüdistuses analüüsitud ei olnud. 2021. aastal tunnistati Tartu Maakohtus süüdi viis isikut oma

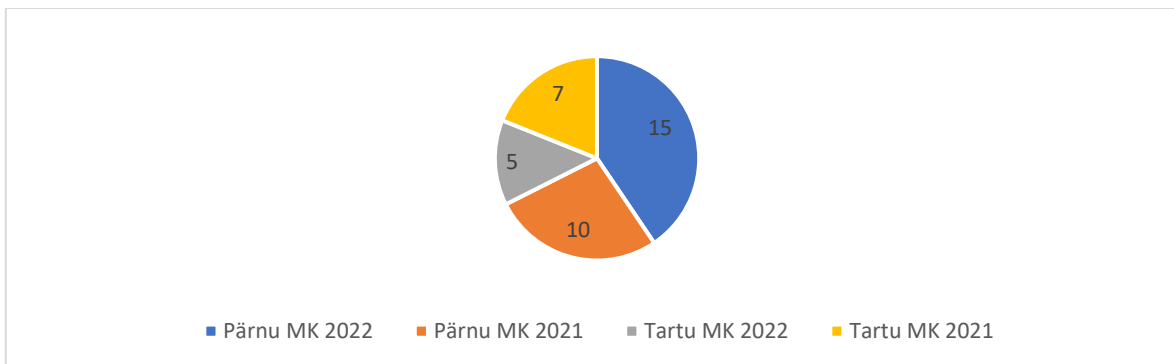
¹⁰⁰ PMKo 1-21-3516, p-d 2, 18.

endise elukaaslase või abikaasa kehalises väärkohtlemises, mis on toime pandud lähisuhtes (3 juhtumit endise abikaasa ja 2 juhtumit endise elukaaslase vastu). Neist kõik kriminaalasjad toimusid kokkuleppemenetluses ja üheski süüdistuses ei põhistatud isikutevahelist lähisuhte jaatamist.

Laste (sh täiskasvanud laste) vastu suunatud vägivalda lähisuhtes toimepandud kehalise väärkohtlemise juhtumeid leidis kahetsusväärset palju. Oli kriminaalasju, kus lisaks lapsele või lastele (sh kasulaps või kasulapsed) oli kannatanuks ka elukaaslane või abikaasa või muu lähisuhte objekt, kuid oli ka kriminaalasju, kus kannatanuks oli kas üks laps või mitu last (sh kasulaps või mitu kasulast). Oma enda laste ja oma kasulaste vastu suunatud lähisuhtevägivalda eristas töö autor omavahel. Analüüsimisel ilmnis, nagu oli ka arvata, et kasulaste (s.o oma abikaasa või elukaaslase laste) vastu oldi vägivaldsemad rohkematel juhtudel kui oma bioloogiliste laste vastu. Pärnu Maakohtu kohtulahenditest ilmnis, et KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes kannatanuteks 2022. aastal 8 last ja 15 kasulast ning 2021. aastal olid kannatanuteks 4 last ja 10 kasulast. Tartu Maakohtus lahendatud kriminaalasjadest selgus, et KarS § 121 lg 2 p-i 2 alusel kvalifitseeritud teos või tegudes olid kannatanuteks 2022. aastal 8 last ja 5 kasulast ning 2021. aastal 18 last ja 7 kasulast.

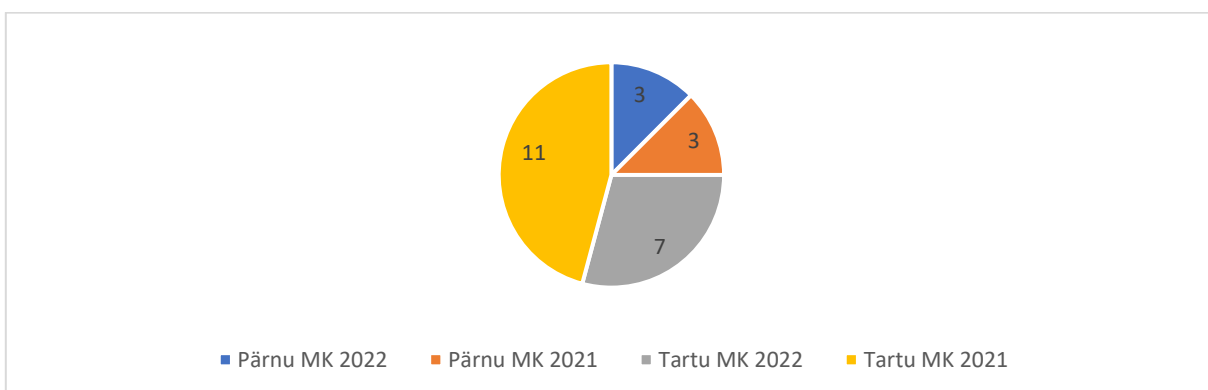

Joonis 8. Bioloogiliste laste arv kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes lähtuvalt Pärnu Maakohtust ja Tartu Maakohtust aastatel 2022 ja 2021

Joonis 9. Kasulaste arv kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes lähtuvalt Pärnu Maakohtust ja Tartu Maakohtust aastatel 2022 ja 2021

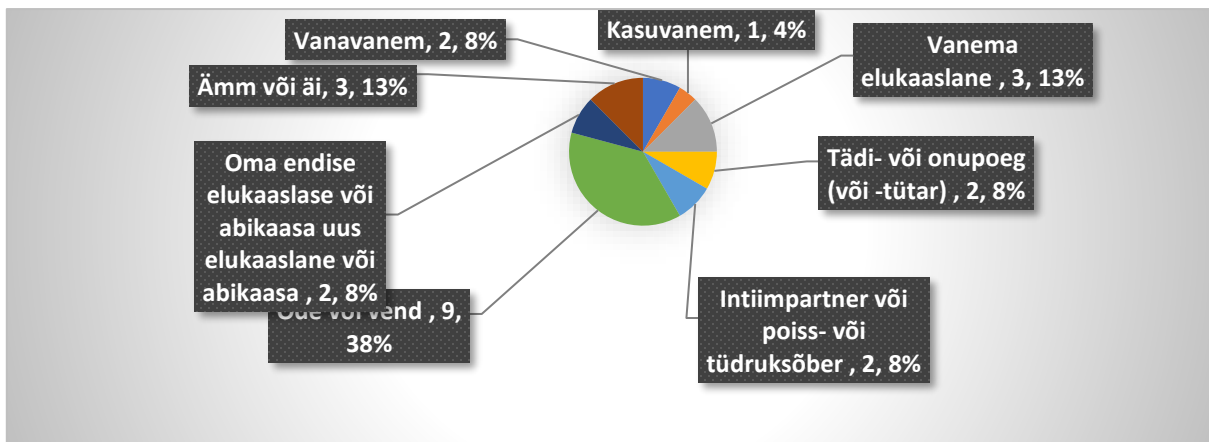
Veel toob töö autor välja eraldi lähisuhte alusena oma vanemate (s.o oma isa või ema) vastu suunatud kehalise väärkohtlemise lähisuhtes, kuivõrd need juhtumid moodustasid kogu juhtumite osakaalust arvestatava osa. Isiku tegu kvalifitseeriti lähisuhtes toimepandud kehaliseks väärkohtlemiseks KarS § 121 lg 2 p 2 alusel ehk kriminaalmenetluses olid kannatanuteks Pärnu Maakohtus 2022. aastal 3 süüdistatava ema või isa ja 2021. aastal samuti 3 ema või isa. Tartu Maakohtus seevastu olid kriminaalmenetluses kannatanuteks 2022. aastal 7 süüdistatava ema või isa ja 2021. aastal 11 süüdistatava ema või isa. Sealhulgas oli mitu juhtumit, kus toime pandi vägivalda oma kõrges eas (nt 84-aastase) vanema vastu. Leidus ka juhtum, kus ühes asjas olid kannatanuteks nii süüdistatava ema kui ka isa mõlemad (sh ühes episoodis).

Joonis 10. Vanemate arv kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes lähtuvalt Pärnu Maakohtust ja Tartu Maakohtust aastatel 2022 ja 2021

Muude lähisuhte aluste alusel põhjapandavat analüüsi teha ei ole võimalik, sest neil oli kogu juhtumitest väga väike osakaal, sh varieerusid lähisuhte alused ehk olid erinevatest maakohutest ja aastatest olenevalt erinevad. Näiteks Pärnu Maakohutus olid KarS § 121 lg 2 p 2 kannatanuteks 2022. aastal veel 1 vanavanem (s.o täpsemalt vanaema), 1 vanema elukaaslane (s.o täpsemalt ema elukaaslane), 1 tädi- või onupoeg- või tütar (s.o täpsemalt täditütar) ning 4 õde ja venda. Seevastu 2021. aastal olid kannatanuteks veel 1 intiimpartner (s.o ei ole elukaaslane selle mõistest tulenevalt), 1 vanavanem (s.o täpsemalt vanaema), 1 vanema elukaaslane (s.o täpsemalt ema elukaaslane), 1 kasuvanem (s.o täpsemalt liikumispuudega kasuisa) ning 2 õde või venda.

Samas Tartu Maakohutus olid KarS § 121 lg 2 p 2 kannatanuteks 2022. aastal veel 2 õde ja venda (s.o täpsemalt ühe juhtumi puhul üks õde ja teise juhtumi puhul üks vend), 1 oma tüdruk- või poissõber (s.o ei ole elukaaslane selle mõistest tulenevalt) ning 1 ämm või äi (s.o täpsemalt ämm). Samas 2021. aastal olid kannatanuteks veel 1 õde või vend (s.o täpsemalt üks õde), 1 vanema elukaaslane (s.o täpsemalt ema elukaaslane), 2 endise abikaasa või elukaaslase uut abikaasat või elukaaslast (s.o täpsemalt ühe juhtumi puhul oma endise abikaasa uus meessoost elukaaslane ja teise juhtumi puhul oma endise elukaaslase uus meessoost elukaaslane), 1 tädi- või onupoeg- või tütar (s.o täpsemalt täditütar) ning 2 ämma.

Joonis 11. Muude lähisuhete aluste (v.a abikaasade (sh endiste), elukaaslaste (sh endiste), bioloogiliste laste, kasulaste ja vanemate) arvu ja protsendi osakaal kannatanuna KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes nii Pärnu Maakohutu kui ka Tartu Maakohutu 2022. ja 2021. aasta lahendeid arvesse võttes

Seega saab öelda kokkuvõtteks, et lähisuhte aluseid on küll erinevaid, kuid valdavas osas pannakse lähisuhtes toimepandud kehalist väärkohtlemist ehk füüsilist lähisuhtevägivalda toime oma elukaaslaste, abikaasade, laste ja kasulaste suhtes. Enamik asju lahendatakse kokkuleppemenetluses ning kuivõrd on tegemist sellise lihtmenetlusega, ei põhistata süüdistuses enamasti lähisuhet (s.t millised lähisuhtele omased alused süüdistatava ja kannatanu vahelises suhtes esinevad). Samas tuli töö autorile avastusena, et pärast vastavat Riigikohtu lahendit ei toodud süüdistuses ja ka muude menetlusliikide puhul kohtu põhjendustes välja neid asjaolusid, mis on vajalikud, et jaatada lähisuhet endiste elukaaslaste või abikaasade vahel, vaid jaatati vaikumisi lähisuhte olemasolu, tulenevalt isikute vahelisest endisest seotusest. Tartu Maakohtus oli KarS § 121 lg 2 p 2 lahendeid kahe aasta kokkuvõttes rohkem, kuid üllatav oli fakt, et 2022. aastal tehti Pärnu Maakohtus rohkem otsuseid antud paragrahvi järgi kui Tartu Maakohtus. Samuti lahendasid enim vastavaid kriminaalasju Pärnu kohtumaja ja Tartu kohtumaja, mis oli aimatav, kuivõrd Pärnu Maakohtu tööpiirkondadest on Pärnu kohtumaja tööpiirkond suurim ja Tartu Maakohtu tööpiirkondadest on Tartu kohtumaja tööpiirkond suurim. Samuti maakohtute piirkonnasiseselt on arusaadav, miks Pärnu kohtumaja ja Tartu kohtumaja lahendasid kõige rohkem kriminaalasju KarS § 121 lg 2 p 2 asjades, kuivõrd tegemist on kahe suurima maakonnaga just elanike arvult, sh ka suurima linnaga mõlema maakohtu piirkonnas.

2.2. Lähisuhtevägivallaga tegelevatele kohtunikele, prokuröridele ja ohvriabi töötajale suunatud küsitluse vastuste analüüs

2.2.1. Andmete kogumise meetodika

Esmalt koostas töö autor kaks küsimustikku, millest ühe saatis lähisuhtevägivalla asjades otsuseid teinud kohtunikele (v.a riigikohtunikele), lähisuhtevägivallaga tegelevatele prokuröridele ning ohvriabi piirkondlikele juhtidele ja peaspetsialistidele. Töö autor soovis saada ka märgiliste Riigikohtu otsuste nr 1-19-3377 ja 1-21-3307 teinud riigikohtunike seisukohti, kuid sisulisi vastuseid ei õnnestunud neilt saada, kuna riigikohtunikud toetusid nõupidamistoa saladuse printsiibile.

Lisaks sai töö autor mitmelt kohtunikult vastuse, et tegemist on väga põhjaliku küsimustikuga ning vastamiseks ei leidu paraku kiirete töökohustuste tõttu aega. Samuti toodi välja, et kuivõrd küsimustik eeldab arutlevaid, analüüsivaid ja põhjalikke vastuseid, siis tuleks vastajatel end eelnevalt kurssi viia (sh kohtupraktikaga), mille jaoks aega juhtimis- ja muude töökohustuste tõttu ei leidu. Lisaks toodi välja mitmel juhul, et ei olda lähisuhtevägivalla teemaga nii süvitsi ka kursis. Üks ohvriabi piirkonnajuht soovitas pöörduda vastava piirkonna ohvriabi peaspetsialistide poole, kes isiku arvates oskavad vastata põhjalikumalt ja on rohkem kursis. Seepeale edastas töö autor lisaks ka vastavatele peaspetsialistidele oma küsimustiku, kuid vastust ei saanud. Sooviti edu ja tänati olulise teema uurimise eest ning soovitati pigem pöörduda esimese astme kohtunike poole, mis oli töö autorile väga positiivne tagasiside. Mitmete e-kirjadele (sh teistkorda saadetutele) töö autor vastust ei saanudki.

Töö autor saatis kokku 37 erinevale spetsialistile e-kirja teel küsimustiku: nendest 19 kohtunikule, 11 prokurörile ja 7 ohvriabitöötajale. Vastuseid kokku sai töö autor kümme – viielt kohtunikult, neljalt prokurörilt ja ühelt ohvriabitöötajalt. Kuigi vastajaid ei olnud palju, ei ole antud analüüsi eesmärgiks koostada statistikat ning võrrelda üle-Eestilist eri piirkondade ja eri lähisuhtevägivallaga tegelevate ametnike arvamust ühiskondlikes tähtsates lähisuhtevägivalda puudutavates küsimustes, vaid tuua välja üldine teadmine ja suhtumine neis teemades ning selgitada välja, kas ja kui palju leidub eriarvamusi spetsialistide seas (sh asutusesiseselt) teatud küsimustes või on levinud pigem ühtsed arusaamad, mõtted ja seisukohad. Arvestades spetsialistide suurt töökoormust, kõrget vastutust, nende töö keerukust, vähest vaba aega ja küsimustiku olemust, on töö autor väga tänulik ja rahul, et sai kokku 10 vastust.

Küsimustik koosnes 17 küsimusest, millest kaks puudutas vastaja andmeid ja anonüümseks jääda soovimist või nime avaldamise lubamist ning 15 olid sisulised küsimused. Kuivõrd enamik (v.a kolm) vastajatest soovis jääda anonüümseks ning ka töö eesmärk ei ole kajastada, kes mida konkreetselt arvab, edastab töö autor nende mõttekäiku üldistatud kujul lähtuvalt vastajate ametist. Vastused on grupeeritud kolme kategooriasse: vastused, mida töö autor toetab, vastused, mille osas töö autor nõus ei ole, ning vastused, mille osas on töö autor kahtleval positsioonis ehk mis jäävad n-ö halli tsooni. Spetsialistidele saadetud küsimustik on leitav käesoleva töö lisast (Lisa 1) ning kõigi küsitletute vastused on kättesaadavad töö autori valduses.

2.2.2. Küsitlusele laekunud vastuste analüüs

Spetsialistidele suunatud küsimustike eesmärk oli leida vastus järgmistele küsimustele: mida tähendab nende jaoks lähisuhtevägivald ja kui oluline probleem lähisuhtevägivald Eesti ühiskonnas on, kas nende jaoks on „perevägivald“ ja „lähisuhtevägivald“ samasisulised mõisted, kuidas näevad spetsialistid meie kehtivat KarS § 121 lg 2 p 2 redaktsiooni, mida tähendavad nende jaoks „lähisuhe“ ja „emotsionaalne side“, kas nad nõustuvad Riigikohtu seisukohaga, et endiste abikaasade ja elukaaslaste vahel toimepandud vägivald ei pruugi olla lähisuhtes toimepandud vägivald KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes, kas see käsitlus võib olla vastuolus Istanbuli konventsiooniga, kas teiste riikide õiguspraktika toetab Eestis kehtivat seisukohta „lähisuhte“ mõiste sisustamisest, kas Eesti vajaks eriseadust või erisätet, mis sisustaks lähisuhtevägivalla mõiste ja aitaks praktikutel sisustada KarS § 121 lg 2 p-i 2, kas 1. aprillil 2023 jõustunud uue ohvriabi seaduse §-s 4 sätestatu aitab KarS § 121 lg 2 p 2 sätet sisustada ühetaolisemalt, kas Riigikohtu eelmainitud seisukoht lõppenud kooselude suhtes võib olla eelkõige ohvreid kahjustav ja kas mainitud seisukoht pälvib ühiskonnas põhjendatult kriitikat.

Küsimustik on jaotatud eraldi alapeatükkideks lähtuvalt n-ö 3 eraldiseisvast teemaplokist: esimene keskendub lähisuhtevägivalla temaatikale ja mõistetele üldisemalt, teine käsitleb Riigikohtu lahendites nr 1-19-3377 ja 1-21-3307 väljatoodud seisukohti ning kolmas kajastab spetsialistide arvamust võimalike seadusemuudatuste ja -täienduste kohta, võimalikku vastuolu Istanbuli konventsiooniga ja ohvrite kahjustamist ning Eesti ühiskonna poolt mainitud seisukohtade kritiseerimise osas.

2.2.2.1. Lähisuhtevägivald, probleemi olulisus ja lähisuhtevägivallaga kaasnevad mõisted

Esimene küsimus puudutas isikute arvamust, mida tähendab lähisuhtevägivald nende jaoks.

Töö autor nõustub täielikult kolme prokuröri ja ühe ohvriabitöötaja vastusega. Üks prokurör leidis, et lähisuhtevägivalla alla lähevad teise inimese kehaline väärkohtlemine, ahistav jälitamine, ähvardamine jms teadod, kus vägivalla kasutaja ja ohver on teineteisega lähedaselt seotud läbi ühise perekonna, suguluse või armastussuhte ning on lisaks ka sotsiaalselt ja

emotsionaalselt seotud. Teise prokuröri jaoks hõlmab lähisuhtevägivald nii vaimset kui ka füüsilist, sh majanduslikku ja seksuaalset, vägivalda suhte osapoolte vahel, kelle vahel on emotsionaalne lähedus, seotus ja kiindumustunne ning kus suhte osapooltel on sellest lähtuvalt n-ö põhjendatud ootus tunda end turvaliselt. Kolmas prokurör samuti tõi välja, et lähisuhtevägivalla näol on tegemist igasuguse vaimse, füüsilise või seksuaalse vägivallaga inimeste vahel, kes on hetkel või on kunagi olnud lähedases suhtes. Ka ohvriabitöötaja tõi välja, et lähisuhtevägivallana ei tohiks vaadata vaid füüsilist vägivalda, vaid see hõlmab paljusid erinevaid vägivallavorme, sh füüsilist, vaimset, seksuaalsed, majanduslikku. Töö autor nõustub nende käsitlustega eelkõige seetõttu, et toodi välja lähisuhtevägivalla oluline aspekt: lähisuhtevägivald ei hõlma vaid füüsilist vägivalda, vaid ka vaimset, seksuaalset ja majanduslikku vägivalda.

Ülejäänud vastustega nõustub töö autor osaliselt, s.t puudusid vastused, millega töö autor ei oleks üldse nõustunud, sest iga vastus kajastab küll lähisuhtevägivalla olemuse tähtsaid aspekte, kuid leiab, et tegemist on poolikute vastustega ehk n-ö halli alaga.

Kohtunikud seletasid antud küsimuses lähisuhtevägivalda läbi lähisuhet iseloomustavate tunnuste, leides, et lähisuhtevägivald tähendab vägivalda isikute vahel, kes on omavahel sotsiaalselt ja emotsionaalselt seotud; kannatanu ja süüdistatava omavahelist seotust (suhtlemine, läbisaamine vms), mis tuleb igal üksikjuhtumil eraldi tuvastada; vägivallategusid, mis leiavad aset keskkonnas või koosluses, kus inimestel peaks olema kõige turvalisem, s.t et ründed tulevad kõige lähedasemate isikute poolt; lähisuhtes olevate isikute vahel asetleidvat teise inimese tervise kahjustamist või valu tekitavat väärkohtlemist. Üks prokurör leidis, et tegemist on lähisuhtes olevate isikute vahel oleva vägivalla asetleidmist, täpsustamata, mida ta vägivalla all täpsemalt silmas peab. Põhjus, miks need vastused on grupeeritud halli alasse, on see, et töö autori meelest jääb nendest vastustest puudu oluline.

Lisaks oli täpsustusi. Üks prokurör nentis, et lähisuhtevägivald on küll sooneutraalne, kuid Eestis peetakse lähisuhtevägivallaks pigem naiste vastu suunatud vägivalda. Üks kohtunik leidis, et lähisuhtevägivalla näol on tegemist üldise probleemiga pea igas ühiskonnas ning arvesse tuleb võtta mõlemat poolt – nii mehi kui ka naisi – ehk mitte unustada tasakaalu, kuid läheneda tuleks eelkõige naistest, kuivõrd naistevastane olukord on oluliselt hullem. Oma argumendi toetamiseks tõi kohtunik näite võrdlusest Saksamaa kohta, kus perekondades ja

suhtes on lähisuhtevägivald 80%-l naistevastane ja 20%-l meestevastane. Samuti tõi sama kohtunik murekohana välja, et Eestis puudub meeste varjupaik. Seetõttu, kui tehakse perevägivalla väljakutse ja nii mees kui ka naine on mõlemad joobes, siis lõpetatakse peretüli nii, et mees viiakse talvel kainestusmajja mitte seetõttu, et mees oleks ohtlik olnud, vaid et meil puudub meeste varjupaik, kuhu mees toimetada. Kuivõrd mehe kainestusmajja viimise fakt on ainus ja muud süüid tõendavad tõendid puuduvad, lõppebki asi tihti õigeksmõistva otsusega mehe suhtes. Seetõttu peaksid kõik abistajad ja menetlejad olema menetluses päris algusest peale ettevaatlikud ja professionaalsed.

Töö autor mõönab, et lähisuhtevägivalla puhul pigem räägitakse naistevastasest vägivallast, mitte seetõttu, et meestevastane vägivald oleks kuidagi marginaalne, vaid et suurem osa ohvritest on naised ja juhtumite puhul, kus ohvriteks on naised, on suurem osa vägivallatsejateks just mehed. Seetõttu võib töö autori meelest vastav ühiskonnas levinud suhtumine põhineda eelkõige statistikal ja elulistel põhjendustel. Samas leiab töö autor, et tänapäevane olukord on paranenud: rohkem räägitakse ka meestevastasest vägivallast, rohkem suunatakse mehi lähisuhtevägivallaohvritena abi otsima, rohkem mehi saab ka vajalikku abi ja toetust ning julgeb pöörduda vastavate ametkondade poole oma murega. Töö autor nõustub kohtuniku vastusega, et Eestis võiks olla ka meesohvritele vastav varjupaik.

Lähisuhtevägivalda hinnati oluliseks (40%) ja väga oluliseks probleemiks (60%). See, et tegemist on väga olulise probleemiga, leidsid kõik neli prokuröri, üks kohtunik ja üks ohvriabitöötaja. Neli kohtunikku leidsid, et tegemist on olulise probleemiga. Mitte keegi vastajatest ei leidnud, et tegemist oleks väheolulise või ebaolulise probleemiga või ei ole probleem ei oluline ega ka ebaoluline (s.o neutraalne probleem).

Töö autor nõustus kaheksa isiku vastustega, kus kirjeldati probleemi olulisuse põhjuseid. Kaks kohtunikku tõi välja, et lähisuhtevägivald on Eesti ühiskonnas väga levinud ja peaaegu iga nädal on maakohtutes lähisuhtevägivallaga seotud kriminaalasi menetluses. Kaks prokuröri tõi samuti välja samad põhjused, et lähisuhtevägivallakuritegude osakaal on suur kõikidest vägivallakuritegudest ja tegemist on varjatud kuriteoga ning lähisuhtevägivald ei näita Eestis vähenemise tendentsi. Lisaks tõi üks kohtunik välja, et on mõistetamatu, et ka aastal 2023 esineb ikka niivõrd sageli inimeste (eriti vanemaeliste) seas arvamus, et oma pereliikmete löömine ja pekmine on normaalsus ja lubatav käitumine. Töö autor nõustub, et lähisuhtevägivald on just

oluline probleem seetõttu, et seda leiab aset väga palju, tegemist on varjatud kuriteoga ja lähisuhtevägivalla juhtumite arv mitte ei vähene, vaid suureneb, kuid kõige rohkem nõustub töö autor ühe kohtuniku ja ühe prokuröri vastustega, kes tõid välja väga olulise ja kahetsusväärse lähisuhtevägivallaga kaasneva tagajärje – vägivald (eelkõige just lähisuhtevägivald) mõjutab väga negatiivselt vägivalda pealtnägevaid ja kogevid lapsi. Nendes kahes vastustes selgitati, kuidas peredes, kus esineb lähisuhtevalda, kasvavad üles lapsed, kes kannatavad erinevate vaimse tervise probleemide all, kuivõrd vägivald ja sellega kaasnevad negatiivsed suhted vanemate vahel mõjutavad nende isikute laste psüühikat ja arengut ning kasvamist täisväärtuslikeks ja elus toimetulevateks ühiskonnaliikmeteks. Toodi välja, et nii isiklikult kui ka kaudselt lähisuhtevägivalla kogemise tõttu mõjutavad need traumad mõjutama kogu ülejäänud elu, nad on katkised ja õnnetud ning see kandub põlvkonnast põlvkonda. Samuti nõustub töö autor kahe vastajaga just selles osas, et tihti kordub vägivaldne käitumine vägivalda pealtnäinud laste hilisemates suhetes ja/või nad satuvad ise ohvri rolli ehk jäädakse kinni nende lapsepõlveperes olnud suhtemustritesse. Lähisuhtevägivald avaldab rusuvat mõju nii otsestele ohvritele kui ka kaudsetele ohvritele, sh nende lastele ja laste peredele, lastelastele ja nende peredele, lastelastelastele ja nende peredele jne. Üks lähisuhtevägivallajuhtum võib mõjutada lõputult subjekte ja vägivallaring võib jääda lõputult kestma.

Lisaks nõustub töö autor ühe prokuröri ja ühe ohvriabitöötaja vastusega, et üks aspekt, mis on just lähisuhtevägivalla ennetamisel tähtis, on see, et kuivõrd tegemist on prioriteetse valdkonnaga, nõuab sellega tegelemine tähelepanu ja tihedat koostööd võrgustikus, ning selleks, et politseini jõuaks veel rohkem juhtumeid, seda laadi kuritegevust avastada ja võimalikku ohvrit kiiresti aidata, tuleb teha seda enam jõupingutusi. Seetõttu peavad kõik lähisuhtevägivallaga tegelevad asutused ja ametnikud tegema koostööd, korraldama võimalikult palju võrgustikukohtumisi, arutama ennetustegevuse üle, osutama probleemkohtadele ja tegutsema selle nimel, et ohvrid julgeksid õiguskaitseasutuste poole pöörduda, saaksid vajalikku tuge, abi ja nõu, ohvreid ei taasohvristataks selleks et niivõrd keerukaid ja raskeid (just valdkonna varjatuse tõttu) kuritegusid ennetada ja avastada.

Oli kaks vastust, millega töö autor üldse ei nõustunud. Ühe kohtuniku hinnangul „ei saa karistusõiguslikult olla ükski väärkäitumine juba eelduslikult teisest olulisem, kuid tähendus Eesti nii ajaloolise, kultuurilise kui ka perekondliku tausta pinnalt, on oluline“. Üks kohtunik

küll joonis alla, et lähisuhtevägivalla näol on tegemist küll olulise probleemiga Eesti ühiskonnas, kuid põhjendavas vastuses kirjutas: „Ma ei nimetaks seda probleemiks, see on lihtsalt teatud isikute käitumine ühiskonnas, mida nad peavad ise normaalseks ja tavapäraseks, kuigi selline käitumine ei ole ühiskonnas aktsepteeritav.“ Töö autor küll mõistab, miks võisid laekuda sellised vastused, kuid leiab, et on väärkäitumisi, mis on teistest olulisemad. Samuti kuivõrd lähisuhtevägivald on ohvritele väga traumeeriv, rusuv ja väsitav, on töö autori hinnangul lähisuhtevägivalla näol tegemist väga olulise probleemiga ja seda ei saa näha vaid teatud isikute mitteaktsepteeritud käitumist ühiskonnas, vaid tuleb lähisuhtevägivalda käsitleda ühiskonnas väga laiaulatusliku ja levinud probleemina.

Küsimuse osas, kuidas vastajad sisustaksid mõistet „lähisuhe“ KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses ning millised on need aspektid, mis peavad olemas olema selleks, et jaatada „lähisuhte“ olemasolu, lootis töö autor küll saada rohkem selliseid vastuseid, kus isikud seletavad oma arvamust ja lähenemist oma sõnadega, kuid vastamisel tsiteeriti karistusseadustiku kommentaare, karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja ning Riigikohtu lahendi nr 1-19-3377 vastavaid punkte, kus Riigikohus tõi välja lähisuhet iseloomustavad tunnused. Selliselt vastas neli prokurööri ja kolm kohtunikku. Seega leiab töö autor, et vastavaid põhjendusi ei ole otstarbekas selle küsimuse all uuesti üle kirjutada ja korrata, kuivõrd neid on töö autor juba kajastanud magistritöö teooria osas esimese peatüki all. Töö autor leiab, et oleks pidanud vastavat küsimust täpsustama lauseosaga „palun vastata oma sõnadega“. Töö autor nõustub nende vastustega, kus eelpool nimetatud allikaid tsiteeriti, ning leiab, et praktikud peavadki lähtuma õigusaktides ja kohtupraktikas väljatoodust.

Oli kolm vastust, kus vastajad olid oma sõnadega „lähisuhet“ defineerinud ja iseloomustanud ning töö autor nendega ka nõustub. Ühe kohtuniku jaoks seostub lähisuhe lähedusega ajas ja ruumis, eeldusega usaldusest ja teise inimese endale lähedale lubamisest. Teine kohtunik leidis, et inimeste vahel peab olema mingisugune lähedane suhe või lähedane suhtlus ehk ei piisa lähisuhte jaatamiseks vaid sugulussideme olemasolu nentimisest. Kohtunik tõi oma argumendi toetamiseks ka vastava näite: „Kui õde ja vend ei saa omavahel läbi ja üldse ei suhtle, kuid kokku saades tekkis füüsiline konflikt, ei saa jaatada „lähisuhet“.“ Eelkõige on töö autor nõus just sellega, et vaid sugulussideme fakti olemasolu ei saa olla piisav selleks, et jaatada lähisuhet,

vaid tuleb analüüsida seda sidet, kas võib lähtuvalt üksikjuhtumi asjaoludest olla mingisuguseid aspekte ja tunnuseid, mis näitaksid, et isikute vahel on olemas emotsionaalne side. Isegi kui ühiseluline side puudub inimeste vahel, võib nendevaheline emotsionaalne side olla lähisuhte olemasolu kinnitamiseks piisav.

Üks ohvriabitöötaja tõi välja, et isikud (eeskätt just kannatanud) peaksid ise saama defineerida, kas nende hinnangul olid nad vägivalda toimepanijatega lähisuhtes või mitte. Selle vastuse osas töö autor ei nõustu, kuivõrd leiab, et sellisest arusaamast lähtudes võib tekkida palju probleeme. Ohvrite kaitsmine on küll esmatähtis, kuid tuleb arvestada ka sellega, et kannatanu öeldu võib tuleneda subjektiivsest soovist teisele isikule kätte maksta.

Kuivõrd lähisuhtevägivalda käsitlevas kirjanduses, infovoldikutel, veebiväljaannetes, statistikates, uuringutes, ülevõetud ohvrite kaitse direktiivis kasutatakse mõisteid „perevägivald“ ja „lähisuhtevägivald“ ning „perekondlik suhe“ ja „lähisuhe“ läbisegi ehk samasisuliste mõistetena, kuid Eesti Vabariigi poolt ratifitseeritud konventsioonides teatud seadustes (nt OAS) kasutatakse vaid mõistet „perevägivald“ ja eeskätt just KarS § 121 lg 2 p-i 2 puudutavates Eesti õigusaktides (sh seadused) ja nende tõlgendamisel juhiseid andvates dokumentides (sh seaduse kommentaarid, eelnõud, seletuskirjad) kasutatakse vaid mõistet „lähisuhtevägivald“, siis uuris töö autor spetsialistidelt, kas nende hinnangul on „perevägivald“ ja „lähisuhtevägivald“ samasisulised mõisted või on tegemist sisuliselt erinevate mõistetega. Vastuseid laekus erinevaid. Enamjaolt mööndi, et ehkki neid mõisteid kasutatakse ja käsitletakse tihti samataolistena, ei ole need samasisulised, kuid leidis ka vastupidiseid arvamusi.

Üks kohtunik leidis, et need mõisted on samasisulised ja selliselt neid ka kasutatakse. Oma argumendi toetamiseks tõi sama kohtunik näite: „Samas kohtuasjas kasutab kaitsja terminit „perevägivald“, prokurör aga terminit „lähisuhtevägivald“, räägitakse aga ühest asjast.“ Samuti tõi sama kohtunik välja paralleeli kahe seaduse vahel: KarS § 121 lg 2 p 2 kasutab mõistet „lähisuhtevägivald“, aga OAS § 4 lg 5 kasutab mõistet „perevägivald“. Teine kohtunik küll möönis, et sõltub, kuidas perekonna mõistet sisustada, aga praktikas on need ilmselt kasutatavad samasisuliste käitumiste suhtes. Ohvriabitöötaja leidis, et tegemist on kahe samasisulise mõistega, mistõttu on nende mõlema mõiste läbisegi kasutamine ka põhjendatud.

Üks prokurör möönis kahe mõiste samasust ja erisust üheaegselt, analüüsisides, et need mõisted pole küll mitte üks-ühele, kuid siiski on tegemist üsna sarnaste ja/või samasisuliste mõistetega. Sama vastaja täiendas oma vastust, leides, et lähisuhtevägivald hõlmab eneses kitsamalt ka perevägivalda, mis leiab aset peresuhetes, s.t et lähisuhtevägivald võib hõlmata lisaks peresuhtetele kaugemalt vaadates ka veel põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhteid ehk suhteid, mida alati otseselt peresuheteks ei saa lugeda, mistõttu ei saa ka lähisuhte olemasolu jaatada üksnes olukorras, kus vägivald leiab aset perekonnasiseselt lähedaste pereliikmete vahel.

Ülejäänud vastajad – kolm kohtunikku ja kolm prokuröri – leidsid, et nende jaoks ei ole tegemist samasisuliste mõistetega. Eelkõige toodi välja põhjendusena perekonna mõiste kui selline. Üks kohtunik leidis, et perevägivald viitab perekonnas toime pandud vägivallale ning perekonna moodustavad kooselavad inimesed ja perekond toimib kui ühiselt majandav leibkond, kuid lähisuhtevägivalda alla võivad kvalifitseeruda ka olukorrad, kus isikud koos ei ela ega ühiselt majanda, kuid on siiski läbi emotsionaalse ja sotsiaalse sideme seotud. Teine kohtunik leidis, et erisus ehk vahe kahe mõiste vahel võiks tulla järgevast käsitlusest: kui keegi on kellegagi suhtes, ei tähenda see, et nad oleksid pere. Oma argumenti toetamiseks tõi sama kohtunik välja hüpoteetilise küsimuse ja sellele ka vastuse: kas perevägivald on ka vägivald lapse ja vanema suhtes, kui lapsel on oma pere eraldi. Vastus sellele küsimusele on sama vastaja arvates see, et pigem on siis tegemist lähisuhtevägivallaga, kuna isikute elukohad ei pea olema samad lähisuhtevägivallaks kvalifitseerimise puhul. Samas möönis sama kohtunik, et see küsimus on paljuski fakti- ja tegelikult ka maailmavaate küsimus (sh samasooliste paaride perede võimalikkus erinevates riikides), kuidas keegi seda näeb ja tunnistab. Kokkuvõtteks leidis sama kohtunik, et vahetegu ei ole oluline, ning arvab, et lähisuhtevägivalda sisse mahub ka perevägivald, ehkki Istanbuli konventsiooni alusel võiks seda vastupidi väita. Üks prokurör leidis, et need mõisted ei ole päris samasisulised, täpsustades, et pere on vastaja mõistes alati lähisuhe, aga lähisuhe ei ole alati peresuhe, s.t lähisuhe on laiem mõiste. Sama vastaja tõi oma mõtte kinnitamiseks ka näite: kui kaks noort inimest, kes on teineteist leidnud ja armunud, on olnud suhtes mõned kuud, aga ei ela koos, siis nad ei moodusta isiku meelest veel peret, vaid nende vahel on lähisuhe. Sama käsitlust jagas ka teine prokurör, leides, et perevägivald on üldjuhul ka lähisuhtevägivald, kuid lähisuhtevägivald ei ole alati perevägivald. Vastaja meelest võib lähisuhe olemas olla ka juhul, kui isikud omavahel peret ei moodusta, mistõttu on lähisuhtevägivald laiem mõiste kui perevägivald. Üks prokurör oli kategoorilisel arvamusel, et

Eestis aetakse aastakümneid sassi lähisuhtevägivallaga seonduvaid termineid, tuues välja, et kuigi lähisuhtevägivald on tunduvalt laiem mõiste kui perevägivald, siis paraku ka erinevad ministeeriumid kasutavad neid kahte erinevat terminit paraku ühe mõistena.

Töö autor jääb antud küsimuses neutraalsele seisukohale, kuna on näha, et segadus on kahe mõiste tõlgendamisel, s.t osa vastajatest näevad kahte mõistet samasisulistena ja osa vastajatest täiesti erinevatena. Võib möönda, et teatud juhtudel võib olla mõistlikum neid mõisteid eristada, kuid kuivõrd hetkel pole selgust, kuhu kahe mõiste vaheline piir või piiri puudumine võiks paika saada, siis on keeruline hinnata, kellega nõustuda saab ja kellega mitte. Töö autor leiab, et seadusandja peaks antud probleemküsimust analüüsima ja kahe mõiste tõlgendamise vastuolu lahendama.

2.2.2.2. Riigikohtu seisukoht lähisuhte mõiste sisustamise osas

Kaheksa vastajat (sh viis kohtunikku ja kolm prokuröri) nõustus Riigikohtu kehtiva seisukohaga, et lõppenud kooseludes toime pandud kehaline väärkohtlemine ei pruugi olla lähisuhtes toime pandud, üks vastaja (ohvriabitöötaja) ei nõustunud üldse kehtiva seisukohaga ning üks vastaja (prokurör) ei osanud öelda.

Need vastajad, kes nõustusid Riigikohtu käsitlesega, tõid tihti välja samu põhjendusi, mis ka Riigikohus on oma otsuses kajastanud. Üks kohtunik leidis: „Kui kahe isiku vaheline kooselu on lõppenud ning nende vahel ei ole enam sotsiaalset ja emotsionaalset sidet, ei ole nende vahel enam ka lähisuhet, vaatamata sellele, et kunagi see nii oli.“ Samas möönis sama kohtunik, et nagu ka Riigikohus on selgitanud, tuleb arvesse võtta iga juhtumi puhul konkreetseid asjaolusid, sest mõningatel juhtudel võib lähisuhe jätkuda ka pärast lahkuminekut. Ühe kohtuniku jaoks on lähisuhte ajalis-ruumiline kaitse eeskätt oluline just vahetu käimasoleva suhte korral, s.t lähisuhte sisu, kellegi endale lähedale lubamine, usaldamine ja teisele isikule lootmine, sh selle garantiid, realiseeruvad eelkõige vahetult suhte ajal.

Üks prokurör tõi oma nõustumise kohta argumendi näitena: „Näiteks võib esineda olukord, kus isikud on faktiliselt abielus, kuid pole aastaid juba koos elanud ja kokku puutunud. Selliste isikute vahel puudub reeglina igasugune ühiseluline side, rääkimata sotsiaalsest ja

emotsionaalsest seotusest. Tegemist on pigem kahe isikuga, keda ühendab vaid abielutunnistus, kuid muus mõttes ei mängi nad üksteise eludes enam rolli. Sellise koosluse puhul, kui seal peaks aset leidma vägivald, ei saa enam reeglina rääkida ka lähisuhtes toimepandud vägivallast.“ Teine prokurör tõi välja, et kooselu lõppedes katkevad üldjuhul ka lähisuhtele iseloomulikud seosed (endiste) kooselu poolte vahel, s.t neil ei ole enam ühiselulist (sotsiaalset ja emotsionaalset) sidet, mis on lähisuhtele omane. Sama prokurör leidis, et isegi, kui endiseid kooselupartnereid jäävad siduma ühisvara ja/või ühised lapsed, ei ole see üldjuhul piisavaks, et jaatada lähisuhet, kuivõrd sisulist lähisuhet (enam) ei ole. Kolmas prokurör tõi oma nõustumise kohta samuti näite: „Kui suhe on aastaid juba karile jooksnud, suhted on olnud väga halvad ja pingelised, teineteise suhtes on üksnes negatiivsed tunded ja hoiakud, on mindud lahku, tehtud kooselule lõpp ja liigutud edasi, siis ei saa sellises suhtes olla osapoolte vahel sellist **positiivset** emotsionaalset seotust ja põhjendatud ootust tunda ennast turvaliselt ja hoituna, millist suhet me lähisuhte kvalifikatsiooniga eriliselt kaitseme.“

Esimese prokuröriga töö autor nõustub, leides, et kui üksteise vahelist sidet iseloomustab vaid faktiline paber ning teineteisega kokku ei puututa ega suhelda üksteisega üldse, ei saa ainult selle põhjal öelda, et isikud on ka lähisuhtes. Siiski möönab töö autor, et tuleb arvesse võtta ka muid asjaolusid, mitte vaid seda, kas isikud on abielus või mitte. Teise prokuröriga töö autor väga ei nõustu, kuivõrd ei saa töö autori meelest eeldada, et kooselu lõppedes katkevad (automaatselt) ka lähisuhtele iseloomulikud seosed poolte vahel ja isikute vahel enam ühiselulist sidet (sh sotsiaalset ja just eeskätt emotsionaalset) ei ole. Töö autor nõustub, et poolte ühisvara ei pruugi olla küll piisavaks, et jaatada lähisuhet, kuid piisavaks võib osutuda see, kui neil on ühised (alaealised) lapsed. Seda eelkõige seetõttu, et lapsed ei ole süüdi vanematevahelises probleemses läbisaamises ja neil on õigus mõlemale vanemale. Samuti on mõlemal vanemal õigus ja kohustus ühiste laste osas, mistõttu võib just üks vanem hakata ära kasutama lapsi n-ö vahendina teisele vanemale ligipääsemiseks. Sellistel juhtudel, kus üks isik soovib küll teise isikuga enam mitte kokku puutuda ja tegemist teha, kuid ühiste laste tõttu peab siiski teise isikuga suhtlema, ühenduses olema ja kokku saama, on võimalik ka isiku poolt vägivalla tarvitamine oma endise abikaasa või elukaaslase suhtes. Kui isikutel ühised lapsed aga puuduksid, oleks tõenäosus, et isikud omavahel kokku puutuvad (sest neil ei ole kohustust), palju väiksem. Kolmanda prokuröriga töö autor aga ei nõustu, sest töö autori meelest olukorrad, kus isikute vahel on jätkuvalt halvad ja kahjustavad suhted, sh siis, kui isikud on lahutanud või

lõpenud kooselu ning elavad lahus, tuleks kvalifitseerid siiski KarS § 121 lg 2 p 2 alusel. Samuti ei pea töö autori hinnangul olema just **positiivne** emotsionaalne side või seotus isikute vahel, vaid emotsionaalset seotust võivad näidata ka negatiivsed tunded ja halvustav üksteisesse suhtumine, kuivõrd ka need näitavad töö autori meelest seda, et ühele isikule läheb teine isik veel korda ja vastupidi.

Samuti möönis üks kohtunik, et silmas tuleb Riigikohtu vastava lahendi puhul pidada seda, et Riigikohus kujundas oma seisukoha konkreetse kaasuse asjaoludest lähtudes, sh süüdistatava ja kannatanu kooselu lõppes 6 aastat tagasi ning kannatanu elas juba üle aasta uue elukaaslasega. Seega võib sama vastaja meelest teatud juhtudel konkreetseid asjaolusid arvesse võttes lähisuhe jätkuda ka peale lahkuminekut, kui on olemas lähisuhtele iseloomulikud tunnused: sisuline ühiseluline side, hoolitsus, usaldus, turvalisus jne. Töö autor nõustub selle käsitlusega osaliselt, s.t leiab, et lähisuhtele iseloomulikud tunnused ei ole vaid hoolitsus, usaldus ja turvalisus kui positiivsed iseloomustavad tunnused, vaid lähisuhtele iseloomulikud tunnused, nt ühiseluline side, võib kätkeda endas ka negatiivseid iseloomustavaid tunnuseid.

Riigikohtu seisukohaga ei nõustunud üks ohvriabitoõtaja, kes leidis, et igal juhul peaksid endised abikaasad ja elukaaslased olema lähisuhtes, eriti veel siis, kui neid ühendavad ühised lapsed. Viimast nentis ka üks prokurör, kes ei osanud öelda, kas ta nõustub Riigikohtu seisukohaga või mitte. Prokurör tõi välja, et kui kooseluline suhe on lõppenud, siis võivad ühised lapsed mahtuda nimetuse „lähisuhe“ alla ning iga juhtum on individuaalne, kuid nõustub Riigikohtuga selles osas, et iga vägivald endiste abikaasade ja elukaaslaste vahel ei pruugi olla lähisuhtes toimepandud. Nende kahe seisukohaga töö autor nõustub eelkõige osas, mis puudutab ühiseid lapsi. Töö autor põhjendas oma arvamust eelnevalt.

Üks kohtunik tõi välja, et nõustub Riigikohtu seisukohaga, sest suhe on lõppenud. Viimase kohtuniku käsitletuga töö autor nõus ei saa olla, kuivõrd selline põhjendus on väga abstraktne ja ka Riigikohus on öelnud, et lõppenud kooseludes toimepandud vägivald ei pruugi olla, kuid võib siiski olla, lähisuhtes toimepandud.

Küsimus, kas ja kuidas toetab teiste riikide õiguspraktika vastajate meelest Eestis kehtivat seisukohta „lähisuhte“ mõiste sisustamisest (eelkõige lõppenud kooselude osas), ei andnud tulemusi. Enamik vastajaid ei ole kursis teiste riikide õiguspraktikaga. Üks kohtunik ja üks prokurör tõid välja, et tulenevalt riikide kultuurilise tausta eripäradest jms erineb lähisuhte

mõiste sisustamine riigiti mõnel määral kindlasti, ning teine kohtunik rõhutas, et oluline on see, et lähisuhtevägivald on karistatav igal juhul. Teine prokurör tõi välja, et kuivõrd teised Euroopa Nõukogu liikmesriigid sarnaselt Eestile lähtuvad enda seadustes Istanbuli konventsioonist ja seal väljatoodud perevägivalla mõistest, siis usub vastaja, et perevägivalla definitsioon küll riigiti oluliselt ei erine, kuid võib erineda selles osas, kuidas on kohtud eri riikides tõlgendanud lähisuhte mõistet just lõppenud kooselude osas. Kolmas kohtunik lisas ka, et Soomes ei ole üldse lähisuhtevägivald eraldi reguleeritud, vaid kvalifitseeritakse tavaliste isikuvastaste õigusnormide alusel. Töö autor nõustub selles osas, et on tähtis see, et lähisuhtevägivald on karistatav, ning nendib, et erinevates riikides võib lähtuvalt kultuurilisest eripärast definitsioon ka erineda, sh kas ja mida loetakse lähisuhte aluseks, kas lähisuhtevägivald ja perevägivald on samasisulised mõisted jne. Kõikides välisriikides, mida töö autor eelnevalt teooriaosas ka kajastas, loeti lähisuhtevägivallaks ka endiste abikaasade või elukaaslaste vahel asetleidnud vägivalda.

Töö autor küsis lisaks kaks juhtumipõhist ja sisulist küsimust. Esimene puudutas kehalise väärkohtlemine juhtumeid, kus üks pool arvab ekslikult, et tal on teise isikuga sotsiaalne ja emotsionaalne side, ja/või soovib koosselu jätkamist. Töö autor uuris spetsialistidelt, kas sellised juhtumid peaksid kvalifitseeruma lähisuhtevägivalla alla või pigem mitte.

Üks kohtunik tõi välja, et see oleneb iga üksikjuhtumi asja- ja tehivoludest ja asjassepuutuvatest faktidest, s.o millest tulenevalt üks poolt niimoodi ekslikult arvab. Samal arvamusel oli ka üks prokurör, lisades, et oluline on üle kuulata esmalt mõlemad osapooled, et mõista, kas võib siiski olla tegemist lähisuhtega või mitte, s.t kui on selgelt näha, et tegemist on vaid ühe poole soovmõtlemise või arvamusega, kuid teine osapool on enda eluga edasi liikunud ega tunne teise isikuga mitte mingitki sotsiaalset või emotsionaalset sidet, siis tuleks antud juhtumit enam mitte käsitleda lähisuhtevägivallana, sest Riigikohtu praktikas peetakse lähisuhte all silmas kahe või rohkema inimese vahelist suhet, kus lähisuhte iseloomulikud tunnused on olemas. Ka teine kohtunik jagas samasugust mõtet, et pelgalt kellegi soov lähisuhteks kvalifitseerimiseks alust ei anna. Samasugust arvamust jagas ka teine prokurör, et kindlasti sellised juhtumid ei peaks lähisuhtevägivalla alla kvalifitseeruma, kuivõrd pelgalt kellegi soov selleks alust ei anna ning kannatanu ekslik ettekujutus, et lähisuhte on olemas, kuigi juhtumi asjaolude ja tõendite pinnalt lähisuhet objektiivselt ei eksisteeri, ei tohiks raskendada vägivallatsejale mõistetavat karistust,

ja samamoodi, kui vägivallatseja arvab, et lähisuhe on, kuid kannatanu lähisuhet eitab, siis peaks juhtumi kvalifitseerima samuti KarS § 121 lg 1 alusel.

Samas leidis kolmas prokurör vastupidiselt, et juhul, kui on objektiivselt tuvastatav, et tegemist on lähisuhtega, siis tuleb tegu ka kvalifitseerida lähisuhtevägivallana. Sama prokurör tõi oma argumendi kinnitamiseks näite: „Kui tegemist on sellise visiitsuhtega, kus noormees käib neiu mitme kuu jooksul umbes korra nädalas külas, neiu elukohas veedetakse koos aega, muuhulgas koos neiu sõpradega ja vanematega, noormees jääb neiu juurde ka ööseks, kuid noormees leiab, et selle neiu näol on tegemist üksnes juhututtavaga, kelle sarnaseid noormehel on teisigi, kuid neiu kirjeldab, kuidas tema peab seda suhet armastussuhtes, samamoodi on asjast aru saanud ka neiu sõbrad ja vanemad, tuleks sellises suhtes asetleidnud kehaline väärkohtlemine kvalifitseerida lähisuhtevägivallana.“ Viimase käsitletuga on nõus ka töö autor. Töö autor ei nõustu esimese ja teise prokuröri ning teise kohtuniku poolt käsitletuga, et lähisuhe on olemas vaid siis, kui mõlemad pooled arvasid vägivallaakti toimumise ajal olevat lähisuhtes, kuivõrd üks pool võib lähisuhte puudumisele tugineda just seetõttu, et pääseks kergema karistusega või õigeksmõistmisega. Lisaks tõi kolmas kohtunik välja, et on võimalikud ka eksimus objektiivse koosseisu asjaoludes või kõlbmatu süüteokatses ning nendega vastav lahenduskäik, kuid oluline on vaadata tunnuste kogumit ja vastastikku ühisosa nendes.

Ühe kohtuniku meelest on oluline iga üksikjuhtumi puhul tuvastada kõik asjassepuutuvad faktid ning selle pinnalt hinnata, kas isikute vahel on tegelikult sotsiaalne ja emotsionaalne side või mitte. Teine kohtunik leidis samas, et küsimus tekib eelkõige selles, kes on pädev hindama. Sama kohtunik tõi oma mõtte selgitamiseks ka näide: näiteks ähvarduse kuriteokoosseisus vaatame kolmandat isikut, kas temal oli alust karta ähvarduse toimepanemist, aga kas inimestevahelises suhtes, selle olemist või puudumist – kas sellistes olukordades saab seda keegi kolmas üldse hinnata; samuti kas keegi saab meile ette kirjutada või öelda, et oleme nüüd temaga suhtes. Sellist arvamust toetas ka üks ohvriabitöötaja, leides, et sellist lähisuhet peaksid defineerima suhte osapooled ise, mitte kolmandad isikud (sh menetlejad), ning samuti peaks siin võtma suuremal määral arvesse kannatanu seisukohta, kuivõrd teo toimepannud isiku argument, et koosselu enam ei ole ja side nende vahel puudub, võib olla ekslik, kuivõrd teo toimepannud isik, teades, et tegu on aset leidnud, soovib võimalikult kergemat karistust ja paragrahvi. Töö autor leiab ka siin küsimuses, et arvesse tuleb võtta siiski kõiki asjaolusid, sh isikute

subjektiivset arvamust, kas lähisuhe oli isikute vahel, kuid ainult sellele põhjendusele toetuda ei saa, mistõttu on peavad juhtumiga tegelevad ametnikud kolmandate isikutena hindama lähisuhet, sest „lähisuhe“ on laiem kui pelgalt suhtes olemine. Töö autori meelest on tähtis lähtuda eelkõige sellest, mis oli vägivalda kasutamise ajendiks. Seega, kui vägivalda kasutamise ajend seondus eelneva suhtega, tuleks kvalifitseerida vägivald ka lähisuhtevägivald, aga kui süüdistatav on oma eluga edasi läinud ning vägivald on esile kutsutud täiesti uue ajendiga, mis eelneva suhtega ei seondu, siis lähisuhtevägivald tegu ka käsitleda ei saaks. Samas arvab töö autor, et sellist olukorda, kus eelnevalt suhtes olnud isikutevaheline vägivald ei seondu üldse nende eelneva suhtega, reaalses elus praktiliselt ei esine kas üldse või esineb üliharvadel juhtudel. Kui vägivalda ajal puudub kiindumussuhe ja üksteise toetamist aset ei leia, ei saa töö autori meelest nendest tuletada seda, et lähisuhtevägivalda pole.

Teine küsimus puudutas sõnapaari „emotsionaalne side“ ning kas ühe inimese armukadedus ja teise inimese kontrollimine kooseluse läheduses läheb „emotsionaalse sideme“ alla või mitte (lähtuvalt Tartu Ringkonnakohtu lahendist nr 1-19-4151 p 55). Kohtunike seas leiti, et vaid ühe poole käitumise ja reaktsioonide pinnalt suhte sisustamine on riskantne, selline (kohtupoolne) käsitlus on väga abstraktne ning n-ö ühepoolne emotsionaalne side, mis põhineb armukadedusel ja kontrollival käitumisel, Riigikohtu poolt selgitatule vastaja hinnangul päris ei vasta, kuivõrd tegelik sotsiaalne ja enamasti ka emotsionaalne side tugineb Riigikohtu järgi vastutusele jagamisele, üksteisele toetumisele ja usaldusele. Samuti tõi üks kohtunik välja, et selline kohtu seisukoht ei ole piisavalt selgelt põhjendatud ja jääb n-ö mõtteväljatuse tasemele, s.t tuleks põhjendada just seetõttu rohkem, et armumine ja kontrollimise soov võivad olla olemas ka ilma suhteta. Üks kohtunik lisas, et nimetatud lahend annab vastaja hinnangul viiteid kildudele, mille kokkuarvestamisel saab kogumis suhtele hinnangu anda, ning emotsionaalne on üks osa sellest. Töö autor nende käsitlustega ei nõustu, kuivõrd emotsionaalne side ei pea olema töö autori meelest ainult positiivsete tunnetega ja käitumisega seotud (s.t usaldust, üksteisele toetumist, vastutuse jagamist jne), vaid võib hõlmata endas ka negatiivseid emotsioone, tundeid ja käitumist, nagu armukadedus ja teise isiku kontrollimine. Vastav käitumine näitab selgesti seda töö autori meelest, et side (kas või negatiivne side) on üksteise vahel olemas, mh huvitab just vägivaldsete juhtumite puhul rääkida.

Töö autor nõustub kahe prokuröri vastustega, kuivõrd nemad leidsid, et ühe inimese armukadedus ja teise inimese kontrollimine kooseluses lähevad „emotsionaalse sideme“ alla. Näiteks leidis üks prokurör, et emotsionaalne side on selline isikute vaheline sideme olemasolu, kus isikud vähemalt mingil määral saavad teineteisele toetuda ning loota üksteisepoolsele hoolitsusele, usaldusele, turvalisusele ja abile, kuid ka armukadedus ja sellest tingitud kontrollimisvajadus võivad minna emotsionaalse sideme alla, sest viitavad tavaliselt tundeseotusele isikute vahel, ning kindlasti armukadedus ja teise inimese kontrollimine näitab, et on olemas emotsionaalne side isikute vahel. Teine prokurör leidis, et kuivõrd emotsionaalne side võiks tähendada mingisugust laadi kiindumustunnet nii romantilises suhtes kui ka sugulussuhtes, siis võib emotsionaalne side lisaks positiivsetele ja meeldivatele tunnetele sisaldada ka negatiivse varjundiga tundeid nagu armukadedus.

Üks prokurör nentis, et armukadedus ja kontrolliva inimese seisukohast on emotsionaalne side kahtlemata olemas, kuid teise isiku seisukohast võib olla nii – võib olla teisiti, kuivõrd lähisuhte jaatamiseks peaks emotsionaalne side olema kahepoolne ehk vastava kaasuse asjaolusid tuleks vaadata kogumis. Sama prokurör tõi oma arvamuse kinnitamiseks ka näite: „Kui kannatanu ütleb, et mingisugust emotsionaalset sidet tema seisukohast ei esine ja kontrolliva/armukadedus vägivallatseja näol on tegemist vaimselt ebastabiilse ahistajaga, s.t tunded on ainult vägivallatseja poolsed, siis ei tuleks seda suhet vaadata lähisuhtena vastaja meelest, kuna emotsionaalne side on n-ö ühepoolne. Kui ka kannatanu tunneb emotsionaalset sidet, s.t emotsionaalne side on kahepoolne, siis on armukadedus ja kontrolliv inimene temaga kahtlemata lähisuhtes.“ Töö autor nõustub sellise käsitlusega osaliselt. Töö autor ei nõustu, et emotsionaalne side peab olema tingimata kahepoolne, kuid nendib, et selliseid olukordi, kus on vaid ühepoolne emotsionaalne side, s.t üks isik (eeskätt kannatanu) ei soovi teise isikuga mitte mingisugust tegemist teha, kuid teine isik soovib esimese isiku elus mängida mingisugust rolli, on vähe ning enamasti on selliste isikute puhul, kus vaid üks arvab olevat emotsionaalse sideme olemasolu, tegemist vaimselt ebastabiilsete isikutega, kes ei saa aru oma käitumisest ega suuda oma käitumist ka sellest tulenevalt juhtida. Selliseid olukordi ei saa küll nimetada lähisuhtevägivallaks, kuid töö autori hinnangul tuleks leida parem viis ohvri kaitsmiseks, kui seda võimaldavad praegused karistusõiguslikud üldsätted.

2.2.2.3. Istanbuli konventsioon, eriseadused ja erisäte, uus ohvriabi seadus

Mitmetes vastustes oli tsiteeritud Istanbuli konventsioonis määratletut ja vastavas Riigikohtu lahendis väljatoodut (sh asjaolusid) ning kuivõrd töö autor on neid teooriaosas juba kajastanud, ei ole otstarbekas neid siin analüüsis enam üle kirjutada. Üks kohtunik, üks prokurör ja üks ohvriabitöötaja leidsid, et Riigikohtu lahendi nr 1-19-3377 tegemisel ei arvestatud Istanbuli konventsioonis defineeritud perevägivalda mõistega. Töö autor on nende vastustega küll üldjoontes päri, kuid leiab, et põhjendused on pigem puudulikud, mistõttu on raske hinnata, kas saab nende vastajatega täielikult nõustuda või mitte, ehk vastused jäävad pigem halli alasse ja töö autor on nende vastuste osas kahtleval positsioonil. Ohvriabitöötaja leidis, et vastuolu Istanbuli konventsiooniga on suur ning kuivõrd me oleme vastava konventsiooni ratifitseerinud, peaksime lähtuma sellest ja tagama, et konventsiooni ratifitseerinud riigid mõistavad lähisuhtevägivalda/perevägivalda ühetaoliselt ja praktikas lähtutakse samadest alustest defineerimisel. Üks prokurör leidis, et kuivõrd Riigikohus antud asjas leidis, et tegemist ei olnud lähisuhtega, siis Riigikohus ei arvestanud Istanbuli konventsioonis defineeritud perevägivalda mõistega. Kohtunik märkis samuti, et kuna konventsioonis on perevägivalda mõiste väga lai, siis Riigikohus ei arvestanud Istanbuli konventsioonis määratletuga.

Üks prokurör ja üks kohtunik mõõnsid, et teatud vastuolu justkui Riigikohtu lahendi ja Istanbuli konventsiooni vahel oleks ehk mõlemad lähenemised teatud mõttes lahknevad teineteisest, kuid üldiselt on Riigikohus siiski Istanbuli konventsiooniga arvestanud. Üks prokurör märkis, et Riigikohtu poolt tehtud lahendis defineeritud lähisuhtevägivalda määratlus on erinevate tingimuste sissetoomise mõttes palju konkreetsem, kitsam ja täpsem, ning tõi välja, et kuivõrd Riigikohus on leidnud, et kõikides lõppenud kooseludes toime pandud vägivald ei pruugi olla lähisuhtes toimepandud vägivald, lahkeb Riigikohtu seisukoht mõneti Istanbuli konventsiooni seisukohast, mis on jäik ja mille kohaselt on perevägivald ka vägivald, mis leiab aset endiste abikaasade ja partnerite vahel. Sama vastaja leidis, et kuivõrd Riigikohus ei ole eitanud, et lõppenud kooseludes toimepandud vägivald võib olla lähisuhtes toimepandud, vaid suunas vaatama igat üksikjuhtumit eraldi, siis on kokkuvõttes vastaja meelest Riigikohus üldiselt ikkagi arvestanud Istanbuli konventsiooniga, tõmmates lihtsalt konkreetsemad piirid lähisuhtevägivalda määratlemisel. Samas leidis üks kohtunik, et kuivõrd konventsioon ei kasuta lähisuhtevägivalda mõistet ja see lähisuhtevägivalda mõiste erineb perevägivalda mõistest, ei ole

küll ühelt poolt probleemi, kui võrd meil on tegu karistatav igal juhul ja Eestis on selline erisus, et lähisuhe ei ole alati perekondlik. Samuti sõltub vastuolu igast riigist eraldi, rahvastest ja traditsioonidest, kas pere nime alla jääb selle liige ka pärast kooselu lõppemist. Sama vastaja täiendas oma vastust, et Istanbuli konventsioonist nähtub, et perevägivald sisse mahub ka lähisuhtevägivald, seega on tegemist maailmavaate küsimusega, mida võimul olevad poliitikud saavad kujundada, s.o mis on perekond, mis on kooselu, mis on abielu ning mis on nende mõistete ühisosa või ei ole need mõisted üldsegi erinevad. Samas möönis sama vastaja, et enne vastava Riigikohtu lahendi tegemist ei olnud probleemi ja kõik sobis ka antud konventsiooniga. Samuti tõi sama kohtunik välja, et oluline on ka see, mis on KarS § 58 p 4 järgi perekondlik sõltuvus, kust see algab ja kus lõpeb. Kokkuvõtteks leidis vastaja, et ilmselt ei haaku Riigikohtu vastav käsitlus konventsiooniga antud lahendi järgi, kuid ei saa ka öelda, et see oleks vastuolus, vaid probleem on selles, et konventsioonis puudub lähisuhte mõiste. Kui võrd tegu on Eestis karistatav igal juhul ja vastav kaitse ohvritele tagatud, leiab vastaja, et mõistelised probleemid nii tähtsad ei ole.

Kolme kohtuniku ja kahe prokuröri meelest arvestati Riigikohtu vastava lahendi tegemisel Istanbuli konventsioonis defineeritud perevägivald mõistega. Üks kohtunik tõi välja, et kohus sisustas lähisuhte kehtivuse piirid, kuid konventsiooni sõnastus nimetab perevägivald kaitsealas ka lõppenud suhted. Teine kohtunik lisas, et kui võrd konventsioonis kasutatud mõiste „perevägivald“ ja KarS-s kasutatud mõiste „lähisuhtevägivald“ on erineva tähendusega, siis Riigikohus on mõistet „lähisuhtevägivald“ sisustanud põhjendatult kitsamalt, kui on defineeritud Istanbuli konventsioonis. Sama vastaja täpsustas, et kuna kehalise väärkohtlemise teod, mis ei ole kaetud KarS § 121 lg-ga 2 ehk mis ei ole toime pandud lähisuhtes, on karistatavad KarS § 121 lg 1 järgi, siis ka mh endise elukaaslase suhtes toime pandud vägivald on karistusõiguslikult taunitav. Üks kohtunik ja üks prokurör leidsid, et kui võrd Riigikohus ei välistanud võimalust, et ka endiste abikaasade ja partnerite vaheline vägivald saab olla lähisuhtevägivald, vaid juhtis tähelepanu, milliseid kannatanuid selle sättega eriliselt kaitstakse, on Riigikohus arvestanud otsuse tegemisel ka Istanbuli konventsiooniga. Teine prokurör tõi põhjustena välja, et enne Riigikohtu otsust nimetati liiga vabalt igat vägivalda lähisuhtevägivaldaks, kuigi lähisuhte tunnused puudusid, leides, et kui inimeste kooselu on lõppenud mitukümmend aastat tagasi ja vägivald võib olla seotud mingitel muudel põhjustel, ei saa seda kindlasti nimetada vägivaldaks, mis on toime pandud lähisuhtes. Üks prokurör täpsustas

oma arvamust, leides, et ka Istanbuli konventsioon ei ole suunatud nt naistele, kes on oma abikaasast või partnerist 10 aastat lahus, pole 10 aastat üksteisega suhelnud, elavad eksabikaasast/ekspartnerist 10 erinevas riigis, kellel puudub eksabikaasa/ekspartneriga 10 aastat igasugune kokkupuutekoht ja kes ei tunne eksabikaasa/ekspartneri suhtes mitte mingisugust emotsionaalset sidet.

Töö autor nõustub vastajate käsitlusega, et Riigikohus ka autori hinnangul Istanbuli konventsiooniga vastuollu ei läinud, s.t arvestas Istanbuli konventsioonis käsitletuga. Esiteks ei ole Riigikohus välistanud võimalust, et ka endised abikaasad ja elukaaslased ei võiks olla lähisuhtes, ning teiseks, kuivõrd Istanbuli konventsioonis on väga lai kaitstavate isikute ring, Riigikohus on tõmmanud konkreetsemad piirid, Riigikohtu seisukoha alusel võib lähisuhe olla ka väljaspool perekonda erinevalt Istanbuli konventsioonist ning meil on KarS § 58 p 4, siis ei pruugi olla vajalik kaitsta KarS § 121 lg 2 p-i 2 alusel alusel neid endiseid abikaasasid ja elukaalaseid, kelle suhtes toimepandud vägivalla ajendiks ei olnud eelnev suhe süüdistatava ja kannatanu vahel.

Küsimuse peale, kas Eesti vajaks eriseadust või kas Eesti seadused vajaks erisätet, mis sisustaks lähisuhtevägivalla mõiste ning aitaks praktikutel sisustada KarS § 121 lg 2 p-i 2, vastasid kaheksa vastajat (sh viis kohtunikku ja kolm prokuröri), et ei ole vaja kumbagi – ei eriseadust ega ka erisätet. Põhjastena leiti peamiselt, et praktikud lähtuvad Riigikohtu seisukohtadest ja üldiselt kohtupraktikast. Samuti toodi välja, et mõiste/termini sisustamiseks on meil ühelt poolt seletuskiri, kus seadusandja on toonud defineerimise jaoks olulise välja, ja teisalt on meil kohtupraktika ning „lähisuhte“ mõiste määratluse ning KarS § 121 lg 2 p-i 2 sisustamise ja rakendamise paneb paika karistusseadustik, karistusseadustiku kommentaarid ja kohtupraktika. Veel lisas üks prokurör, et ta ei poolda ülereguleerimist, kuivõrd praktikutel peab säilima loogiline mõtlemine, analüüsi- ja empaatiavõime mõistmaks, kas tegemist on lähisuhtega või mitte. Töö autor nende põhjendustega nõustub osaliselt, s.t möönab, et kohtupraktika ja vastavad õigusaktid (sh seadused, kommentaarid, seletuskirjad) aitavad mõistet sisustada, kuid leiab, et just eriseaduse olemasolu oleks vajalik, sest lähisuhtevägivalla/perevägivalla näol on tegemist väga spetsiifilise vägivallaliigiga, millega efektiivsemaks tegelemiseks on vaja ka vastavate eriteadmiste ja iseloomujoonte olemasolu. Täpsemalt on töö autor kajastanud eriseaduse vajalikkusest käesoleva magistr töö teooriaosas.

Üks prokurör ja üks ohvriabitöötaja leidsid, et muudatust oleks vaja. Prokurör leidis, et eriseaduse või erisätte olemasolu muudaks lähisuhte määratlemise ehk kohati selgemaks ning hoiaks ära nii mõnegi vaidluse. Ohvriabitöötaja tõi välja, et erisätet vaja pole, kuivõrd ei ole mõtet üle reguleerida ning liigne reguleerimine muudab sisustamise veelgi segasemaks, kuid eriseadust oleks vaja, kuivõrd perevägivald ja lähisuhtevägivald on nii spetsiifiliste tunnustega ja erineb muudest vägivallakuritegudest eelkõige olemuslikult.

Töö autor nõustub nende kahe vastajaga selles osas, et perevägivald või lähisuhtevägivald seaduse vastuvõtmine võib aidata ära hoida mitmeid vaidlusi ja praktikutel oleks võimalik paremini arvestada selle vägivallaliigi eripäradega, kuid ülereguleerimine ei ole mõistlik ja seaduste paljusus võib külvata rohkem segadust eelkõige inimestes, kes õigusmaailmaga nii kursis ei ole. Üldiselt leiab magistriltöö autor, et KarS vajaks vägivallakuritegude kõrvale täiendavat lähisuhtevägivald jaotist või vähemalt erisätet, kuivõrd tegemist on väga spetsiifiliste tunnustega vägivallaliigiga. Töö autor leiab, et mõistlik oleks luua eraldi koosseis, mis annaks võimaluse ka vaimset vägivalda tarvitanud isikud võtta vastutusele. Vaimse vägivald süütegude osas tuleks vaadata igat võimalikku tegu eraldi. Näiteks võiks vaimne terror, manipuleerimine, sooline ahistamine ja laimamine (sh vaenu õhutamine, mis ei pea olema toimepandud avalikult) olla kriminaalkorras karistatav ning solvamise väärteokorras karistatav. Töö autor nendib, et nende tegude kindlaks tegemine ja tõendamine on küll üsnagi keerukas, mistõttu tuleb just vaimset vägivalda puudutavate süütegude kriminaliseerimisel täpselt kindlaks määrata, kust millise teo kriminaliseerimine algab ning milliste tõendite alusel on seda võimalik tõendada.

Küsimusele, kas 1. aprillil 2023 jõustunud (uue ohvriabi seaduse (OAS) §-s 4 sätestatu aitab KarS § 121 lg 2 p 2 sätet sisustada ühetaolisemalt, vastati erinevalt.

Kaks kohtunikku ja kaks prokuröri leidsid, et OAS-s sätestatu ei aita sätet sisustada ühetaolisemalt. Üks prokurör tõi välja, et perevägivald ohver uue OAS-i tähenduses ei peaks olema võrdsustatud lähisuhtevägivald ohvriga KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses, kuna ühelt poolt räägime kannatanute abistamisest, mis võiks olla laiem, kuid teiselt poolt vägivallatseja karistamisest, mida ei ole õige meelevaldselt laiendada. Sama vastaja nentis, et kui OAS käsitleb perevägivald ohvrina ka naist, kes kriminaalmenetluses oleks kannatanu KarS § 121 lg 1 järgi, siis ta ei näe ta probleemi OAS-i perevägivald ohvri käsitluse ja KarS-i lähisuhtevägivald ohvri käsitluse vahel. Teine prokurör tõi välja, et kuivõrd OAS ei ole sooneutraalne (sest seal ei räägita

meestevastasest vägivallast), on OAS §-i 4 rakendamine problemaatiline. Üks kohtunik põhjusena, et KarS § 121 lg 2 p 2 sisustamisel OAS §-s 4 sätestatud ei arvestata, ning teine kohtunik leidis, et käesolevaks ajaks väljakujunenud kohtupraktika aitab KarS § 121 lg 2 p-i 2 juba piisavalt ühetaoliselt sisustada. Töö autor nende käsitlustega ei nõustu üldse, kuna OAS-i mõtte ei ole karmistada vägivallatset meelevaldselt, vaid OAS-i perevägivalda ohvri mõiste määratlus on üsna üks-ühele Istanbuli konventsioonis defineeritud perevägivalda mõistega ning kindlasti ei ole Istanbuli konventsiooni ja Euroopa Nõukogu eesmärk isiku meelevaldne karistamine. Lisaks ka Istanbuli konventsioon on keskendunud eelkõige naistevastase vägivalda tõkestamisele, mistõttu on raske näha probleemi selles, et OAS-s ei ole meestevastasest vägivallast räägitud, eriti, kuivõrd sama vastaja sellele eelmise küsimuse vastuse osas ei tuginenud. Veel leiab töö autor, et käesolevaks ajaks väljakujunenud kohtupraktika ei aita piisavalt ühetaoliselt KarS § 121 lg 2 p-i 2 sisustada, kuivõrd vastasel juhul ei oleks meil ka siiani nii laiaulatuslikke vaidlusi lähisuhte olemasolu osas, ning KarS § 121 lg 2 p 2 sisustamisel arvestatakse ka OAS §-s 4 sätestatud. Samuti jääb osade vastuste puhul töö autor pigem kahtlevale positsioonile, kuivõrd enamik põhjendusi on liiga abstraktsed ega selgita vastajate arusaama ja mõttekäiku selgelt.

Üks kohtunik leidis, et „lähisuhte“ mõiste seadusega muutmine tekitaks segadust, seetõttu oleks vaja mõelda, kas sekkumine on ikka vältimatult vajalik, kuivõrd karistus on igas mõttes olemas. Samas nenditi, et kuivõrd Eestis ei ole siiani täiesti selge, mis on kooselu, mis on abielu ja mis on perekonna tähendus, ning on muutuste aeg, ei tasuks enne sekkuda, kui seadusandja on endas päriselt selguseni jõudnud, Teine kohtunik tõi välja, et selleks, et KarS § 121 lg 2 p 2 sädet sisustada ühetaolisemalt OAS-ga, peaks ka karistusseadustikku muutma OAS-le vastavaks, kuid seni, kuni KarS-s on kasutatud lähisuhtevägivalda mõistet, on OAS-s kasutatud perevägivalda mõiste laiema tähendusega ehk kokkuvõttes OAS sisustamisel midagi juurde ei annaks.

Lisaks möönis üks prokurör, et mingil määral võib OAS aidata KarS § 121 lg 2 p 2 sädet sisustada selgemini, kuid ei saa mööda vaadata Riigikohtu seisukohast ja definitsioonist, mis vastaja hinnangul käsitleb ja defineerib kõige selgemalt ja täpsemalt seda, millist suhet saab pidada lähisuhteks või mida saab pidada perevägivaldaks ning millist/mida mitte. Vaid üks ohvriabitöötaja ja üks prokurör leidsid, et uus OAS aitaks kindlasti ühetaolisemalt sisustada

KarS § 121 lg 2 p-i 2, kuna perevägivald ja perevägivald ohvri mõisted on uues OAS-s defineeritud.

Töö autor on kõigi vastajate vastuste osas neutraalsel positsioonil. Pigem leiab töö autor, et OAS § 4 lg 5 aitab sisustada KarS § 58 p-i 4, kuivõrd mõlemad hõlmavad endas sõna „pere“, s.t pereliige, perekondlik sõltuvus, perevägivald, perevägivald ohver. Kuivõrd OAS-s on perevägivald mõisteid sisustatud, saab nende määratluste abil sisustada ühetaolisemalt ka KarS § 58 p-i 4.

Küsimusele, kas vastajate arvates võib Riigikohtu poolt võetud seisukoht lõppenud kooselude suhtes olla eelkõige ohvreid kahjustav, vastati üldjuhul eitavalt. Kaheksa vastajat leidis, et Riigikohtu seisukoht lõppenud kooselude suhtes ei ole ohvreid kahjustav. Põhjustena toodi seda, et karistus on olemas ka lõppenud kooselude juhtumite puhul; tegemist on lihtsalt kvalifitseeriva tunnusega; kui lähisuhete omaseid tunnuseid (nt ühiselulist sidet ja vastastikust toetust enam ei ole), siis ei ole ka põhjendatud nimetada lähisuhteks suhet, mis seda enam ei ole, ning on õige kvalifitseerida tegu KarS § 121 lg 1 või KarS § 121 lg 2 p 3 järgi. Samuti tõi üks kohtunik välja, et on oluline, et kannatanu ehk ohvri turvatunne saaks taastatud, õigusrahu saavutatud, riik reageeriks vägivaldsele kiiresti ja adekvaatselt, ohver saaks vajalikku tuge ja abi ning süüdlane õiglase karistuse, mitte ei ole oluline ega määrav see fakt, kas vägivaldsete mõistetakse süüdi KarS § 121 lg 1 või KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Üks prokurör täpsustas, et kuivõrd ohvris võib teatud juhtudel tuua kaasa nõrdimust see, kui leitakse, et lähisuhe puudub, siis ei leia vastaja, kuidas see võiks olla ohvreid kahjustav. Samuti lisas teine prokurör, et on põhjendatud, et vägivald isiku poolt, kellega on kooselu lõppenud selliselt, et puudub igasugune positiivne emotsionaalne seotus, on võrdselt käsitletav vägivaldaga, mille paneb toime suvaline kolmas isik.

Üks kohtunik märkis, et see käsitlus ei tohiks olla ka ohvreid kahjustav, kuid seda muidugi juhul, kui on õigesti tuvastatud, et isikute vahel ei ole enam lähisuhet ehk seda emotsionaalset sidet. Lisaks täpsustas teine kohtunik, et antud Riigikohtu lahend näitab sisuliselt Riigikohtu konservatiivset ja rahvuslikku maailmavaadet ning rõhutab, et kui kooselu on lõppenud, siis ei tohiks inimene enam endist sidet nii läbi elada, vaid eluga tuleb edasi minna. Eeltoodud Tartu Ringkonnakohtu lahendis väljatoodud seisukohale võiks see anda suunise, et emotsionaalne side peab olema vastastikune, lisaks tuleb arvestada muude tunnustega kogumis, mitte ainult

üksikuid. Ehk kui piisavat vastastikust kogumit ei ole, siis lähisuhet ega perekonda ei ole, vaid jääb karistus vägivalla eest.

Oli üks kohtunik, kes ei olnud kindel, kas see on ohvreid kahjustav, kuivõrd täiendav kaitse tugineb lähisuhte reaalsele kehtivusele. Vaid ohvriabitöötaja leidis, et vastav seisukoht on ohvreid kahjustav, kuivõrd niigi vähe kannatanuid pöördub õiguskaitseorganite poole, siis selline käsitlus pärsib seda enam pöördumist ja ohvritele vajaliku abi andmist.

Selle vastuse osas nõustub töö autor eelkõige ohvriabitöötajaga, leides samuti, et vastav Riigikohtu seisukoht võib tekitada potentsiaalsetes ohvrites tunde, et nad ei ole lähisuhtevägivalla ohvrid, mistõttu ka pöördutakse vähem õiguskaitseorganite poole. Töö autor ei nõustu üldse sellise seisukohaga, kus võrreldakse lõppenud kooselus olevaid isikuid suvaliste kolmandate isikutega, seda põhjusel (nagu töö autor ka eelnevalt on leidnud), et tegemist ei ole omavahel võõraste isikutega, neil on siiani teatud tundeseotus ja omavaheline emotsionaalne side ning selliseid vägivallaakte, mis ei oleks vähemalt mõningal määral ajendatud endisest suhtest, pigem ei leidu. Samuti kvalifitseeriva tunnuse ehk lähisuhte olemasolu jaatamine võib anda kannatanutele suurema rahulolu ja lootustunde kui isikule määratud karistus (sh reaalne vanglakaristus). Seetõttu ei ole töö autori meelest tegemist „lihtsalt kvalifitseeriva asjaoluga“.

Küsimusele, kas vastajate arvates pälvib kõnealune Riigikohtu seisukoht lõppenud kooselude osas ühiskonnas põhjendatult kriitikat, vastati üldjuhul eitavalt. Põhjustena toodi, et tuleb mõista, mida ja millises ulatuses kaitsta on vajalik; ei leitud ühtegi põhjust kritiseerida; lähisuhtevägivalda ei saa käsitleda nii laialt, nagu enne Riigikohtu seisukohta tehti; ei ole otstarbekas ega põhjendatud lähisuhtevägivalla mõistet kunstlikult laiendada selliste juhtumite arvelt, mis seda ei ole; süüdlane saab karistatud igal juhul ning Riigikohus on pööranud põhjendatult tähelepanu sellele, mis on tegelikult KarS § 121 lg 2 p 2 idee ja keda selle sättega eriliselt kaitstaks. Kaks prokuröri ja üks kohtunik leidsid, et selline vahetegemine on põhjendatud ja asjakohane, seda enam, et nimetatud seisukoht ei tähenda rangelt seda, et lõppenud kooselude puhul ei oleks lähisuhtevägivald üleüldse võimalik, kuid üks prokurör mõistab ka inimesi, kes on nimetatud seisukoha osas kriitilised.

Üks kohtunik samas nentis, et peab küll Riigikohtu seisukohta õigeks, kuid etteheite teeks selles osas, et kohtupraktika on läinud juba liialt kaua teises suunas (maailmavaated on erinevad) ja osa isikuid on saanud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistada rangemalt, kui olnuks vajadust. Vastaja

täpsustas, et riigis peab olema maailmavaate osas selgus ka seadusandjal, mis on üks mõiste ja mis on teine, s.t vahepealne ala tekitab ilmselt ebavõrdsust ja võib olla ka kedagi kahjustav. Vastaja leiab, et etteheited tuleb adresseerida praegu seadusandjale, et maailmavaadet ja mõisteid tuleks kohe seaduses selgelt ja julgelt defineerida ja täpsustada, kuid kuivõrd Riigikohus on juba lähisuhte mõistet sisustanud ja asunud tõlgendama, siis ei ole tarvis enam sama mõistet hakata uuesti tõlgendama (kui just midagi oluliselt ei soovita muuta).

Üks ohvriabitöötaja leidis, et vastav kriitika on väga põhjendatud, kuivõrd selline käsitlus kahjustab ohvreid ning kui selline käsitlus jõuab suure avalikkuseni, siis saab seda rohkem inimesi sellisest seisukohast teada ja mida rohkem teab, seda vähem julgevad ohvrid abi otsida. Töö autor nõustub eelkõige viimase vastajaga põhjustel, mis on töö autor välja toonud ka eelnevalt, kuid samas nõustub ka sellega, et iga üksikjuhtumi puhul tuleb arvestada konkreetseid asjaolusid ning Riigikohus ei ole välistanud võimalust, et ka endiste abikaasade ja elukaaslaste vahelist vägivalda tuleb teatud juhtudel lugeda lähisuhtevägivallaks.

Analüüsi tulemusel selgus, et lähisuhte mõiste sisustamine on praktikas üsna segane. Kuivõrd isegi lähisuhtevägivalla mõistmine ei olnud spetsialistide seas ühetaoline, siis seda enam oli ka eriarvamusi lähisuhte ja eelkõige lõppenud kooselude käsitluse osas. Töö autori hinnagul taandub kõik mõistetele, kuivõrd on näha, et lähisuhtevägivalda ja perevägivalda peavad osa spetsialiste täiesti erinevateks mõisteteks, samal ajal, kui teine osa spetsialiste leiab, et tegemist on samaväärsete ja sama sisuga mõistetega. Kui need mõisted oleks defineeritud (eraldi) seaduses või oleks tehtud kohtupraktika pinnalt selgeks, kas perevägivalda ja lähisuhtevägivalla näol on tegemist samasisuliste mõistetega ning kas ja kui palju tuleks arvesse võtta Istanbuli konventsioonis, ohvrite kaitse direktiivis ja uues ohvriabi seaduses sätestatud, oleks ka lähisuhtevägivalla juhtumite defineerimine lihtsam ja hoitaks ära lisavaidlused mõiste sisustamise üle.

Töö autor leiab, et kuigi meil on kehaline vägivald ja ähvardamine karistatavad, olemas on KarS 58 p 4, mis sätestab raskendava asjaoluna teo toimepanemise mh süüdlasest teenistuslikus, majanduslikus või muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku, süüdlase praeguse või endise pereliikme või süüdlasega koos elava isiku suhtes, ning Istanbuli konventsiooniga kooskõla on tagatud, ei ole need piisavad, et tagada kooskõla ohvrite kaitse direktiivi põhjenduspunktiga 18. Seda eelkõige põhjusel, et nimetatud koosseisud ei kaitse

lähisuhtevägivalla all kannatanuid täies ulatuses (mh ei ole ähvardamise koosseisus toodud välja eraldi lähisuhtes toimepandud ähvardamist) ning raskendava asjaolu kaitseb vaid pereliikmeid (mh ei ole „pereliikme“ definitsioon karistusõiguslikult määratletud ega selge) või majanduslikus või perekondlikus sõltuvuses ning süüdlasega koos elavaid olevaid isikuid. KarS § 58 p 4 ei hõlma töö autori hinnangul kannatanutena lahuselavaid täiskasvanud lapsi ja lahuselavaid vanemaid, sh neid, kes ei ela süüdlasega püsivalt koos ega ole süüdlasest sõltuvuses, kuid teatud juhtudel võiksid ka need isikud olla hõlmatud lähisuhte kaitsega. Samas mõonab töö autor, et kui isikud üksteisega koos ei ela ega suhtle üksteisega üldse, s.t igasugune kokkupuude puudub, siis ei peaks neid kaitsma ka eriliselt. OAS § 4 lg 5 võib aidata sisustada pigem KarS § 58 p-i 4, kuid KarS § 121 lg 2 p-2 sisustamisel OAS-st pigem lähtuma ei peaks. Kuivõrd OAS-s sätestatud ja Istanbuli konventsioonis sätestatud definitsioonid on üsna kattuvad, ei ole ka KarS § 121 lg 2 p 2 tõlgendamisel vaja lähtuda täieulatuslikult ei OAS-st ega Istanbuli konventsioonist.

Töö autor leiab kokkuvõtlikult, et selgust võiks luua perevägivalla ja lähisuhtevägivalla mõistetest arusaamise tasandil. Kui leitakse, et on tegemist samatähenduslike mõistetega, siis peaks loobuma ühest, kuivõrd meil puudub vajadus erinevaid suhete komplekse erinevalt reguleerida selles osas, et mõnes osas kaitseme väiksemat isikute ringi ja mõnes osas suuremat isikute ringi. Hetkel on ka meil karistusseadustikus mitu eri lähenemist, s.t KarS § 58 p 4 hõlmab endiseid abikaasasid ja elukaaslaseid pereliikmete näol, kuid KarS § 121 lg 2 p-i 2 osas on Riigikohus pigem seadnud kahtluse alla, et ka endised abikaasad ja elukaaslased võiksid olla lähisuhtes. Peale KarS-i on meil ka OAS, kus on veel laiem kaitstavate isikute ring. Siinkohal saaks tuua näite Läti kriminaalseadusest, kus nii raskendav asjaolu paragrahv kui ka erinevate raskusastmete kehalise väärkohtlemise paragrahvide eripunkt on kirja pandud samamoodi ühesuguse loeteluna.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli leida vastus küsimusele, kuidas on Pärnu maakonna ja Tartu maakonna kohtud ja kohtueelsed asutused argumenteerinud lähisuhte olemasolu ja selle puudumist KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses ning millised lähisuhte tunnustamise alused nimetatud kriminaalasjades esinesid. Sama eesmärgi raames otsis töö autor vastust küsimusele, kas ja kui sageli ning milliste tingimuste puhul on Pärnu Maakohus ja Tartu Maakohus aastatel 2021 ja 2022 ehk peale Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuse nr 1-19-3377, kus sisustati lähisuhte mõiste, tegemist lugenud lähisuhtevägivallaks ka lõppenud kooseludes olnud vägivalda.

Hüpoteesiks oli: lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses on õiguspraktikas vaieldav ja pole ühtset omaksvõetud viisi lähisuhte olemasolu mõistmiseks. Kuigi mõlemad maakohud ja kõik kohtunikud tegutsevad samadel alustel ja põhimõtteid järgides, koostavad nad otsuseid erinevalt. Iga kohtuniku poolt tehtud lahend on erinev nii ülesehituse kui ka põhjenduste suhtes. Samuti erineb iga prokuröri poolt koostatud süüdistusaktis olev süüdistusteiste prokuröride poolt koostatust, järgides samal ajal seadusest ja kohtupraktikast tulenevaid nõudeid.

Magistritöö koosneb kahest eraldiseisvast analüüsist: kohtulahendite analüüsist ja lähisuhtevägivallaga tegelevatele spetsialistidele suunatud küsimustiku vastuste analüüsist.

Kohtulahendite analüüsimisel selgus, et kohtud ja prokuratuurid ei ole väga aldis lähisuhte mõistet sisustama. Oli vaid üksikuid juhte, kus lähisuhte olemasolu või selle puudumise jaatamist oli ka põhjendatud. Põhjustustes tugineti eelkõige Riigikohtu lahendis nr 1-19-3377 väljatoodule, s.o sisustati lähisuhet üksikjuhtumi konkreetsetest asjaoludest lähtuvalt läbi Riigikohtu lahendis väljatoodud lähisuhet iseloomustavatele tunnusele – tegelik sotsiaalne ja emotsionaalne side. Üldjuhul oli prokuratuur üldmenetluse saadetud kriminaalasjade süüdistustes lähisuhet põhistanud. Üldmenetluste puhul oli ka kohus reeglina oma põhjendustes lähisuhet analüüsinud. Kuivõrd kõige suurem protsent oli nii Pärnu Maakohtu kui ka Tartu Maakohtu kriminaalasjade kohtulahendites tehtud kokkuleppemenetluses, ei olnud seal seadusest tulenevalt ka kohtupoolset sisulist analüüsi ja põhjendusi. Samas ka prokuratuuri poolt kohtusse edastatud kokkulepe ja seal olev süüdistus puudutas episoodilist tegu/episoodilisi tegusid ja kvalifikatsiooni ilma põhjendusteta lähisuhte olemasolu jaatamiseks.

Mis puudutas endiseid elukaaslaseid ja abikaasasid, siis loeti endiste elukaaslaste ja abikaasade vahel asetleidnud vägivalda lähisuhtes toimepanduks kaheksateistkümnel juhtumil. Kuivõrd enamik asju lahendati kokkuleppemenetluses, siis kohtupoolsed põhjendused puudusid ning kohus nõustus prokuratuuri poolt esitatud süüdistusega. Vaid üksikjuhtudel olid nii kohus kui ka prokuratuur põhistanud lähisuhte olemasolu.

Kuivõrd enne kohtusse kriminaaltoimiku saatmist toimuvad kokkuleppe läbirääkimised prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja vahel, siis tihti toimub ka lähisuhte üle vaidlemine nendel läbirääkimistel suuliselt, mistõttu kirjalikult seda kuidagi hinnata ega tõendada pole võimalik. Seega möönab töö autor, et süüdistustes puuduolev lähisuhte sisustamise küsimus võib olla tõusetunud läbirääkimistel ning seega ka seal ära vaieldud. Samuti leiab töö autor, et kui faktilised asjaolud on selged, keegi lähisuhte olemasolu ei vaidlusta ning nõustub kokkuleppe läbirääkimistel (või muude menetlusliikide puhul kohtuistungil) prokuröri poolt esitatud kuriteo kvalifikatsiooni, asjaolude, karistuse liigi ja määra osas, siis ei ole mõistlik ega otstarbekas hakata seda süüdistuse osas veel eraldi lahkama.

Lisaks kajastas töö autor teooriaosas erinevate kohtute, s.t mitte vaid Pärnu Maakohtu ja Tartu Maakohtu, lahendeid, kus oli lähisuhte olemust konkreetse kaasuse pinnalt analüüsitud. Oli ka üllatavaid leide. Näiteks ühes kohtuasjas Tartu Ringkonnakohus jaatas lähisuhte olemasolu, kuna poolte vahel on emotsionaalne side, mis tulenes sellest, et süüdistatav oli armukade ja kontrollis kannatanut pidevalt erinevate vahendite kaudu. Selle kohta uuris töö autor ka spetsialistidele suunatud küsimustikus, kus suur osa vastajaid leidis, et selline käsitus on väga abstraktne ja kohus oleks pidanud rohkem põhistama oma seisukohta. Üldjuhul oli põhjendustena erinevad kohtud kasutanud asjaolusid, et isikud elavad koos ühes elukohas, jagavad ja maksavad ühiste kulude eest ning neil on ühised (alaealised) lapsed, keda kasvatavad koos. Kuigi ka töö autori hinnangul on nende näol tegemist oluliste aspektidega, siis Riigikohtu seisukohast tulenevalt vaid ühise elukoha olemasolu, koos ühe katuse all elamine ja ühiste laste kasvatamine ei ole piisavad, et lugeda pooltevahelist suhet lähisuhteks.

Spetsialistidele suunatud küsitluse tulemustest selgus, et lähisuhte analüüsimisel lähtutakse eelkõige eespool nimetatud Riigikohtu lahendist ja seal väljatoodud lähisuhet iseloomustavatest tunnustustest. Oli vastajaid, kelle jaoks lähisuhtevägivald tähendab vaid füüsilist vägivalda, kuid hea oli lugeda, et paljude jaoks hõlmab lähisuhtevägivald endast nii füüsilist, vaimset,

seksuaalset kui ka majanduslikku vägivalda. Väga suur oli erinevus vastajate arvamusel seoses küsimusega, kas lähisuhtevägivald ja perevägivald on samasisulised mõisted või mitte. Arvamused jagunesid peaaegu pooleks ehk oli neid, kes leidis, et tegemist on täielikult samasisuliste mõistetega, aga oli ka neid, kelle jaoks on tegemist erinevate mõistetega. Üks vastaja leidis kategooriliselt, et õiguskirjanduses ja ministeeriumite kodulehtedel kasutatakse neid tänapäevani samade mõistetena ja läbisegi, kuigi nii ei ole õige. Sealhulgas leidis ka vastajaid, kelle jaoks lähisuhtevägivald on laiem mõiste kui perevägivald, s.t perevägivald on üldjuhul alati lähisuhtevägivald, kuid lähisuhtevägivald ei pruugi olla perevägivald. Kuivõrd mõistete osas täielikku selgust ei ole, tulid ka vastused, mis olid seotud võimaliku vastuoluga Riigikohtu lahendi ja Istanbuli konventsiooni vahel, üsna erinevad. Üldiselt leiti, et vastuolu puudub, sh vastustes, kus leiti, et lähisuhtevägivald ja perevägivald on samasisulised mõisted. Samuti arvati, et Riigikohus on oma otsuse tegemisel arvestanud ka Istanbuli konventsioonis sätestatuga, kuid oli ka vastajaid, kes leidsid, et Istanbuli konventsiooniga ei pea arvestama, kuna Istanbuli konventsiooni perevägivalla määratlus on liiga lai ja Riigikohus on oma otsuses kitsendatud põhjendatult KarS § 121 lg 2 p-i 2 ehk lähisuhtes toimepandud kehalist väärkohtlemist ehk lähisuhtevägivalda ning seadnud ka vastavad piirid lähisuhte kui sellise piiritlemiseks. Kuivõrd Riigikohus on öelnud, et kui on lõppenud kooselu, tuleb lähtuda eeldusest, et lõppenud on ka lähisuhe, siis ei saa lähisuhet hinnata vaid endiste elukaaslaste ja abikaasade puhul, vaid ka faktiliselt kooselus või abielus olevad isikud ei pruugi olla lähisuhtes Riigikohtu järgi (RKKKo 1-21-3307).

Enamik vastajaid leidis, et Eesti ei vajaks eriseadust või Eesti seadused ei vajaks erisätet, mis aitaks praktikutel sisustada KarS § 121 lg 2 p-i 2, kuna praktikutel peab olema võimalus kasutada oma analüüsi- ja empaatiavõimet lähisuhte olemasolu tuvastamiseks, kuid leidis ka arvamusi, kus leiti, et eriseadus oleks vajalik, et praktikud oskaksid paremini arvestada perevägivalla või lähisuhtevägivalla kui ühe vägivallaliigi spetsiifiliste omaduste ja tunnustega. Sealhulgas nenditi, et ülereguleerimine ei ole otstarbekas ja võib külvata asjatut segadust kõigile (sh ohvritele endale). See, kas OAS § 4 aitab kaasa KarS § 121 lg 2 p-i 2 ühetaolisemale sisustamisele, vastati üldjuhul eitavalt, kuid leidis ka arvamusi, kus arvati sellel olevat kasulikku mõju. Töö autor mõnab, et tänu uuele OAS-le võidakse hakata ka Istanbuli konventsiooni täiemahuliselt rakendama, kuid pigem aitab see säte sisustada ühetaolisemalt KarS § 58 p-i 4.

Magistritöö autor leiab, et vaja oleks selgelt defineerida, mis on perevägivald, mis on lähisuhtevägivald ning kas need on erinevad või samasisulised mõisted. Kui leitakse, et on tegemist samatähenduslike mõistetega, siis peaks loobuma ühest, kuivõrd me ei peaks erinevaid suhteid reguleerima erinevalt – mõnes osas kaitseme väiksemat isikute ringi ja mõnes osas suuremat isikute ringi. Siinkohal saaksime eeskuju võtta Lätist, kus kriminaalseaduses on nii raskendava asjaolu kui ka erinevate kehalise väärkohtlemise koosseisude eripunkt kirja pandud samamoodi ühesuguse loeteluna.

Samuti jõudis magistritöö autor järeldusele, et Eesti karistusseadustik vajaks vägivallakuritegude kõrvale täiendava vägivallakuritegusid lähisuhetes või peresuhetes hõlmavat jaotist või vähemalt erisätet, kuivõrd tegemist on väga spetsiifiliste tunnustega vägivallaliigiga. Töö autor leiab, et mõistlik oleks luua eraldi koosseis, mis annaks võimaluse ka vaimset vägivalda tarvitanud isikud võtta vastutusele, kuid nende tegude kindlakstegemine ja tõendamine on üsnagi keerukas, mistõttu tuleb just vaimset vägivalda puudutavate süütegude kriminaliseerimisel täpselt kindlaks määrata, kust millise teo kriminaliseerimine algab ning milliste tõendite alusel on seda võimalik tõendada. Lähisuhtevägivalla eriseaduse vastuvõtmine ei ole töö autori hinnangul hädavajalik, kuivõrd kuriteod võiksid olla komplekselt vaid karistusseadustikus, mitte erinevates seadustes laiali. Samuti peab eriseaduse puhul põhjalikult hindama selle vajadust, seal kajastatud, sh seda, millised olukorrad milliste reeglite alusel vastavate vägivallaliikide jm definitsioonide all paigutuvad, vältides ülereguleerimist.

Kuivõrd lähisuhtevägivalla osas (eriti kaitstavate isikute osas) levib erinev arusaam ja sellest tulenevalt tehakse ka erinevaid otsuseid, siis võib mõistete ebaselguse tõttu tingitud olukorrad olla töö autori hinnangul ohvreid kahjustavad, kuna kannatanud ei tea, mida oodata ja kas nende suhtes toimepandud vägivald kvalifitseerub ikkagi lähisuhetes toimepandud kehaliseks väärkohtlemiseks või on neid puudutavate juhtumite puhul tegemist suvaliste kolmandate isikute vastu suunatud vägivallaga. Lõppkokkuvõtteks võib kogu selline käsitlus pärssida kannatanute pöördumist õiguskaitseasutuste poole ning neile vajaliku abi andmist ja saamist. Töö autori hinnangul väljub selline käsitlus tavalisest argumenteerimise ja analüüsimise võimalusest, kuivõrd mõjutatud on nõrgemad, traumeeritud osapooled, kes soovivad vaid rahulikku ja turvalist elu. Selline käsitlus on segadusseajav nii tavainimeste kui ka spetsialistide seas.

Seega sai hüpotees kinnitatud täielikult: lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses on õiguspraktikas vaieldav ja pole ühtset omaksvõetud viisi lähisuhte olemasolu mõistmiseks. Kuigi Eestis kehtiv seisukoht lähisuhte sisustamise osas on vastavuses Istanbuli konventsiooniga, leiab käesoleva magistr töö autor, et Eesti õiguspraktika pole KarS § 121 lg 2 p 2 asjades nii selge, konkreetne ja läbipaistev, kui vaja oleks. Lähisuhte mõiste ja olemasolu osas on võimalik igatpidi vaielda, mis toob välja küll võistleva menetluse võlu, kuid samas on suur oht kannatanute taasohvristamiseks. Kuigi Riigikohus on toonud oma lahendis välja lähisuhte olemasolu tunnused ja teatud piirid, ei ole neid väga palju lähisuhte jaatamisel rakendatud. Seega kui peaks tulema vaidlus lähisuhte mõiste sisustamise osas (sh kohtu enda poolt), võib see külvata palju segadust ja rohkem tööd kõigile ning ükski osapool ei oska ette näha, milline teda puudutav lahend tehakse ja kuidas kohus vaidlusküsimuse lahendab, s.t kuidas põhjendab lähisuhte olemasolu või selle puudumist kõrgem kohus.

Seega töö autori ettepanek oleks ühtlustada vastavad mõisted, lisada karistusseadustikku vägivallakuritegude kõrvale lähisuhtevägivalda käsitlev jaotis või erisäte, kriminaliseerida ka lähisuhtevägivald vaimse vägivalla tasandil, võtta arvesse lähisuhtevägivalla kui erilise vägivallaliigi spetsiifikat ning hinnata, kas ja kuidas oleks mõistlik rakendada Läti eeskujul ka meie karistusseadustikus vaid ühte mõistet ja läheneda ühetaoliselt lähisuhtevägivalla asjades, et võimalikke vastuolusid nii Istanbuli konventsiooni kui ka muude (sh välis-)õigusaktidega ei tekiks ning et nii kannatanutele kui ka süüdistatavatele (sh ka avalikkusele) ei tuleks otsus ja vastavad põhjendused üllatuslikult, vaid et osataks ka vajalikke tõendeid lähisuhte olemasolu või lähisuhte puudumise kinnitamiseks koguda ja vastavaid argumente ette valmistada objektiivse kohtumenetluse tagamiseks.

Teretulnud oleks täiendavad uurimused osas, mis puudutab KarS § 121 lg 1 ja KarS § 121 lg 2 p 2 ümberkvalifitseerimisi politsei ja prokuratuuri tasandil. Sellises töös saaks hinnata ka seda, kuidas mõistab lähisuhet politsei kui esmane reageerija lähisuhtevägivalla asjades.

DEFINITION OF THE CONCEPT OF CLOSE RELATIONSHIP WITHIN THE MEANING OF SECTION 121(2)(2) OF THE PENAL CODE

SUMMARY

The aim of the master's thesis was to find an answer to the question of how the courts and pre-trial institutions of Pärnu County and Tartu County have argued the existence and absence of a close relationship within the meaning of § 121 subsection 2 point 2 of the Penal Code and what grounds for recognizing a close relationship were present in the mentioned criminal cases. Within the framework of the same goal, the author of the paper sought an answer to the question, whether and how often and under what conditions the Pärnu County Court and the Tartu County Court in 2021 and 2022, i.e. after the decision of the Supreme Court's Criminal Panel No. 1-19-3377, where the definition of intimate relationship was defined, have also considered domestic violence in cohabitation that have ended there was violence.

The hypothesis was: the definition of the concept of close relationship within the meaning of Section 121(2)(2) of the Penal Code is debatable in legal practice and there is no single accepted way to understand the existence of a close relationship.

The master's thesis consists of two separate analyses: the analysis of court decisions and the analysis of the answers to a questionnaire aimed at professionals dealing with intimate partner violence.

Analyzing the court decisions, it became clear that the courts and prosecutor's offices are not very inclined to flesh out the concept of a close relationship. There were only a few managers where confirmation of the existence or absence of a close relationship was also substantiated. The statutes were primarily based on what was stated in the Supreme Court's decision, i.e. based on the specific circumstances of the individual case, the close relationship was defined by the characteristics characterizing the close relationship stated in the Supreme Court's decision - real social and emotional connection.

As for ex-partners and spouses, violence between ex-partners and spouses was considered to be committed in a close relationship in 18 cases. Since most of the cases were settled in settlement

proceedings, there were no justifications from the court (including regarding the establishment of a close relationship) and the court accepted the accusation presented by the prosecutor's office. Only in individual cases had both the court and the prosecutor's office substantiated the existence of a close relationship.

The results of the survey aimed at specialists revealed that the analysis of a close relationship is primarily based on the above-mentioned decision of the Supreme Court and the recognitions that characterize the close relationship presented there. There were respondents for whom intimate partner violence only means physical violence, but it was good to read that for many intimate partner violence includes physical, mental, sexual and economic violence. There was a great difference in the opinion of the respondents regarding whether intimate partner violence and family violence are the same concepts or not. Opinions were divided almost in half, perhaps there were those who thought that these were completely identical concepts, but there were also those for whom they were different concepts. Among them there were also respondents for whom intimate partner violence is a broader concept than family violence, i.e. family violence is generally always intimate partner violence, but intimate partner violence is not necessarily family violence. Since there is no complete clarity regarding the terms, the answers related to the possible contradiction between the Supreme Court's decision and the Istanbul Convention also came out quite different. In general, it was found that there is no contradiction, including in the answers where it was found that intimate partner violence and family violence are the same terms. It was also believed that the Supreme Court has also taken into account the provisions of the Istanbul Convention when making its decision, but there were also respondents who felt that the Istanbul Convention does not need to be taken into account, because the definition of domestic violence in the Istanbul Convention is too broad, and the Supreme Court narrowed it down in its decision for reasons based on Section 121(2) of the Criminal Code p-i 2, i.e. physical abuse committed in a close relationship, i.e. intimate relationship violence, and also set the corresponding boundaries for delimiting a close relationship as such. Since the Supreme Court has said that if a cohabitation has ended, it must be based on the assumption that the close relationship has also ended, then the close relationship cannot be assessed only in the case of former partners and spouses, but also persons who are de facto cohabiting or married may not be in a close relationship according to the Supreme Court.

The majority of respondents considered that Estonia would not need a special law or that Estonian laws would not need a special provision that would help practitioners implement Section 121, paragraph 2 p-i 2 of the Criminal Code, as practitioners must have the opportunity to use their analytical and empathetic abilities to identify the existence of a close relationship, but there were also opinions, that a special law is necessary so that practitioners can better take into account the specific characteristics and features of family violence or intimate partner violence as one type of violence. Among them, it was stated that over-regulation is not practical and can cause unnecessary confusion for everyone (including the victims themselves).

The author of the master's thesis believes that it would be necessary to clearly define what is family violence, what is intimate relationship violence and whether they are different or the same concepts. If it is found that they are synonymous concepts, then one should be abandoned, as we should not regulate different relationships differently - in some parts we protect a smaller circle of persons and in some parts a larger circle of persons. At this point, an example could be taken from Latvia, where both the aggravating circumstance section and the special point of various physical abuse sections are written in the same list in the criminal law.

The author of the master's thesis also came to the conclusion that the Estonian Penal Code needs a subchapter on intimate partner violence, or at least a special provision, as it is a type of violence with very specific characteristics. The author of the work believes that it would be reasonable to create a separate body that would also provide the opportunity to prosecute persons who have used mental violence, but identifying and proving these acts is quite complex, which is why it is necessary to precisely determine where the criminalization of which act begins when criminalizing offenses related to mental violence, and on the basis of which evidence it can be proven. According to the author of the paper, the adoption of a special law on intimate partner violence is not essential, since the crimes could be complex only in the Penal Code, and not in different laws. Also, in the case of a special law, its need, what is reflected there, including which situations fall under the definitions of the corresponding types of violence, etc. based on which rules, avoiding the possibility of over-regulation.

Thus, the hypothesis was fully confirmed: the definition of the concept of close relationship within the meaning of Section 121(2)(2) of the Penal Code is debatable in legal practice and there is no single accepted way to understand the existence of a close relationship. Although the

current position in Estonia regarding the establishment of a close relationship is in accordance with the Istanbul Convention, the author of this Master's thesis believes that Estonian legal practice is not as clear, specific and transparent as it should be in matters of § 121(2)(2) of the Penal Code. Regarding the concept and existence of a close relationship, it is possible to argue in every way, which brings out the charm of adversarial proceedings, but at the same time there is a great risk of re-victimization of the victims.

Therefore, the proposal of the author of the work would be to harmonize the relevant concepts, to add a subchapter or section or special provision dealing with intimate partner violence to the Penal Code, to criminalize also intimate partner violence at the level of mental violence, to take into account the specifics of intimate partner violence as a special type of violence, and to assess whether and how it would be reasonable to apply just one concept in our Penal Code, following the example of Latvia and take a uniform approach in cases of intimate partner violence, so that possible contradictions with the Istanbul Convention and other (including foreign) legal acts do not arise, and that both the victims and the accused (including the public) do not come as a surprise to the decision and the corresponding reasons, but that the necessary evidence is also shared with the intimate partner to confirm the existence or absence of a close relationship, to collect and prepare relevant arguments to ensure an objective judicial process.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Ben-Ari, A. Rethinking Closeness and Distance in Intimate Relationships: Are They Really Two Opposites? (22.8.2011) – <https://journals.sagepub.com/home/jfi>. SAGE journals. Journal of Family Issues 33(3), lk 391–412. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X11415357>.
2. Justiitsministeerium. Laste väärkohtlemine peres. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres>.
3. Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/perevagivald_ja_ahistamine_page.html.
4. Justiitsministeerium. Perevägivald ja ahistamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>.
5. Justiitsministeerium. Kuritegevuse ülevaade. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/>.
6. Justiitsministeerium. Kuritegevuse ülevaade. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/>.
7. Justiitsministeerium. Vägivallakuriteod. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/vagivallakuriteod_page.html.
8. Justiitsministeerium. Vägivallakuriteod. Tallinn: Justiitsministeerium 2022. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/vagivallakuriteod/>.
9. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivaldalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Uurimisaruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 5. (2011) – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivaldalla_juhis_kovidele_veebi.pdf.
10. Lähisuhtevägivald. (20.2.2023) – Sotsiaalkindlustusamet. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/lahisuhtevagivald>.
11. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee. Lõppjärelused Eesti kolmanda perioodilise aruande kohta, lk 5 (8.3.2019).
12. Ohvriabi seaduse eelnõu. 702 SE III. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/60f3902f-47aa-43c5-b28f-88101027e454/Ohvriabi+seadus>.

13. Palm, L. Koroonakriisist tingitud eriolukorra mõju lähisuhtevägivallale Tartu Maakohtu 2019. - 2020. aasta kohtulahendite näitel. Magistritöö. Juhendaja Silvia Kaugia. Tartu: Tartu Ülikool 2021. Arvutivõrgus: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/72707>.
14. Pettai, I., Kaugia, S., Narits, R. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. – Riigikogu Toimetised nr 38/2017, lk 194, 199. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf>.
15. Pettai, I., Narits, R., Kaugia, S. Pervägivalla juriidilise regulatsiooni hetkeseis ja perspektiiv Eesti õiguspraktikute küsitluse põhjal. – Juridica nr 2015/9/, lk 648, 654-657. – https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2015_9_perev_givalla_juriidilise_regulatsiooni_hetkeseis_ja_perspektiiv_eesti_iguspraktikute_k_sitlu&pdf=1.
16. Piquero, A. R., Jennings, W. G., Jemison, E., Kaukinen, C., Knaul, F. M. Domestic violence during the COVID-19 pandemic - Evidence from a systematic review and meta-analysis. (9.3.2021) – <https://www.sciencedirect.com/>. ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004723522100026X?via%3Dihub>.
17. Prof. Adital Ben Ari – Head of the Center. – The Center for Research and Study of the Family. <https://family.haifa.ac.il/en/center-staff/8-adital-ben-ari>.
18. Statistikaamet. Leibkonnad ja perekonnad. Rahvastiku jaotumine leibkondadesse ja perekondadesse. (2021). - <https://rahvaloendus.ee/>. Eesti loeb 2021. <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/leibkonnad-ja-perekonnad>.
19. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2021.
20. UN Women. Handbook for legislation on violence against women. New York: UN Women 2012. – https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/12/UNW_Legislation-Handbook%20pdf.pdf.
21. Vabariigi Valitsus. „Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri, lk 51, 176-177. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>.

22. Vabariigi Valitsus. Ohvriabi seaduse eelnõu seletuskiri, lk 11-13. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/60f3902f-47aa-43c5-b28f-88101027e454/Ohvriabi+seadus>.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

23. 25. oktoobri 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – L 315/57.

24. Karistusseadustik. – RT I, 06.08.2022, 27.

25. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 11.03.2023, 24.

26. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II, 26.09.2017, 1.

27. Ohvriabi seadus. – RT I, 06.01.2023, 1.

KASUTATUD VÄLISRIIGI ÕIGUSAKTID

28. Abusive Behaviour and Sexual Harm (Scotland) Act 2016 (28.04.2016). – <https://www.legislation.gov.uk/asp/2016/22?view=extent>.

29. Criminal Law. (4.8.1998). – <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-criminal-law>.

30. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 (15.11.2004). – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/28?view=extent>.

31. Family Law Act 1996 (04.03.1996). – <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/1997-10-01?view=extent>.

32. Family Law Act (Northern Ireland) 2001 (17.03.2001). – <https://www.legislation.gov.uk/nia/2001/12?view=extent>.

33. Family Law (Scotland) Act 2006 (20.01.2006). – <https://www.legislation.gov.uk/asp/2006/2?view=extent>

34. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). Report submitted by Spain pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of

Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report) (19.2.2019), lk 2. – <https://rm.coe.int/state-report-from-spain/16809313e0>.

35. Latvia – Intimate Partner Violence. – EIGE – European Institute for Gender Equality. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/regulatory-and-legal-framework/legal-definitions-in-the-eu/latvia-intimate-partner-violence>.

36. Ministerio de Justicia. Criminal Code (28.4.2015). – https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf.

37. Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (29.12.2004). – <https://evaw-global-database.unwomen.org/-/media/files/un%20women/vaw/full%20text/europe/constitutional%20act%201%202004%20of%2028%20december%20on%20integrated%20protection%20measures%20against%20gender%20violence/spain%20%20organic%20act%20on%20integrated%20measures%20against%20genderbased%20violence%202004%20eng.pdf?vs=4719>.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

38. HMKo 1-20-6063.

39. PMKo 1-21-3516.

40. RKKKo 1-19-3377/32.

41. RKKKo 1-21-3307.

42. TrtRnKo 1-19-4151.

43. TrtRnKo 1-21-3683.

44. TrtRnKo 1-21-3683.

45. TMKo 1-21-2690.

46. TMKo 1-21-3683.

47. TMKo 1-21-3683.

58. TMKo 1-21-7910.

49. TMKo 1-22-297.

50. VMKo 1-19-415.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik spetsialistidele

Tere!

Olen Tartu Ülikooli õigusteaduskonna tudeng Annabel Einola ja kirjutan oma magistritööd teemal "Lähisuhte mõiste sisustamine KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses". Küsitlus puudutab lähisuhtevägivalda, lähisuhte mõistet ja lõppenud kooselu käsitlust.

1. Nimi ja ametinimetus:
2. Mida tähendab Teie jaoks lähisuhtevägivald?
3. Kui oluliseks probleemiks peate Te lähisuhtevägivalda Eesti ühiskonnas? Palun joonige alla Teie jaoks kõige sobivam variant.
 - 1) Väga oluline
 - 2) Oluline
 - 3) Ei ole oluline ega ebaoluline
 - 4) Väheoluline
 - 5) Ebaoluline
4. Palun põhjendage eelmise küsimuse vastust.
5. Kuidas sisustate mõistet „lähisuhe“ KarS § 121 lg 2 p 2 tähenduses? Millised on need aspektid, mis peavad olema olema selleks, et jaatada „lähisuhte“ olemasolu?
6. Kas ja miks on Teie hinnangul „pervägivald“ ja „lähisuhtevägivald“ samasisulised mõisted?
7. Kas nõustute või ei nõustu Riigikohtu kehtiva seisukohaga, et lõppenud kooseludes toime pandud kehaline väärkohtlemine ei pruugi olla lähisuhtes toime pandud?
8. Palun põhjendage eelmise küsimuse valikut.

9. Kas ja kuidas toetab Teie arvates teiste riikide õiguspraktika Eestis kehtivat seisukohta „lähisuhte“ mõiste sisustamisest (eelkõige lõppenud kooselude osas)? Palun põhjendage.
10. Kas kehalise väärkohtlemise juhtumid, kus üks pool arvab ekslikult, et tal on teise isikuga sotsiaalne ja emotsionaalne side, või soovib kooselu jätkamist, peaksid kvalifitseeruma lähisuhtevägivalla alla või mitte? Palun põhjendage.
11. Kuidas Te mõistate sõnapaari „emotsionaalne side“? Kas näiteks ühe inimese armukadedus ja teise inimese kontrollimine kooselus läheb „emotsionaalse sideme“ alla (Tartu Ringkonnakohtu lahend nr 1-19-4151 p 55)?
12. Kas Teie hinnangul arvestati Riigikohtu lahendi nr 1-19-3377 tegemisel Istanbuli konventsioonis defineeritud perevägivalla mõistega? Palun põhjendage oma arvamust.
13. Kas Eesti vajaks eriseadust või kas Eesti seadused vajaks erisätet, mis sisustaks lähisuhtevägivalla mõiste ning aitaks praktikutel sisustada KarS § 121 lg 2 p-i 2? Palun põhjendage oma arvamust.
14. Kas 1. aprillil 2023 jõustuv uue ohvriabi seaduse (OAS) §-s 4 sätestatu aitaks KarS § 121 lg 2 p 2 sätet sisustada ühetaolisemalt? Palun põhjendage oma seisukohta.
15. Kas Teie arvates Riigikohtu poolt võetud seisukoht lõppenud kooselude suhtes võib olla eelkõige ohvreid kahjustav? Palun põhjendage oma arvamust.
16. Kas Teie arvates pälvib kõnealune Riigikohtu seisukoht lõppenud kooselude osas ühiskonnas põhjendatult kriitikat? Palun põhjendage oma seisukohta.
17. Kas Te lubate oma nime kasutada minu magistritöös või soovite jääda anonüümseks?

Suur aitäh Teile vastamast!